

891.99

4-75

ՅՈՎՀ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ ԵՒ
ՎԱՐԱՆՈՒՄՆԵՐ

891.99
4-75

Օր. Կոստանյան
Исканія и Колебания
Евну, тип. „Трудъ“. 1916

23 MAY 2015

36508

Անգնահատելի ծնողիս՝

ՍԱՆԳՈՒԽՏ ԳԱՐԻԷԼԵԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑԻՆ

ՆՈՒՐՈՒՄ ԵՄ

„ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐՍ ԵՒ ՎԱՐԱՆՈՒՄՆԵՐ“Ս

Կեանքիս զարմանքն եւ ցնորսքեր երազանքներս շող-արշալոյսին—ժպտացիր դէմիս, ցօղեցիր հոգիս, **մայրիկ կարօգին**, եւ հոգուդ, սրտիդ գեղեցկութիւնը—երգն անբշահիս եւ երազական, լուսերփն աւել եւ բարութիւնը շնչեցիր իմ մէջ—դո՛ւ կենսածպիտ, դո՛ւ բնութե հոգի...

Եւ մանկան սրտիս իմ ծաղկաբաւալ, ասեղակաւորս — լուսաբեր դարձար, ինչպէս մի աւել, շող՝ գիշերավար...

Երբ որ՝ ուսմունքին հրաժեշտ իմ տուած՝ եւ դարձայ զիւրկը „ստորեայ կեանքի“—դո՛ւ էիր ինձ հետ հոգեկից բնկեր, դո՛ւ մաքուր հոգի, դու գեփիւն հոգի, եւ քո ծաղկեաւնչ կենդանութիւնը, աշխարհի անսրտեայ—շաղկերի հոգուս. եւ շունչն ու ոգին ժողովրդական, առասպելներդ, եւ պատմութիւնդ, եւ գրոյցներդ պատցիր հոգուս...

Չարասանչ կեանքիս կարեկցող բնկեր. անաղաւթի քո սէրն էր զուլայ, սէրդ լուսածոր եւ անգործաշունչ՝ սախաւոց հոգիս. եւ քո զորովն էր, արգանասանդ—սրտաւս, գունդ, որ անմար պանկը յոյսը շողաւոր իմ վարանումիս, լուսիս համբիւն...

Ա՛հ, այդ չարասանչ կեանքի յորձանքներ. մարմնութիւններ աւել յոյգերի, աւել յոյսերի, որ փշուր, կռոյլ աստղերի նման—մէ՛րք առկայ-ծում են մեկուոր, մշուտ, անապասային հեռասաններում...

Սակայն միշտ սիրող—չկրցայ, ծնո՛ղ, յայրական օրիդ պատկառ ծերութեան քեզ ողջագութել „կեանքի վառներով“. եօթնամեայ մանուկ—երագի, մեփի, քաղաքումների այն շուշանաբեր աշխարհն էր զբաւում ինձ իմ լուս Մ'ուսան... Եւ „կեանքն ստորեայ“ քեպէտ եւ ջանաց ինձ ողջ դարձնել իւրուրոյն մի մարդ—սակայն անձնասուր հոգուս գեղմանքին եւ հնչիւններին՝ վեհ եւ գեղամուտ, որ դու շնչեցիր—մնացի առմիշտ մտնումների կերհուն ու քաղուն, լուս աշխարհի մէջ՝ ներանձնացած, մեկակ... անշեղ ու մոլի եւ հաւասարիմ եւ իմ բնածին վսեմ կոչումին...

Եւ քո ծերութեան այդ ալեծաղիկ, ալեգարդ հակիսն ա՛րդ եւ չեմ զուգում աղամանդակուռ ոսկի պսակով դրասանգ շէղ. այլ անյայտութեան, մոռացումի մէջ վաղուց քրքրեող—խոնկ հոգեւունչ, վշտից հոգեցունց, սրտիս ծաղկունքից, երազանքներից իմ արարով սիրոյ, եւ ժողովրդիս իմ աշխարհաւոր վարդից ու փշից հիւսած՝ մի պսակ—անշուք, անպանայն—քո ողորդ ողորդ հուէրը միակ, որ քեզ է բերում, **պաշտօնի ծնո՛ղ**—ապա՛ ընդունէ եւ օրհնէ՛ համբան՝ հեռաւոր ու նոր, յեղեղակ, չարաւոր, անշեղ, գունագեղ որոնումների եւ վարանքների—համբան հետագայ որդուդ Յովնանէս:

Բագու, 1910 թ. ապրիլի 15.

ՆԵՐՇՆՉՈՒՄԻ ԽՈՅԵՐ

Կեա՛նքն է վառ իմ մէջ,
Սէր-լո՛յսն է անեւջ

Մարդկութեան համար.—

Մարդ-արարածի,
Շարժուող-ենչալի,
Ծառի ու ծաղկի,
Անխօս բնութեան,
Յալիսենութեան...

* * *

Սի՛րսն է ինձ տանում... եւ ես մի պոյես.
Ահա ինձ կոչե՛ց ժողովուրդն հայոց.
Իմ նպատակը՝ գաղափարն յաւեհ,
Թափանձել հոգին եւ նիւթն ամբողջ.
Իմ պատշաճումներ՝ վարդապետութիւն,
Լինել ջահակի՛ր—սիրոյ, հումարսի.
Եւ իմ հաւատքը՝ մարգարեութիւն,
Հերոսն եւ ոգին ապագայ մարտի...

✓ Մ Ա Ր Գ Ս Ր Է: (•)

Արի՛, մարգարե, ե՛լ անապատից,
Մոռացի՛ր մարդկանց դաւն ու խարդաւանք.
Խաւա՛րն է սիրել... եւ զուրկ հաւատից՝
Մոլորուած է մարդ... խորհակուա՛ծ է կեանք...

Հնչեցո՛ւր նորից որո՛սք խօսքի,
Խաղա՛լի աշխարհի երկնառա՛ք դեսպան—
Տանաւ եւն հանել կուռքերն ոսկի
եւ քաղել շունչը վեհ նշանաւորեան...

Երկնային կրակով վառե՛ք արեւը,
Ժամը հասե՛լ է, խղնա՛ք բո հօտիդ.
Արդե՛ն խօսում եւն հիմա քաղերը—
Արի՛, մարգարե, ե՛լ անապատից...

* * *

Մնայ քող հո՛ւրը, քող զոհարանը ընկնի՛, փրշուի՛—
Նշոյլ կա՛յծ մնայ—քեպէս սանաւը հիմքից կործանուի,
Ո՛, հաւատա ինձ—երբե՛ք չի՛ մեռնիլ, չի հանգչիլ այդ կայծ
եւ կուգայ մի օր՝ նա կըբռնկի, կըզարթնի յանկարծ...

Կեանքի արհաւիրք նրան չի՛ մարիլ, կըվառէ նրան,
եւ ուժեղ քափով զոհերին կ'այրէ հուրը սրբազան,
X Շուտո՛վ կը բացուի, ընկեր, հաւատա՛, զարնան արշալոյս,
եւ խունկ կըծխէ զոհի սանաւում մաքուր Վեստան կոյս...

Մնայ քող անի՛ւն, ցայտոյ արի՛ւնը անձնուէր զոհի—
Թեպէս մարմինը բիւրս սանջանքներից չարչարուի, հիւժուի՛...
Հաւատա՛, հաւատա՛ այդ չի՛ մեռնելու գալիքի համար—
Եղբայր, կը շինուի զոհի արիւնով մի վե՛հ, սուրբ սանաւ...

* * *

Յառաջէ՛, իմ նաւ...

Թո՛ղ փոքորիկներ վսանգ սպառնան
Եւ մութ ամպերը բնդան, որսան.

Սիրսս՝ վառ, անցաւ,
Ուրա՛խ է զգում,
Ուրա՛խ է զգում,
Յառաջէ՛, իմ նաւ...

Թո՛ղ գոռ ովկիանում

Անեղ կռիւներ, շանթերի պայքիւն,

Ուր դժոխաբիբ մա՛հն է սպասում...

Չի՛ վհասեցնում,
Չի՛ վհասեցնում.
Սիրսս վաղուց հե՛տ
Կռի՛ւ է փնտռում:

Ու չի՛ կործանիլ

Բուռն ալիքը քո յոյս-արեւներ,

Ու խիզախ կուրծեղ կեանքով եմ փարել.

Սերը կենսաձիր
Գիշեր ու ցերեկ
Չարը չի՛ բնկնիլ,
Չարը չի՛ բնկնիլ...

Գիտեմ՝ վաղ քե՛ ու՛՛ կրհասնես տեղիդ,

Գիտեմ՝ հե՛տուքիւն չի փնտռում հոգիդ.

Սիրսս՝ վառ, անցաւ,
Ուրա՛խ է զգում,
Ուրա՛խ է զգում,
Յառաջ է՛, իմ նաւ...

1890

✓ ՀԱՆԿԱՑԱԳԻՐԻՆ

①

Կամ բա՛ց կռուի դա՛տ—ո՛ւր մե՛նք՝ եռանդով
Ուժերս լարած՝ անխնայ կռուե՛նք,
Կամ քափե՛ մի քո՛ն, ե՛ւ խոր, ե՛ւ խանդով—
Մահուան սազնապից անզարթնե՛լ քնե՛նք:

Կամ տո՛ւր մեզ շնորհք—մեր դո՛ւ՛ն անաս
Ձեռքի մեջ բռնած՝ մի՛տ բարձրին ձգե՛նք,
Կամ եղի՛ր անհոգ, որ մե՛նք անզգա՛ս—
Մոլորե՛ան քոյնից բնկե՛նք, կործանուե՛նք:

Կամ դարձուր մեզ շո՛ւնչ—երկնային բարձրում
Որպէս մե՛տք ազա՛ս քափառե՛նք,
Կամ դարձուր մեզ հո՛ղ—անձուկ սահմանում
Չարաշունչ հոգւմից զարկուե՛նք, կորբնչե՛նք...

1891

I

Գալի՛ս եր Մուսան... Տրտունջի, դառնութեան,
Դեզ-զարոյթների կրակն իմ արտում—
Եւ չէի կարող երգել անսահման,
Եւ չէի կարող զգալ հեշտութիւն...
Նա—յուսակտուր, այս դառն օրերում—
Թռչում եր հեռու—լեղի, քոյն խմած,
Եւ ասելութեան դիմակով տրտում—
Չէ՛ր երգում մի երգ, մի երգ գեղազուարն,
Չէ՛ր երգում արտով, ազատ ու վստահ,
Այս տառապանքի դառն օրերում—
Խռովա՛ծ, մքի՛ն, յուսով ապագայ
Նա խուսափում եր՝ Մուսան զգայուն...

II

Գալի՛ս եր Մուսան... Բուռն յուզմունքների,
Վառ տանջանքների խանդով տոգորուած—
Եւ չէի կարող գեղուն, փարելի
Իդները նրա զգուել օր-առաջ...
Եւ խոր զգալով նրա փափագը՝
Այս տառապանքի, վշտի ժամանակ,
Եւ կոչո՛ւմ էի՝ յոյս-արեգակը
Մութ է մեզ համար, մահուան նշանակ...
Նրա խանդակաբ ոգումի առջեւ՝
Իբրեւ մի արձան՝ կեանք չունենալով,
Եւ մեկնում էի իմ գոսացած քեւ—
Խնդրում էի, որ հեռանայ շուտով...

III

Գալի՛ս եր Մուսան... Սիրոյ, հրնուանքի
Փարփառուն, ցայտուն զգացումների մեջ—
Եւ գեթին բնկած լա՛ցս լալիս էի,
Եւ վառւում էի տրտնափութիւնից մեծ...
Ա՛հ, չէի կարող նրա աւիւնից
Ինձ համար երգեր հիւսել արաբաց—
Այս տառապանքի ժամին մահալից.
Նա քեւահարում, քոչում եր ՚ի բաց...
Եւ ինչպէս մի փութ—անկեանք, մոլեռանդ,
Եւ չէի կարող իջնել սեղանից
Զգացումների զոհերը տեսած.
Թռչո՛ւմ եր Մուսան, քոչո՛ւմ ինձանից...

ՏԻԵՉԵՐԻ ԼԵՋՈՒՆ

Հանգչում եմ ձայներ, խլանում հնչիւններ,
 ձիւն ու աղաղակ գնում եմ, կորչում,
 Նորի՛ց լուսին, նորի՛ց խուլ գիւտեր,
 Եւ ողջ աշխարհին տրում ե խոր փուն...

Ձե՛ լուռ մի հնչիւն, չի՛ հանգչում մի ձայն—
 Նա դուրս է բխում Աստուծոյ արտից,
 Մեծ տիեզերքի հիւսուածքն է այն՝
 Ազատ շրջում է անյայտ դարերից.

Մի սիրտ է փնտռում կեանքի մեջ մարդկանց,
 Որ միշտ, յաւիտեան բնակուի այնտեղ,
 Հոգի՛ է փնտռում, հոգի՛ աննախանձ՝
 Աշխարհի վրայ նրան տաւ մի տեղ:

Բայց չկա՛յ, վաղո՛ւց... բիւրաւոր դարեր
 Հնչում է ձայնը այդ չֆնաղ երգի,
 Անհուն արտից եմ այդ նոխ հնչիւններ,
 Հիւսուած երգերից մեծ տիեզերքի...

1891

Կ Ա Ղ Ն Ի Ն

Հասարմաս կաղնի՛, դարեւոր կաղնի՛,
 Կանգնած անասան՝ խորհում ես գաղտնի—
 Կոյս անտառի մեջ, լեռների լանջում,
 Եւ՛ յոյգեր, յոյսեր սիրտդ եմ փնտռում...

Սիգապանծ արքան—ոսկեվառ շողով—
 Պննեց քո լանջը բեհեզե փողով,
 Գոյն-գոյն հաւերի երգերն՝ առաւօտ,
 Ծաղկանց բուրմունքը—սուտերներիդ մօտ.

Եւ դու՛ ունկնդիր երգին, ձայներին,
 Անձնատուր էիր հոգուդ գեղմունքին.
 Փոքորիկների հետ մտաւ կռուի,
 Շանքին, որոշին տուած քեւ-քեւի.

Եւ դու կամեցար նրանց հետ խօսել,
 Նրանց հետ երբալ, նրանց հետ լինել.
 Բայց լեզ այլ բան էր տուել բնութիւն՝
 Կպչել հողի մեջ—լինել հաստատուն.

Երբալ դեպի՛ խոր—երբալ դեպի՛ խոր...
 Իսկ քո սաղարթուն գլխով մեռաւոր
 Զգեսլ դեպի վե՛ր—դեպ երկինքն անձայր,
 Եւ միշտ բարձրանա՛լ, եւ միշտ բարձրանա՛լ...

1905

* * *

Հասասութիւնները կրփոխուեն—
կրմնայ յախտեցութիւնը.

Հին ասուածք.

Լեռ-գագարներից վեհապանձ ու վեհ,
Փերուզ—երկնից, աստերից անշեշ
Դու արի՛ մեր մեջ շունչ երերի պես—
Յախտեցութիւն, դու արի մեր մեջ.

Փեղ ենք որոնում տարիներ, դարեր,
Եւ սպասում ենք քո օր-գալստեան.
Խառնակ են—Շփոք ե՛ւ շունչ, ե՛ւ տարեր,
Եւ արտերն արիւն, մարդիք մեջ արեան...

Եւ բոլ մեր միջից հեռանան առմիշտ
Պղծութիւնները ունայն եւ զազիր,
Անցւոր են մարդիք, անցւոր է հանգիստ
Եւ սիրապետող կարգերը բասիր.

Քո մեջ է ոգին—ոգու օրեւան,
Եւ օրեւները, օրինակութիւն,
Քո մեջ է խիղճը—վեհ արտի կայան,
Եւ նշմարութիւն, եւ արդարութիւն...

Վսեմ ժիւղերի եւ աստուածութեան
Օրեւաններից՝ մահուր եւ անհուն,
Եկ, ներեւ իջի՛ր հոգին մարդկութեան—
Դո՛ւ, յաւերժական յախտեցութիւն...

1905

ՊՈՅԵՏԻ ԱՐՏԱՍՈՒՆՔՆԵՐԸ

Նա հաւատում էր...
Զարախօսների անմահուր լեզուից,
Կեղծաւորների շոյող խօսքերից,
Թե բուռն ուժի լարած ցանցերից
Եւ խաւար կեանքի խեղդող ոլորտից—
Նա չէ՛ր ընկնելու. նա չէ՛ր ընկնելու.
Նրան հաւատ էր պահում միշտ արքուն...

Եւ խոր գիշերին, երբ ամբողջ աշխարհ
Նրազների մեջ անհոգանում էր—
Արծուի պես արքուն՝ պոյեսն անդադար
Մտորումների հետ խօսակցում էր.
Իդեալը զարկուած, պարսք խեղդիչ,
Ընդհանուր ցաւի բացագանչող նիշ
Ծանրանում էին նրա վառ կուրծքին
Եւ արտաւում էր նա լուռ, մեղմագին...

Եւ մահուր կոյսն էր սփոփում նրան,
Հրաշալի վարսով աչքերը արքուն՝
«Ո՛, ազատ երգիչ, սրափուր, չկան,
Մտիկ իղծերը չկա՛ն աշխարհում—
Այդ ցնորքներ են...» Պոյետը լուզում
Զարքնում էր հանգչող փորորկի նման՝
«Զենա՛դ, այդ խօսքերն իզո՛ւր են ասուած—
Նա հաւատում եմ վերածնութեան...»

Եւ լուռ բախում էր պոյետի հոգին
Զարամաշ կեանքի անյուսութիւնից,
Բայց այդ հաւատն էր, հաւատն էր քամում
Զերմ արտաւումներ նրա աչքերից...

1892

* * *

Եթե մարած չե արսիդ կրակը,
 եթե դեռ չնչին կայծ կայ նրա մեջ,
 Թե չե ցամաքել, մարել քո մաղձը
 եւ վարակել չե՝ հոգիդ կեանքի ցեց—
 Դե՛հ, վեր կաց, երգիչ—ո՛չ քե հրապուրելով
 եւ վայելչանալով լից դու քո երգեր,
 Այլ նրանց զրե՛ արիւնով, մաղձով,
 Տոգորե՛ արսիդ սիրով կենսաբեր.
 եւ քող նրանց մեջ ծարաւի միտքը
 Կեանքի խոր ու մեծ անդունդը տեսնի,
 Ուր տե՛ր է, իշխան—մարդկութեան վիշտը,
 Ուր մեծ մրցում կայ կեանքի եւ մահի...
 Կենդանի խօսելով, մարդկանց արտերում
 Թափի՛ր քո մաղձդ իբրեւ մի աւանդ,
 Որ մնալու է գալիք սերունդին,
 Որք ծածկում ես քո մեջ իբրեւ գանձ...

1893

* * *

Ապրում եմ նրանք, ուրախանում եմ,
 Իրար մօտ գնում, տօներ եմ տօնում—
 եւ նրանց նման այդպես ապրում չեմ,
 Նրանց կեանքի պես կեանք չեմ որոնում.

ես՝ առանձնացած, մտքիս ենթակայ,
 Յուզում եմ խորին, արտով զայրանում.
 Ասում եմ՝ «ինձ համար այդպես կեանք չկա՛յ,
 Զուր է քախսանձանք, զուր էք այրանում.

Հոգիս ազա՛ս է. հոգիս՝ խոր ու մեծ՝
 Կապույտ իդներով, ցանկութեամբ կապույտ
 Սահմանած կեանքում. ո՛չ՝ աշխարհի մեջ
 Կրմնայ միշտ դժգոհ, նա մռայլ կ'ապրի...

Նրանք ապրում եմ. ես՝ գերի ընկած
 Իմ անասնձ հոգուն՝ չեմ կարող ապրել,
 Այլ մարգարեի պես անապատ փառում՝
 Տանջուե՛լ ու խորհե՛լ, Ասծու հետ խօսել...

1898

* * *

Թե մուսլի, դժնեայ
Գազանի նման
Ես փախչիմ որջեր—
Ինձ մի՛ անարգեք:
Ձեզ հե՜տ անկենդան
Եւ մի՜տ անսարբեր՝
Թե լուեմ ձեզ մօտ—
Ինձ մի՛ պարսաւեք:
Թե ձեր խննոյքին
Ձեղած մասնակից,
Ձեր խօսակցութեան
Ձեղած խօսակից՝
Ես առանձնանամ—
Մի՛ առեք գոռոզ
Կամ անսիրտ ե նա.
Ընկնում ե հոգիս,
Թուլանում ե նա
Ձեր աղմուկի մէջ...
Լուռ անապատում,
Վառ ասղերի տակ,
Ուր հեռուն, անհուն
Խոր տարածութիւն—
Բարձրանում ե նա
Վերապրումների
Շող-երագներով,
Անվերջ հաւատում
Կեանքի խորհրդին,
Կեանքի զօրութեան

Եւ անխախտ սիրուն...
Եւ ահա՛ այնտեղ
Մեծ տեղերի
Գաղտնիք խորին
Յայտնում ե նրան—
Եւ փախչում ե նա,
Եւ քաղցում ե նա
Ու խորատուգւում -
Ձինջ սահմաններում՝
Վեհ աստածութեան,
Կատարելութեան...

1898

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 12 1898 թ.

Ապամ Միգկելի՛չի յիշատակին

Պատի՛ւ քեզ, քերթդ, քո ժողովուրդը
 Վարձաւայի մեջ, Վիսլայի ափին
 Արձան է կանգնում մեծ որդու համար—
 Հարի՛ւր տարի յետոյ... մի դա՛ր՝ ազգերի
 Երբ բաղդն է դառնում—քերթդի սիրք,
 Տախ, արեան սիրք կանգն՛ւն է, անխա՛խս.
 Վերաբնացել է, նորից զարկում է
 Նա վսեմօրէն—իր հայրենիքում,
 Իր սիրած երկրում, ժողովրդի մեջ...
 Յաւիտեան կրմնա՛յ... մեծադն արձանի
 Նրա փորումէք կրմաւորի, կ'երթայ,
 Սիրք, ո՛ր, սիրք յաւիտեան կրմնայ
 Իր հայրենիքում, ժողովրդի մեջ...
 Ազնիւ ժողովու՛րդ. նա չմոռացաւ
 Իր մտերիմին—իր մեծ զաւակին,
 Եւ ոսկորները հայրենիք բերեց
 Հեռու Ֆրանսիայից: Այսօր մի դարու
 Տօն է կատարում, իր կեանքի տօնը,
 Ժողովրդասէր մեծ որդու համար...
 Միգկելի՛չ, սիրեցի քո հայրենիքը.
 Ես՝ մեռակ, պանդուխտ եւ տառապան,
 Խաղաղ Վիսլայի ափն էի շրջում
 Արեւամուտին—երբ պարզ եր երկինք,
 Կարօտով սանջումս իմ հայրենիքս—
 Յիշում էի Արփան եւ Հրազդանը...
 Անուրջի երկի՛ր, երազանքի վա՛յր...
 Շոպէ՛նի մտորմունք... Շոպէ՛նի նուագներ...
 Ի՛նչպէս երազկոտ ոգում եր սոխակ
 Թաւ ծառասանից՝ մինչեւ այգեծաղ.
 Զինջ կապուտակին ի՛նչ կրակներ վառ,

Որպէս լեռնաւ աչերը փարփառ...
 Օդը մեղմաւունջ եւ հարք դաշտերին
 Անուրջի նման զունեղ պատկերներ...
 Ունկդիր էի ժողովրդիկ երգին.
 Եւ լուռ սրտունջին, եւ ոգուն, շնչին...
 Հոգիս զարթնում եր—միախառնում
 Երգասացութեան հեք լեռնասանցու...
 Եւ իմ մտքի մեջ կեանք էին առնում
 Ազգիկ հերոսներ—Բասորի, Դոմբովսկի...
 Միգկելի՛չ, ահա՛ քո պան-Տաղեու՛ւ
 Եւ Վալենտին... եւ սոնետներդ
 Դրիմում երգումս... Ո՛չ... չի՛, չի՛ մեռնիլ
 Այն ժողովուրդը, ուր վառ է կայծը
 Որդեսիրութեան, եւ քանի կինը՝
 Լեռնացի կինը ծնում է որդի...
 Հոգեկից ընկե՛ր իմ պանդխտութեան.
 Լռիկ սեռեակում—պատկերիկ առաջ
 Իմ հայրենիքս կեանքն էի յիշում՝
 Եղբայրկերութեան ո՛ւր ցեցն է իշխում—
 Եւ ազգակործան, եւ արեւամար...
 Ո՛ր, ազնիւ քերթդ—սիրող արտիկ մեջ
 Դու միացուցիր հոռոտ որդիներին
 Քո հայրենիքի—քո սիրած հողի...
 Վերազարթնեցի՛ր. կոչում ես նրանց,
 Տանում ես նրանց նոր կեանքի համար...
 Հեռասաններում ա՛ն շողջողում են
 Լոյսեր նորաբաց արշալոյսների.
 Այդ քո ոգին է՝ շողում է այնտե՛ղ.
 Այդ քո հոգին է՝ կանչում է այնտե՛ղ—
 Քո ոգին ուժեղ, քո հոգին ուժեղ,
 Պատի՛ւ քեզ, քերթդ...

* * *

Քեզ սիրում էի...

Ուխտեցի՜նք միմեանց ծառայել սուրբ գործին
Մեր հայրենիքի, մեր ժողովրդի.

Առաւել սուրբ իդձ, առաւել վե՛ն բան

Չկար արժիւ մեզ...

Ապերախս ընկե՛ր, ի՛նչպէս յե՛ս փախար,

Որպէս փոքրոգի, որպէս մի ստուկ,

Կռիւների դաշից, կռիւների կեանքից,

Թողնելով մեռակ սիրած ընկերիդ...

Բայց ես չեմ դժիւ երբե՛ք իմ ուխտը,

Մտիս սուրբ իդձը.

Կ'երբամ միայնակ, կ'երբամ բազ, հպարտ,

Սերն ընդհանուրի, սերը հայրենիքիս

Իմ դրօշակին —

Անյողդողդ, հաստատ ինչպէս մի հերոս...

Ախ, ափսո՛ւ, ափսո՛ւ... դու մոլորուեցիր,

Գնացիր կեանքի այլ հանապարհով՝

Լայն հանապարհով եւ անձնականիդ...

Ախ, ափսո՛ւ, ափսո՛ւ... ինչպէս սիրեցի

Քեզ խսակ սիրով,

Ուղին ցոյց տուի, որը տանում էր

Գաղափարների եւ բարձր սիրոյ

Մահուր, ջինջ կեանքը...

Ո՛րքան տանջուեցի, լացի քեզ համար,

Ապերախս ընկե՛ր, դաւանանք ընկե՛ր...

* * *

Ասին՝ «արի՛, ուսուցիչ ես մեզ համար,

Ուրախակից եղի՛ր, կեանքդ ուրախ տար,

Ինչո՞ւ մեռակ եւ մռայլ ես, ուսուցիչ,

Մենք կրկիննե՛ք եւ մտորքին մասնակից,

Երբ պանդուխտ հայրենիքիդ կարօտ ես...»

Ասի — ցաւս չե՛ք հասկանալ, մութ է ձեզ...

Իմ արժիւ մեզ խորհրդաւոր աշխատի կայ՝

Նա ապրում է ժողովրդի մեծ կեանքով.

Կ'ապրեմ մեռակ, կ'ապրեմ զարկուած ու վստահ,

Ու կրտսերու ժողովրդիս ցաւերով...

Ես չեմ կարող ձեզ հետ լինել մասնակից,

Թողե՛ք մեռակ խորատու ռուսացիք...

Ասաւ միտքս՝ «վերջը կուգայ դառնութեան

Եւ կ'ընթանայ կեանքն ազատ ու անվախ...»

Սիրս սրբութեաց, բայց չտուեց պատասխան,

Եւ կծկուեց սի՛րսս, սի՛րսս արիւնաշաղ...

Այո՛, իմ մեզ վերջը կուգայ դառնութեան,

Երբ տրեւո՛ւնք ժողովրդի կրքագմի

Իմ արժի մեզ, որպէս անխախտ պատանդան,

Ու կրչայտնե՛ք կռիւ անգուսպ, ամենի...

Կրչառա՛ջե՛ք... սահմանները կրքացուին

Մի լուսաւոր, մի փրկարար ապագայի.

Եւ կծկուած սիրս կ'առնի լաղրանակ —

Ես կրտսերս, կրկեսարուի՛ր. — դե՛հ, արի...

* * *

Ես սրիբունի մա՛րդ եմ...
 Ես կ'երթամ առա՛ջ
 Ժողովրդական սուրբ գործի համար.
 Ճրագս կը վառեմ եւ այս մութ աշխարհ
 Թո՛ղ յուսաւորուի իմ լայն սրտի մէջ...
 Թո՛ղ իմ մտքերս եւ իմ յոյսերս տարածուին արձակ
 Մութ աշխարհի մէջ...

Ես սրիբո՛ւն եմ...
 Ահա՛ մեծ կեանք բաց է իմ առաջ,
 Ահա՛ աշխարհը մթնում սփռում,
 Ձեռն ու ոտները կապում ու սառած,
 Անհար ու անհաց—
 Լռե՛լ, պապանձուե՛լ...
 Ահա՛ յոյսերն են անվերջ խորհակում,
 Մտքերը մարել...
 Երգեր չեն հնչում—երգե՛ր կենսաբուխ,
 Եւ լոյսն է հանգե՛լ...
 Բայց սիրքս խառն՝ յի—
 Բայց սիրս խառն՝ յի—
 Վառ է սիրոյ մէջ մարդկութեանս համար...
 Ո՛, մեծ ժողովուրդ,
 Արի՛ պինդ կայիր,
 Արի՛ պինդ կայիր այդ սրտին վառում.
 Նա քեզ շող ու ցոլ կուտայ.
 Նա քո եղբայրն է...
 Նա քո ընկերն է...

Նա միմեանց կրնիւսէ անցեալն ու ներկան.
 Մշուշ-ապագան կը տաքացնէ հաւատով, սիրով,
 Նա քեզ կը գրէ շողուն յոյսերով...
 Կ'ապրե՛ս—սիրս է մեծ, սիրս կենսավառ...
 Կ'ապրե՛ս—վասակի, գոյութեան համար...
 Կ'ապրե՛ս—սանջանքի, նեղ օրում համար...
 Բայց դու կ'ամբառաս. ինչպէս երկաթը հրաշէկ, խառնում,
 Երբ կռանում են զնգանի վրայ...

Ես սրիբուն եմ...
 Կեա՛նքն է վառ իմ մէջ.
 Սեր-լոյսն է անշեջ
 Մարդկութեան համար—
 Մարդ արարածի,
 Շարժուող-շնչողի,
 Ծառի ու ծաղկի,
 Անխօս բնութեան,
 Յաւիտենութեան...

* * *

Բռնել եմ սանձը—նժոյգս ԲՅՈՒՄ
 Խոսքան դաշտի մէջ—բար ու խորս ու բորս,
 Սանձն իրեն տուած՝ կամփին եմ լսում—
 Ես հպարտ, ուժեղ, մի վստահ համբորդ...

Երբ նա յամառի—դէպ ինձ չքակի,
 Ես կըզուրգուեմ ու կըփաղափեմ,
 Եթէ նժոյգս ինձ հակառակի՝
 Կըձգեմ սանձից—յառաջ կը ԲՅՈՒՄ...

Դէպ անվերջ դաշտեր—լե՛րկ խորս ու բորսեր
 Թռի՛ր... սլացի՛ր... նեղե՛հ՝ հանապարհ,
 Ի՛մ սիրուն նժոյգ—հոգեկից ընկեր—
 Եւ սիրենք միմեանց աշխարհի համար...

1907

* * *

Աշխարհ, երբեք ես չեմ դառնալ
 ՎՅՈՒՄ նիւթապաշտ ԲՅՈՒՄ.
 Դո՛ւ ինձ անցիր, դո՛ւ ինձ խեղդիր՝
 Ես ԲՅՈՒՄ ստուկ չե՛մ դառնալ.

Ազնիւ արտւոյ, վեհ իդներով
 Կ'ապրեմ յուսոյ աշխարհում—
 Կուգա՛յ մի օր, կուգա՛յ մի օր՝
 Կընառակեմ փրկութիւն...

Կուգա՛յ մի օր՝ յաղթանակի
 Խաչ կըբազմի իմ արտում,
 Նա կ'աւետէ ազատ կեանքի
 Մի երջանիկ կեցութիւն.

Աշխարհ, աշխարհ, ես չեմ դառնալ
 ՎՅՈՒՄ նիւթապաշտ ԲՅՈՒՄ...

1895

ՄԱՐԳԱՐԷԻ ԽՕՍԻՐԸ

Ես Եհովայի խօսքն եմ ձեզ ասում...
 Ես Եհովայի խօսքն եմ ձեզ ասում...
 Ունայն ամբոխի ունայն որդիներ,
 Լսեցե՛ք, լսեցե՛ք այս պատգամներին...
 Կեղտի, արաքի անա՛րգ զեռուներ,
 Նշառակութեան հանճի մեջ քաղուած՝
 Փոքաւ գնում եք ինչպէս սողուններ՝
 Հումարտութիւնը ոտքի տակ տուած—
 Ես Եհովայի խօսքն եմ ձեզ ասում...
 Դու՛ք Սաբաւօրի կրակից զրկուած՝
 Խաւարի երկրում ողջ խաբխափում եք,
 Դու՛ք Սաբաւօրի արեւից զրկուած՝
 Սառուցի ծովում ողջ փաշաւում եք.
 Նա կայծակները կըքափէ վերից,
 Անեղ ամպոտոս, դժոխքի կրակ,
 Ահարկու նետեր ձուլուած քոյներից—
 Կըշտնաճարեւ ամպոտից արագ...
 Թոյնով արկսեց լեզուս—եւ կ'ասե՛մ,
 Շանքերով զինեց խօսքս—եւ կ'ասե՛մ—
 Դուք պիտի մեռնե՛ք հող ու մոխրի մեջ,
 Հընուի հաւասար պիտի տրորուի՛ք,
 Դուք պիտի այրուի՛ք ձեր մեղքերի մեջ
 Եւ անիւններդ ցրուէ քո՛ղ փամբն.
 Ես Եհովայի խօսքն եմ ձեզ ասում...
 Յոփութեան սերունդ—պժգալի՛ դիւեր.
 Տեր-Սաբաւօրին դուք մոռացել եք,
 Ոսկի կուռքերին զոհեր եք մորթում.
 Մարգարէներին դուք մոռացել եք,
 Գերի եք ընկել, զերի եք ուզում...

Ափսո՛ս երկնային մաքուր կրակը,
 Որ վեհ հոգիներ ցրուեցին ձեր մեջ,
 Ափսո՛ս զոհերը, յորդ արիւնները,
 Որ մեծ հերոսներ քափեցին հեծ-հեծ...
 Ստուկ նետերի՛, կնամուկների՛,
 Լպիրտ ու պոռնիկ սերունդի համա՞ր,
 Խաղախ ու նանիր պոքաբոյծների՛,
 Ոսկու, կեղծիքի սերունդի համա՞ր...
 Անհետ ցրուեցե՛ք, ովքեանում կորե՛ք,
 Եւ Սաբաւօրի խառնից հեռո՛ւ—
 Այս պատգամներին դուք չե՛ք արժանի,
 Դուք չե՛ք արժանի,
 Ասում կրնեցե՛ք համր, անլեզու—
 Ես Եհովայի խօսքն եմ ձեզ ասում...
 Ես պիտի շանքեմ, պիտի ձեզ խոցեմ,
 Դուք պիտի այրուի՛ք երկնի բոցերում,
 Հո՛ւրն է, այդ հուրն է սրբում ու մաքրում,
 Դուք պիտի այրուի՛ք անմար խառնիկում.
 Եւ սրբուած հոգին քոյ շնչէ այսեղ,
 Եւ այրուած հոգին քոյ շարժուի այսեղ...
 Տառապանքների, ծով-ցաւերի մեջ
 Ձեր արեւը փառ—ձեր հոգին հանգած,
 Ձեր որդիները մեռան ոտքի տակ,
 Ձեր եղբայրները աղու են ծծում...
 Լացի, արիւնի յորձանքների մեջ
 Ձեր հերոսների դիւերն են լողում,
 Իսկ դուք ծնողայ էի զարկում Բահալին
 Եւ նրա առաջ տալում, կախում...
 Չե՛ք տեսնում լոյսի շափաղուն ջահեր,
 Դուք չե՛ք զգում սեր, դու չե՛ք զգում սեր.
 Ես Եհովայի խօսքն եմ ձեզ ասում...
 Ամբոխ սերունդներ, խաժամուծ հետե՛ր,
 Դուք սքափուեցե՛ք, դուք սքափուեցե՛ք,
 Բարբա՛ռն է հնչում վերագարբնումի...

Թող մեռնի՜ն նրանք, ովքեր չեն պատրաստ
 Սրբուել հրի մեջ—քեժ խառոյկներում,
 Որոնց արեւը՝ միշտ դժոխապաշտ՝
 Չարիք են նիւթում, սարսափանք ու քոյն...
 Թող մեռնի եւ նա՛, ով եղբայրասպան
 Խառնաւանգներով աւերում է կեանք,
 Եւ ամբարշաւան... եւ անդաւաստան...
 Արեան մեջ լողում—հրելում անվճանգ...
 Թող մեռնի՜ն, ովքեր լո՛յսերն են մարում,
 Շողազարդ լոյսեր նորածայն մտքի—
 Ապառաժ արտոյ սե՛րն են տապալում—
 Սերը կենսունակ եւ սերն-հրաբքի...
 Ահա եկել եմ ձեզ մօտ—եւ կ'աւե՛մ,
 Ահա խօսում եմ ձեզ հետ—եւ կ'աւե՛մ
 Դուք սքափուեցե՛ք, դուք սքափուեցե՛ք,
 Բարբա՛ռն է հնչում վերագարբնումի...

1907

Տ Ա Ճ Ա Ր

Բարձր ձորափին հին-հին դարերից
 Միայնակ ու լուռ տանալ կայ կանգնած,
 Հեռո՛ւ արեւից—մարդկանց բարեւի՛ց...
 Քամին է այնտեղ շփշփում յանկարծ.

«Ձուրք քանդել է քո հիմն ու յասակ,
 Կանգուն չես մնալ, հիմաւորք կանա՛ն,
 Քեզ մօտ ուխտողը չունի նպատակ—
 Աշխարհի համար մոռացուա՛ծ տանալ.

Այդպես անկենդան, ու միմաւորիկ
 Բարձր ձորափին ի՞նչ ես սպասում...»
 Ձուրն ավել է քանդում, աղմկում, վազում...
 Տանալը անխօս, տանալը լռիկ:

1897

* * *

Թո՛ղ դիւրիչ աշխարհ եւ կեանքը բնու
Իրան հրապոյրով քեզ քաշե, գգուե,
Աչերն աստղավառ—մեծ փառքերի յոյս
Թող միշտ խոստանան պսակներ ոսկե...

Թո՛ղ եւ բնութիւնը իր շնչուն կեանքով
Գիշեր եւ ցերեկ երգե առանց վիշտ,—
Դու մի՛ սոգորուիւ այդ հրապուրանքով՝
Դնա՛, եղբայր իմ, ուր չկայ հանգիստ...

Ձի՛ կորչիլ երբեք—քեպէս լոկ կարիլ
Քրտինք վայր ընկնի քո հակսից հպարտ՝
Մարգարտահաս է—մեծագին սափիր,
Հաց ու ջուր տուող կեանքին յուսահաս...

Այդպէս է զարթնում անյաղը հաւասը
Դեպի ոգեշունչ գործն անձնանուէր,
Կատաղի ծովում մենաւոր նաւը
Ահա՛, այդպէս է կուռում անվեհեր...

1890

* * *

Մահաբոյր ամպեր, մահաբոյր ամպեր
Պարում են բարձրում, խառնում են օդը,
Փռնին ծուխի պէս բարձրանում է վեր,
Կայծակն է սուրում, գոռում որոտը...

Յուրս կամարի սակ ագռաւների շարք
Կռաւում են, նախում սեւ մտքերի պէս,
Իսկ ես քոչում եմ, եւ հոգիս հրաշք—
Կամարը նեղեմ հուր շաքերն ինչպէս...

Լոյսի եւ սիրոյ երկնքին հասնեմ,
Որոտի ձայնով սլանամ, սուրամ,
Մահաբոյր ամպեր դեպ անդունդ վանեմ
Եւ խօ՛սես, խօ՛սես հնչեմ յաղբական...

1907

* * *

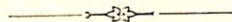

Դառնութեան օրը, արհաւիրքի մեջ,
Երբ ամբողջ կեանքը վշտով քաթախուն—
Լսում եմ անվերջ տառապանք ու հեծ
Եւ արեան ծովեր մեր սիրտն են բախում.

Ահա՛ այդ ժամին իմ հոգու խորքից
Երգն է ղողանջում, երգը կենդանի,
Ինչպէս բնութիւն անարուեստ ու ջինջ,
Այն ղողանջում է սահուն, գեղանի.

Եւ այն է միայն վեհ ու կենսաբոյր—
Շնչում է ոգի—լոյսն անբջական,
Եւ այն է միայն հնչում է անդուլ,
Եւ՛ քափառական, եւ՛ յաւերժական...

1905

ՀՈՂՄԵՐԻ ԱՆՁՍԻՐ

Վայրագ հողմերի անձաւ կայ խոժոռ,
Որպէս երկնից կախուած մութ ամպեր,
Իսկ հեռուն, հեռուն, մեռելում խոր-խոր
Զրկեծն է քափուում—բարկ ու անհամբեր.

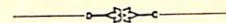
Եւ ահա՛ նրանք՝ հողմերը ազատ
Երկնի բիւրեղ ապաստաններից
Փախչում են, վազում, սուլում են հպարտ,
Անձաւն են մեցում վեհ բարձունքներից.

«Մեզ հետ ենք բերում, երկիր ենք բերում,
Այս անձուկ վայրը, այս մեռելի մեջ՝
Ա՛յն՝ որ աշխարհում դեռ չունի տեղ, բոյն,
Եւ մարդկանց համար առեղծուած է մեծ.

«Մարդու մի մասն է եւ միշտ հալածում.
Անկէիւն, Անջիւնջը, Մաքուրն, Անմահը,
Մարգարեական Երազն, Յայտնութիւն,
Ճշմարտութեան Կոչ,—դարերի Զայնը...»

Եւ այրում մաքուր, անսահման մաքուր
Հողմերը այսպէս շնչում են լուռ...

1901

* * *

Եւ քեզ կախով եմ... դու պիտի կախուես,
 Բայց դու չես մեռնիլ, իմ անգուսպ հոգի՛,
 Խուժողով արեւին չպիտի ծախուես,
 Գլուխ չկախես երբե՛ք, ոչ ոքի...

Հաւատարման դրօշակ նրանց մեկնեցիր—
 Բայց նրանց համար դարձաւ միշտ անհաւատ,
 Եւ դու սիրեցիր—խառնակեցիր,
 Եւ լացիր նրանց կեանքը անզգաս...

Բայց քեզ կախով եմ,—դու պիտի կախուես,
 Դու պիտի պաշտես միայն ոգու գանձ,
 Դու երբե՛ք, երբեք չպիտի ծախուես—
 Գնա՛ կախաղան հպարտ ու վեհանձ...

1907

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԽՈԿԱՆՔ

* * *

Եթէ ուզում ես զօրութեամբ ապրել՝
 Տա՛ր հոգուդ սանջանք.
 Եթէ ուզում ես կեանքը չընկնէ քեզ՝
 Կո՛ւլ տուր անարգանք.
 Եթէ ուզում ես անյողողող մնալ՝
 Ծըծէ դառըն քոյն.
 Զօրեղ հե՛տք քողմեղ,—գաղափարներ վառ՝
 Կաց անհաց, անտուն...

1892

Նանիւր յոյսերի,
 Տարսամ յոյզերի
 Կեանքի մեջ մտնի՝
 Որպէս մի երազ,
 Ծաղիկ դեռահաս,
 Դու ես մտերիմ—
 Որպէս ասղ ջինջ,
 Որպէս մի սուրբ նինջ—
 Սի՛րս հաւատարիմ...

1907

Կ Ե Ս Ն Ք Ը

Երբ իմ դեմ-հանդեպ մօտիկ սենեակից
 Լսում եմ մօրս, բոլբերիս խօսումս,
 Գոհ եմ, ասում՝ իմ «Մա՛յր, սիրսս կեանք լից.
 Կեանքն է մի ախորժ, մի քննուշ հիւսումս»:

Երբ առաւօտուն կամ երեկոյեան
 Փողոցի միջից երգն է զրնգացնում
 Տուն վերադարձող կայսառ, ժիր տղան—
 Ասում եմ՝ «կեանքն է մի յաւերժ ցնծում»:

Իսկ խաւար, խոնաւ, ցուրտ սնակի մեջ,
 Երբ մերկ ու քաղցած հոգիք անհանգիստ
 Ծեծում են գետնին—լալիս են հեծ-հեծ—
 Կեա՛նք ապա ի՞նչ ես՝ «գերեզման ու վիշտ»:

Բայց երբ բնութեան զրկում ես կանգնած
 Դիտում եմ նրա խոր անհունութիւն,
 Գլխիս վերեւն օդ—արեւը շիկնած,
 Հողն ու ջուր զրկել բոյս, կենդանութիւն.

Որտեղ երկրագործ՝ նակասին ֆրսին՝
 Մանրն է բռնել, նեղում է հողը,
 Սրբում է դրախտից դրուած նակասին—
 Զերմ աշխատանքի այդ ջատագովը.

Ուր վեհ ամեն ինչ, յարատեւ, պատշաճ,
 Ուր խորհրդաւոր շնչում է Ասումս.
 Ես լուռ, զմայլումս—զլուխս խոնարհ—
 Ասում եմ՝ «կեանքն է մի սուրբ, վեհ տաճար»:

* * *

Բախում են արիս փակումս դռները,
 Մութ գիշերուայ մեջ բախում են ամուր.
 Այդ աղֆասների վիշտն է, ձայները.
 Այդ անհերքերն են բախում արիս դուռ...

Այնտեղ սեր չկա՛յ... ուշ գիշերուայ մեջ
 Ես լալիս եի, կոծում ծովի պէս.
 Ո՛ր, սիրտ իմ, ինչո՞ւ սերդ պակասեց.
 Ո՛ր, միտք իմ, ինչո՞ւ սահման չկայ ֆեզ...

Եւ աղֆաս կեանքում, ցրտի, քամու տակ
 Կծկուել եմ ես, ինչպէս լացող ուռ.
 Բախում եր արիս դռներն ամրափակ,
 Մութ գիշերուայ մեջ բախում են ամուր...

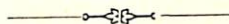
ՆԱ. ԵՆ ԴՈՒՔ

Նա ձեր հոգին լաւ հասկացած
Այլերս ձեռք չմեկնեց.
Բոքիկ ու մերկ—ցրտից զարկուած՝
Լալ, աղաչել նա չուզեց.

Սառ, ձիւնապատ գետնին ընկաւ,
Գրկեց նրան ջերմագին,
Սառ գետնին խղնաց, առաւ,
Ամուր սեղմեց իր կրծքին:

Առաւօտուն սառը դիակ
Ձեր աչքերի մէջ ցցուեց,
Այն ժամանակ միայն տեսաք
Եւ ձեր ձեռքը մեկնուեց...

1891

ԿԱՐԻՔ—ԵՂԱՍԵՐԸ

Կարիք-եղբայր դուռըս է բակում,
Կարիք-եղբայր կանչում է բակում.
Յրաշունչ քամին լալիս է դաժան,
Չորցած տերեւներ ցրիւ ու բաժան...

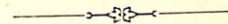
Ա՛խ, կարիք-եղբայր, ա՛խ, կարիք-եղբայր,
Դու ես իմ ծնող, դու իմ հայր ու մայր,
Անբաժան ընկեր կեանքիս ու ջանքիս,
Դու ուղեկիցն ես բաղդիս, վսանգիս:

Արի՛ միանանք, առմիշտ, յաւիտեան,
Մտերիմ ընկեր, ի՛մ անդաւանան,
Ես քո երգիչն եմ, քո երգը կ'երգեմ,
Ես քո երկրիցն եմ—քո երգը կ'երգեմ...

Ու նամբայ ընկնենք, երբանք իրար հետ,
Երբանք իրար հետ դժուար արանետ,
Եւ վերջը յոգնած՝ պինդ գրկենք իրար
Եւ փափուկ հողում մենք առնենք դադար...

Կարիք-եղբայր դուռըս է բակում,
Կարիք-եղբայր կանչում է բակում.
Յրաշունչ քամին լալիս է դաժան,
Չորցած տերեւներ ցրիւ ու բաժան...

1906

* * *

Կեր ու խումի մեջ աշխարհը սուփայ—
Թող մեծասունը նեմե կառնեռով,
Աշխատող եղբայր—գոր-գիշեր տա՛,
Հեղձուկ օղի մեջ մրուր փարսելով:

Թող քեզ պես մի մարդ առնի հազարներ,
Թագաւորի պես պալատում ապրի՝
Նզի պես դաշի՛ր—ա՛ն սեւ գրուներ,
Գրուներ՛, ցաւդ որ չեն փարատի...

Բայց եւ ֆրսինք ոգորուն, անզուսպ
Քեզ պիտի բերե ապագայ փայլուն,
Եւ կըջանան ուժերը անկուտ,
Քո այդ ձմեռը կըդառնայ գարուն...

1906

* * *

Ընկե՛ր, քող որ նրանք հրնուին, յղիանան
Ուտեն, խմեն, առատութեամբ լիանան,
Մարդու համար կեանքդ զոհե՛ ու գնա,
Հաւատա՛ ինձ, լաւութիւնը կըմնայ...

Թող որ նրանք՝ կեղտի, նահնի մեջ մոլոր՝
Հանգիստ ապրեն այդ փութերը փառաւոր,
Միշտ անարգուած ու միշտ անփառ դու գնա՛,
Սի՛րքը, սի՛րքը, լաւութիւնը կըմնայ...

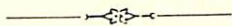
1906

* * *

Զառ-վառ յոյսի,
Դալար բոյսի
Հրապուրանքներ
Զբացան.
Վառ-չողերը,
Շար-հովերը
Բուրմունքի հետ
Յիր ու ցան.
Կեանքի բովից,
Զանգի ծովից
Վիշակ է մնում
Շողաւոր,
Կեանքն է գնում
Վշտի քելով—
Կեանքը մեռնում
Վշտաւոր...

1908

ԿԵԱՆՔԻ ԵՐԴԸ

I

Քնե՛լ է բոշուն. հանգչո՛ւմ է քիթն.
Զի փարում գեփիւռ. քո շաղուտ մագեր—
Ասողերն են բարձրում,—նրանք էլ մուռ-մուռ
Կորչում են անհետ ֆողերում մեռւե...

Սե՛ր իմ, այդ դու ես, որ փայլում ես վառ
Ինչպէս շողուն ասղ երկնակամարում,
Դո՛ւ զգացնում ես յոյզեր ոսկեւար
Եւ յիշումներս նորից նոր վառում...

Խօսո՛ւմ է սիրքս... սրափւո՛ւմ հոգիս—
Այնտեղ հնչում են գեղանուռ լարեր,—
Երկար չեն դիւրում, հրապուրում հոգիս,
Սիրս լոկ նրանցով չի կարող ապրել.

Նրա մեջ, ահա՛, հեծում է յանկարծ
Տառապող դասի սեւ կեանքը քուռա՛.
Հո՞ծ անտէրները անպաշտպան ընկած—
Հրե՛ւ-կարիքի մահաշունչ բարբառ...

Այդ պահին, ահա՛, հոգիս վշտալի՛
Ոգեգինուելով քո բուրեան շնչով,
Արե՛ւն է տեսնում վառ ապագայի
Եւ զարկուած կեանքին լինում ջառագով...

II

Յիշողութիւններ, երգչի վառ սիրքը
 Լցնում է ախորժ, մեղմաւունջ եռանդ,
 Դուք բորբոսում եք նրա խոր վիշտը
 Եւ ներշնչում եք յոյզերի նոր կեանք.

Ձեր շարժում նրա պրպրսուն միտքը
 Հանգիստ չի՝ զսնում, հանգիստ չի՝ զսնում.
 Դարձե՛ք սեւ չոր հաց՝ մարդու կարիքը
 Աչքից չըփամե արցունքն անհասնում...

III

Բուրալի՜ զարուն... բողբոջե՛ց դժնիկ...
 Բայց խիստ ձմեռն է աշխարհը լափում,
 Մարդու սիրտն՝ ինչպէս դողահար քոչնիկ՝
 Սառափի հանկում սրփում է, սրփում է.—

Այդ ցաւ-կարիքն է քուառ դասերի,
 Այդ ֆաղցածութեան կրկեսն է անծայր—
 Երախն է բացել վագրի պէս վայրի,
 Զոհներ է կլանում՝ զոհեր բիւր հազար...

Դու, հե՛զ մարդու սիրտ. դուք, զրկուած դասեր,
 Մինչեւ ե՞րբ մնաք անպաշտպան, անտէր,
 Մինչեւ ե՞րբ այդպէս ձեր արտերի մեջ
 Արշաւեն, չաւեն բուքն ու սուգն անվերջ...

Մինչդեռ ձեր դրկից հարուստ մեծասուն
 Խրախնամներից չունի դասարում...

IV

Դոչող կեանքի մեջ լացի լուռ, հանդարտ,
 Արտասուք քափուեց իմ մութն աչքերից,
 Բայց, ա՛խ, միքե այդ, վասակաւոր մա՛րդ,
 Կը մեղմացընէ քո վիշտն ու քախիծ...

Արցունք չի քափում երգիչը իսուր—
 Այլ այդ փամում է նրա աչքերից
 Զարկուած մարդկութեան կարիքն ընդհանուր,
 Բախում է կուրծքին՝ «կարեկցի՛ր, երգի՛չ»...

Եւ այդ հոգեցունց, այդպէս արժաւոր
 Յաւն համակում է իմ սիրտն ու հոգին,
 Դիշեր ու ցերեկ հեծում անընդուն
 Եւ մի վերջ չկայ այդ տառապանքին...

V

Քամի՛ն է փչում.—մարմնըն ձայնը
 Խոհեր է վառում, մտքերով զրկում.
 Զի՛ լուռ նրա ազատ բերանը —
 Համաշխարհային մի վիշտ է երգում.

Բոլոր տառապող դասերը մի օր
 Դիմել են նրան, խնդրել միասին.
 «Քամի՛, մեր արտի վշտերը բոլոր
 Ա՛ն ու միացուր՝ ամեն տեղ հնչուին».

Սլանում է այդպէս աշխարհից աշխարհ—
 Տառապող մարդու երգերն է լսում,
 Այդ մունջ երգերը խնդում է իրար—
 Մի տխրամորմոք մեղեդի հիւսում...

Նստած լսում եմ երգը ինքս իմ
 Իմ հսկումն արհն զարկում ե քափում.—
 Քամի՛, գնա զարկ հարսի դռան,
 Պասուհանի սակ փչե՛ մեծասան...

VI

Այսօր մեծ սօն ե. այսօր շատերը
 Հաւատացնում են, քե եկաւ Չափիկ,
 Յարութիւն կ'առնեն հոծ մեռեալները
 Ու կրչեան սեւ օրն ու կարիք.
 Ասում են՝ «դու ել հագի՛ր կառ-կարմիր,
 Դուրս ել իբրեւ մի զուգումս հարսնետուր»...
 Բայց ես կարող եմ զայել իմ արհի
 Յայտնութիւնները, ներշնչումը խոր.—
 Ահա՛, վերահաս խառն ժամանակ...
 Եւ սե՛րն արտաբանում... նո՛ր Դողգորաներ—
 Արեան նապաղիմ, որպէս մի ժանեակ,
 Կը շողագարդեն մեր նամապարհներ...
 Սերունդներ կ'երթան դեպի կախաղան—
 Յոխորտոյ ուժի հսկումների սակ՝
 Հլու, գլխակուր, խորհուրդով լռին—
 Փշե՛ պսակներն իրենց կը շողան...
 Եւ մարդկութիւնը... քեւասած քոչո՛ւն՝
 Կամի սաւառնել— գետնին ե կառչում...
 Ո՛չ, ես չեմ կարող սօնել, բարեկամ,
 Եւ դեռ չե՛ հասել օրը յարութեան,
 Քանի կենդանի լի են մեռեալներ,—
 Կարիքն-արհաւիրք մեր նամբան բռնել...
 Հեռ խրախնամներ, եւ՛ տաղ, եւ՛ ցնծում...
 Իսկ կեանքն ե հնձումս, իսկ կեանքն ե հնձումս:

1893 Աղեփանդապոյ

ՅԵՍԱՌՈՒՄ ՍԷՐԸ

Յիսուս Փրկի՛չ, հաւատքս վա՛ն, հոգիս անցումս՝
 Չարչարանքիդ տեղն եմ գալիս՝ ես չարչարում,
 Ու փերումս անսիրտ կեանքի պի՛րկ ձաղկերով,
 Արիւնքուայ՝ ձայն չեմ հանում «սիրոյդ» յոյսով...

Ես՝ իմ խա՛չը սաժանակիր ուսիս դրած՝
 Դամ Դողգորայ—խաչելութեանդ առջեւն ընկնեմ,
 Ու կը խմեմ մեծագնի դառըն «բաժակ»
 Կո՛ւս գինուրներ քեկուզ տեղը կողքս խցեն...

Բիբլոս արցունք՝ գերեզմանիդ կրօնօտնամ,
 Քե՛զ կը փնտրեմ, Քեզ կը կանչեմ. «ո՛ւր ես, Տէր իմ»,
 Ու կը քննիմ քո սուրբ սիրով եղբայրական՝
 Մինչեւ բացումս տեսնեմ ես Քո խափա՛ն շիրիմ...

Այն ժամանակ կ'անցնի՛ր տագնապ... կեանքը զարկում
 Թերեւ կը զգայ—հեզ ու քաղցր Քո լծի սակ,
 Ես ել որպէս աւետարէր կ'երգեմ անկեղծ.
 «Քրիստոս յարեա՛ւ... շարժուի՛ր, կեանք ա՛ն, եղբայր
 իմ խեղճ»...

1887 Բագու

* * *

Ո՛ր, գիշերային խաղաղութեան մեջ
 Դու մի՛ որոնիր հանգիստ հոգեկան,—
 Այդ բոյսն է քնած, այդ ոտն էր հանգչեց,
 Այդ բնութիւնն էր խաղաղութեց միայն,
 Բայց երկրի վիշտը, վիշտը մարդկութեան
 Ամենի սրտում արթուն է եւ վառ,
 Եւ այն չի մարում մութը գիշերուան
 Խաղաղութիւնը չի՛ բերում դադար...
 Ընկե՛ր իմ, պէտք է երկնից սերն իջնի
 Եւ խաչի վրայ զոհեր չճանջուին,
 Մարդու մեջ կեանքի արեւը զարթնի—
 Երկիրը գերի չլինի կապանքին...
 Ա՛հ, այն ժամանակ կ'ահեցնի քո յոյզեր,
 Եւ կը հանդարտի աշխարհը աւեր:

1893 Ադլեֆ.

Հ Ա Տ Ի Կ

Վաղուց չե՛ օրը այնպես խաղաղ էր
 Ու կենսածպիտ արեւը զարնան
 Բերկրանք էր սփռում—ոսկեդէն շողեր,
 Եւ ցորենհասիկ ցանում սերմնացան...

Ի՛նչպես կարօտով նրանք սահում էին
 Հարազատ հողի փափուկ, սափ գիրկը,
 Հագիւ-հագ ցամաք, անհամբոյր կեանքում
 Ապաստան գտան՝ մոռացած կիրք...

Բայց անա՛րկ թնդա՛ց խիստ ամպոտոտ...—
 Կարկուտն է զարկում... անձրեւ է տեղում...
 Եւ ցորենհասի անհուն կարօտ
 Ահա՛ այդ ժամին միտքս եմ բերում.—

Հարազատ հողում, արդեօ՞ք, կը գտնեն
 Քն այն որոնած, գուրգուրած կեանքը,
 Թե՞ յորդ անձրեւից անհետ կը կորչես,—
 Կըցնդի յաւե՛ս քո երազանքը...

1889 Պուլսի

* * *

Մարդկային աշխարհը մի քաղառ-
րութիւն է, որտեղ դէպքեր են մոլորութիւն-
ները անգրաքար իշխում են:
Շոպէնհաուեր

Ա՛խ, այս շարժումը, որ սանում է մեզ—
Մարդկային հոգու շարժումն է անեղ,
Ա՛խ, այս շարժումը, որ ջնջում է մեզ—
Անողո՛ք, անսխիւտ տարերքն է ուժեղ.

Ընկե՛ր սիրելի—անսկիզբ ժամից
Աշխարհն է եկել այդ ոյժն անուելի,
Ասպատակում է եւ՝ անգիտակից՝
Նա որոշում է բաղդը ցեղերի.

Ա՛խ, նա՛ է միայն կամքը եական,
Նա է սահմանում մարդկութեան կեանքը,
Կապում է, փանդում կապանքն ու շղթան,
Ա՛խ, նա է կամքը, ա՛խ նա է կամքը...

Եւ նրա առաջ, ընկե՛ր սիրելի,
Դու մի հիւլէ ես, չնչին մանրահաս,
Եւ նրա առաջ տեսնում աշխարհի՛
Որպէս մի կարիլ, որպէս փոշեհաս...

1905 Ապրիլ.

I

Կեանքն է անուշ—
Եռանդն իր շուրջ,
Պիտի շարժուիս,
Որ ապրես.
Պիտի եռաս,
Պիտի զեռաս—
Այլակերպուիս
Ու փոխուես...
Անեղ մրցում,
Կարի՛ք, ցնծում—
Թէ ուժեղ ես՝
Դիմացի՛ր.
Երբ քոյլ ես՝
Թաղի՛ր սիրտը,
Թաղի՛ր հոգիդ,
Քեզ քաղի՛ր.
Այլակերպուած,
Անճնշացած,
Ե՛լ, այստեղից
Զփաշիւր...

II

Կեանքն անվերջ
Զեւերի մեջ.
Մի ծայրը կուռ—
Միւսը՝ քոյլ.
Մի ծայրը շունչ—
Միւսն՝ անշունչ.
Շարժումն է այն—
Խաղի մեջ՝
Ժամանակի,
Տարածութեան—
Մահառումի,
Դաւի մեջ...

1908 Քաղու.

* * *

Երեք քան հոգիս չի գտնում պաշար
Կեանքում՝ որն է յոյզ, մրցութեան մի վայր,
Չոր ու ցամաք է աշխարհն ու պաշիր—
Մեռի՛ր, մի՛ ապրիր....

Երեք չես գտնում մի շունչ կենսաբոյր,
Չես տեսնում լուսոյ շողերը հուր-հուր,
Քեզ կաշկանդում է կեանքն այս «սիրալիր»—
Մեռի՛ր, մի՛ ապրիր...

Բայց երեք քան ջինջ երազներ շողուն
Ստուերների պէս անկեանք չես սահում,
Մտիդ քնիչներ, յայտերդ-հրայր
Չեն անուրջի շարք.

Երեք քան ուղին պարզ է եւ անշեղ,
Կեանքին մասնակից՝ նրանից էլ ուժեղ
Մի կա՛մք ես գործօն,—չես ընկնի՛լ... յափրի՛լ՝
Օ՛, ապրի՛ր, ապրիր...

1896 Ադեֆու.

* * *

Որովհետեւ Աժյ. հետ եւ մարդկանց
հետ մարտնչեցիր եւ յաղթեցիր. Ծննդ. լր.

Ահա՛ նրանք են—իմ ընկերները,
Անձնագոհ, անկեղծ մարտիչներ կեանքի,
Մասալ օրերում լուռ անկիւնները
Յոլում էին շողով մեր երազանքի.—

Այդ ժողովրդի ցարն էր աննար,
Տառապող կեանքը, եւ՛ վիշտն, եւ՛ ցասում,
Մարդու դարեւոր վեհերը շար-շար՝
Հա՛նց կապար՝ սիրսն էր մեր ննջում, մաշում...

Եւ մենք գնացի՛նք, եղանք ցիր ու ցան
Աշխարհի ամեն գործօն անկիւններ,
Եւ որսանք մեր սրտում կենդան՝
Ուխտած հեռացանք, ինչպէս Իսրայել...

Երբ ազատութեան նորեկ արշալոյս
Ծագեց մեր կեանքի մռայլ օրերում,
Ահա, նրանք են, նրա՛նք ինչպէս լոյս
Շողում են, ցողում եւ կեա՛նք են բերում.—

Բա՛րեւ ձեզ, բա՛րեւ, հերո՛ս հոգիներ,
Անկեղծ որդիներ դառն ժողովրդի,
Դուք սուրբ պահեցիք ուխտի դրօշներ
Եւ խօսնակ դարձաք ընդհանուր սրբի...

Եւ մենք երդում ենք՝ ինչպէս եւ առաջ՝
Մեր հոգու ուժը գուրգուրել, փռել,
Զատագով լինել մարդուն հալածուած,
Եւ միշտ դժգեղե՛լ, եւ միշտ յառաջե՛լ...

1905 Ադեֆու.

ԺՈՂՈՎԱԴՐՈՒՄ

Մենք առաջ գնանք, մենք նրան դիմենք, նրանք է հողը,
 Մենք նրան ասենք՝ «Եղբայր, դու ես մեր ժիր աշխատողը,
 Առանց քեզ չկայ կեանքում զօրութիւն, չկայ սիրտ ու ժեղ,
 Իսկ մենք ցոյց կըսանք մի նոր հանապարհ, որ շարժուիս
 այնտեղ...

Քո անկեղծ խօսքին արձագանք կըլինենք, մենք քեզ ձայն
 կուտանք,

Մեր սուրբ իղձերին արժող միացիր,— Եղի՛ր արձագանք,—
 Չլինէր ծովը՝ երկնի պատկերը չէր լինի երկրում,
 Իսկ առանց երկինք ծովի պատկերին խաւար է տիրում:

Լսո՛ւմ ենք երգը... հնչեցո՛ւր երգը՝ արժանուշ, սահուն,
 Մենք քո այդ երգից կըստափուինք, կըզգանք կեանքիդ
 դառնութիւն,

Օ՛, այն ժամանակ կըմարին երգիդ տառեր հնչիւններ,
 Կըմեռնի ի՛ժը, որ քոյն-ժանիփով քո դուռն է կանգնել...

1889 Վարշաւա

X!

* * *

Խաւար խորհերում՝ կապանքների մեջ
 Առմիշս դեզերող, կամփի՛ հերոսներ,
 Մրցութեան կեանքում աշխատանքից զերծ՝
 Հալածուա՛ծ, զրկուած, անգո՛ր հոգիներ,
 Ինչո՞ւ դուք պիտի անարեւ մնաք,
 Ինչո՞ւ չեք շնչում այս լայն աշխարհում,
 Ձեզ համար ինչո՞ւ չկայ սփոփանք՝
 Եւ՛ արժանաւորութիւն, եւ՛ հոգու բերկրում—
 Խաւարում քնկա՛ծ՝ կապանքների մեջ
 Առմիշս դեզերող, հերո՛ս եղբայրներ...

1890 Պուլաւի
 (Նոր-Աղեքսանդրիա)

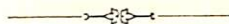
* * *

Քո շղթաների շառաչուն ձայնը
Գիշերուայ ժամին հասնում է եւ ինձ,
Եւ երազում եմ... քո փրկութեանը
Սչֆրս է մնում այն սուրբ օրումսից...

Դու պաշարուե՛լ ես. ժանգոտ երկաթով
Կապուել ձեռքերդ, որ գործի եղան,
Օ՛, ընկեր,—անլաց ու միշտ անվրդով,
Պատկերդ եմ յիշում բանդում մրութեան.

Եւ շղթաներդ՝ փշուրա՛ծ, փոկ-փոկ՝
Ոտերիդ առջեւ ընկած... ու լին,
Դու պայծառ, վսեմ,—այլ կերպ, այլ փառփով
Ընկե՛ր իմ, միտքս քեզ չի երազում...

1890 Պուլտի

* * *

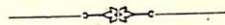
Նրանց՝ որոնք դաւաճանեցին...

Դաւանանեցի՛ք ձեր բարեկամին—
Ինչպես փերեզակ դռնե-դուռ ընկած,
Ինչպես բաղդազուրկ, քափառող ֆամին,
Քծնեցիք մեծի, ուժեղի առաջ—
Դաւանանեցի՛ք ձեր բարեկամին:

Նրբ ապաստարան սալիս ես շանը
Եւ փաղափում ես, կերակուր սալիս—
Շունն հաւասարիմ ընկեր է սանը
Մինչեւ քո մահը—մահիցդ յետ լալիս,—
Բարեկամին զարկի՛ք «խայտառակ սեանք»...

Փոքրոգու նման դուք խուսափեցիք,
Փախա՛ք, հեռացա՛ք սուրբ կռուի ժամին,
Լաւ համարեցիք կեա՛նք դիւրակեցիկ,
Լա՛ւ համարեցիք պաշտել Բահադին,—
Դաւանանեցի՛ք ձեր բարեկամին...

1906 Ադեմ.

* * *

Կո՛յր առաջնորդներ, որ մօեղը բաժնում է՛ք,
բայց ուղևոր է՛ք կրանում: Մայր.

Դո՛ւք, որ բարձրաձայն այդպես խօսում է՛ք սրահների մեջ
եւ վեր է՛ք բռնում բեռը, որ տեղից չէ՛ք կարող շարժել.
Դո՛ւք, որ հեշտութեամբ անարգել գիտե՛ք, անարգել գիտե՛ք
Ազնիւ, մարդասէր մարտնչողներին—մարդուն անձնութեան.

Եւ միշտ ուժասպառ եւ լա՛ւ զգացած ձեր կեղծ գոյութիւն,
Եւ միշտ բորբոքում արտի թոյներից, նախանձից, չարից—
Բա՛ւ չէ խլրտա՛ք, բաւ չէ՛ սերմանե՛ք կեանքում չարութիւն,
Աշխարհի առաջ բաւ չէ՛ հարուածուի՛ք վեհ գաղափարից:

Օ՛, հաւատացե՛ք, կ'անցնի ձեր ժամը,—ձեր խլրտումներ,
Կեղծամիտ խօսքը, անպատկառ նիշեր երկար ոյժ չունին.
Սուրբ պայքարի մեջ անգոր եւ շողմն, անգոր բար-
բառներ,—
Եկե՛ք մրցութեան՝ վերջ լինի՛, վերջ լինի՛ ձեր կանառ-
ներին...

Դուք՝ որ հերքում է՛ք կեանքն առաջընթաց, շողուն ապագան
եւ մոլութիւնից կուրացած երբեք չէ՛ք տեսնում լոյսը—
Արդեօ՞ք, կրգտե՛ք, երբ էլ որ լիննի, ձեզ համար կայան
եւ չի՞ չհանայ յաւիտեան ձեր այդ մարդակեր լոյսը...

Հեռացե՛ք, կեղծեր, անսուրբ գահից սուրբ նշանաւորեան՝
Ուր աստիճան է շողում մարդասիրութեան—լոյսե՛րը անմեռ.
Հեռացե՛ք արտերից, ուր բողբոջում է կեանքը նորաձայն՝
Այն՝ որ ձեր հոգին չի՛ կարող տանել, չի՛ կարող տանել.

Սուրբ պայքարի մեջ, եկե՛ք մրցութեան, եկե՛ք մրցութեան,
Դո՛ւք, որ բարձրաձայն այդպես խօսում է՛ք սրահների մեջ:

ՍԻՐՈՅ ԱՆՈՒՐՋՆԵՐ

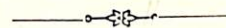
X
* * *

Արի՛ միասին բռնենք դեպ երկինք,
Մենք գրկենք իրար ինչպես ընկերներ,
Երկինքը սուրբ է—սրերի դաշինք,
Աստղերով բռնենք հեռու՛ւ, դեպի վեր...

Այնտեղ անսահման կապոյտն ու լազուարք,
Անծայր հողքներ վառ հրազներու,
Եւ հոգիները՝ մաքուր ու զուարթ՝
Այնտեղ հախում են մեղեքից հեռու...

Կեղծ ու պատրանք է անցաւոր այս կեանք,
Եւ հոգին զարկուած, եւ սիրքը ոչի՛նչ,
Թոյն է մեզ լափում, կեղտն ու բասրանք,
Արի՛, սիրելիս, բռնենք դեպ՝ երկինք...

* * *

Սիրում եմ միշտ սրտում քո սրտում
 Մի անուշ ու քննուշ խուլ քալսիծ.
 Լուսիքն, խորութիւնն եմ սիրում
 Քո անմեղ, սիրագեղ հմայփից...

Եւ՝ հեռուն միգալառ, երեւուն՝
 Երբ այդպէս տարւում ես ցնորփն —
 Սիրում եմ տղարուն, ոգւրուն
 Քո հոգի՛ն, քո հոգի՛ն քո հոգի՛ն...

1906

* * *

Ես երգիչ եմ վսեմ կեանքի,
 Տիեզերքի խօսքն իմ մեջ,
 Գաղսնիքներն ողջ աշխարհի
 Պարուրում եմ կուրծքիս մեջ.

Եւ աստղերի շողն իմ սրտում,
 Եւ բոյսերի նոխ լեզուն —
 Թռչուն, քիթու, բզեզ նախշուն
 Խորհրդակից իմ սրտում...

Եւ կարող եմ չլինել ես
 Մի գաղսնապան քեզ համար,
 Որ ծածկում ես ինձնից այդպէս
 Սի՛րսը, սի՛րսը քո յամառ:

1898

X
* * *

Դադսնի կերպով ես մի ծաղիկ
Քո նոխ փնջից հանեցի,
Որ յիշատակ լինի գողսրիկ
Պայծառ, գարուն ծամերի:

Եւ ես նրան միշտ զգուելով
Կուրծքիս վրայ պահեցի,
Անկեղծօրէն խնամելով,
Միշտ սրբութեամբ սիրեցի.

Չե՞ որ կեանքը—բուռն հոսանք,
Կլանում է ամեն ինչ,
Եւ՛ ծաղիկ-օր, եւ՛ երազանք,
Բարեկամի սերն անջինջ...

1888.

IX
* * *

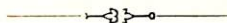
Մի նշոյլ-շող ընկներ սիրս
Քո շափաղից, սիրելի՛ս,
Մի փռուր-կայծ սահներ սիրս
Քո կրակից, գեղունի՛ս.
Մի լուռ հնչիւն հասներ հոգուս
Շրթունքիցդ, լուսա՛ւաղ,
Մի սրճիւն, մի քնուշ յոյզ,
Մտումունքդ անխառնալս...
Բայց փոփոզուն աստի նման՝
Քող-ամպերում վերամբարձ—
Դու նայում ես, նայում միայն,
Եւ չփանում ես յանկարծ...

1907

* * *

Շուշան ծաղիկը քարեց աշիկներ,
 Լացեց շողշողուն.
 Թիթեռը շեղուեց... ծալեց քեւիկներ,
 Ընկաւ ու դողո՛ւմ...
 Վռչում եր քոչուն քաւոս սաղարթից՝
 Մենակ ու իսուր.
 Լուե՛ց... սերեւներ քափւում են բարձրից—
 Ե՛ւ գունաս, ե՛ւ լուռ...
 Ես սրտում, մեմակ —մտքերն անաւելու.
 Պատեցին հոգիս,
 Ա՛խ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ քողեցիր ինձ դու,
 Անգի՛ն սիրելիս...

1897

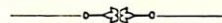
* * *

Շող ե կարում ասղիկներից,
 Զրեի մեջ կարկաքում,
 Բուրմունքերը ծաղիկներից
 Զեփիւռի հետ քարքափում...

Շողը՝ սերն ե ասղիկների,
 Իսկ բուրմունքը՝ ծաղկի սեր,
 Զուրն ու զեփիւռ կառօսանքի
 Շողով, բոյրով զրկըրուել:

Իսկ սի՛րս իմ, սի՛րս, մինչեւ եր՞բ դու,
 Մինչեւ երբ դու լուռ մնաս,
 Ընկերուհուդ սիրուց հեռու—
 Կուռիս, անջուրիս, չֆանա՛ս...

1897

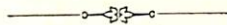

* * *

Նունուֆար, ծաղիկներ փայլաբոյր,
 Եւ դալար բողբոջներ նորածիլ,
 Լոյսերը, յոյսերը ցնորաբոյր—
 Ո՛ր, առմիշտ մոռացի՛ր...

Մոռացի՛ր՝ ինչպէս քեզ սիրեցի
 Եւ լացի ճանջանքից անձանձիր,
 Միմունջը, անուրջը վառ սրտի
 Մոռացի՛ր, մոռացի՛ր...

1897

* * *

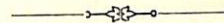
Քեզ չասացի՞՜ կ'անցնի գարուն,
 Կըքառամին ծաղիկ, շունչ—
 Կըմոռանաս դու այն սիրուն
 Երագները կենսաշունչ...

Քեզ չասացի՞, երբ դադարի
 Ժիր առուակի խոխոջիւն
 Ա՛խ, կըմարի, ա՛խ կըմարի
 Կրակը վառ սրտերում...

Քեզ չասացի՞՜ կուգայ ձմեռ
 Եւ սոխակի դայլայլիկ
 Չի հրապուրի լսելիքներ,
 Կուգա՛յ կեանքի արհաւիրք...

Եւ սառնութիւն, ֆոյր լացի
 Կըպարուրեն քո յուշեր,
 Կըմոռանաս ե՛ւ յոյզ, ե՛ւ սէր,—
 Քեզ չասացի՞, քեզ չասացի՞...

1888

* * *

Մի խառնուսիկ ծաղիկ դարձած
 Ես հպուռի եմ կուրծքին,
 Կամ քիթենիկ քեւասարած—
 Իջնեի եմ շրքունքին:

Կամ սուրացող լինեի հով—
 Մեղմիկ փառեր եմ մազեր,
 Լսելիքիդ շօնջալով՝
 Երազ-երգեր քեզ ասեր:

Կամ ինչպէս մի ընկեր-եղբայր՝
 Գուրգուրելով քեզ անխաբ,
 Մամնջայի մտերմաբար՝
 «Կարօտե՛լ եմ քեզ անջափ...»

1897

* * *

Որպէս լա՛ւ էիր, ե՛մ յիշ-գեղեցկունիս,
 Քո պարզ, ծաղկանիւշ շուրջ սնական,
 Եւ ի՛նչպէս գրաւիչ մազերդ քաւիւշ—
 Թորքու հիւսերով եմ լանջի վրան:

Ի՛նչ անարուեստ եր երգած երգը,
 Ձայնդ էլ որպէս անուշ եր հնչում.
 Քո՛յր-գեղեցկունիս, ի՞նչ եր այն երգը,
 Որ հոգիս այնպէս լցուն՛ւմ եր, լցուն՛ւմ...

1888

* * *

Դալար սափեր, քաւոս անսառ
Քննուհ համբոյր մնում օղի,
Շողողուն լոյս, երազներ վառ—
Բուրմունք ծաղկանց եւ խոտի:

Հեփաքների աշխարհն է նոյս,
Շուրջն ամենը գոհ ու լի,
Շնչում, հնչում երկինքն ու հող.
Բլբուլն երգում հրաշալի:

Ես մենակ եմ. չունիմ ընկեր,
Խորք են ամենքն ինձ համար.
Ես մենակ եմ. որպէս սուներ
Շրջում անխօս ու մռայլ...

1897

* * *

Եւ իմ սիրք ես նետեցի
Ձրերի մէջ ալեկոծ.
Եւ ասացի՝ բոլ հալածուի
Հեռու ավեր, հեռու ծոց.

Սիրոյ շանքից անջատ, քափուն՝
Նա բոլ նիրհե անգարքնել
Կապոյս ջրի անյասակում՝
Հանգիստ ու լուռ, անսարքեր...

1907

* * *

Թեղին դողդողաց—քալկացաւ, քափուեց
 Նրա սաղարքը,
 Դունասուեց, ցնցուեց—ընկաւ հողի մեջ
 Պարսեզի վարդը.
 Տե՛ս, այլայլուեցին ու իրար անցան
 Աստերի հոյլեր.
 Ա՛ն, քայրսալով փշուր-փշուր եղան
 Հողի վրայ անսեր...

Մեն-մինաւորիկ ուռին ոսերը
 Խոնարհեց գետին.
 Եւ լռին լացեց—արսասու՛մները
 Հողը քջեցին.
 Թօշնած իմ սիրքը զարկուե՛ց... նա յաւէս
 Կարօս է յոյսի.
 Ո՛, սե՛րս, սե՛րս, կորուցի անհետ,
 Իսպառ կորուցի...

1896

I

Երբ սաղարքի մեջ սոխակը լսեց—
 Որ է՛լ այսեղ չես,
 Նա գեղգեղանքից յանկարծ դադարեց,
 Լուել է ինձ պէս:
 Երբ ծաղկանոցում ծաղիկներ տեսան—
 Անդարձ հեռացար,
 Էլ չբբուրեցին—մտքի մեջ ընկան՝
 Անխօս ու մռայլ:
 Եւ մեղմիկ զիւեր, երբ ձայնդ չառաւ
 Ոսուն շատուան,
 Հարհանդուն մարեց... անցաւ գետնի տակ...
 Կորա՛ւ յաւիտեան...

II

Ուզեցի մենակ, մենակ քափառել
 Աղօթել ու լալ,
 Ուզեցի այդպէս իմ վիշտը քաղել,
 Իմ վիշտը զուլալ.
 Ուզեցի արհիս յատակից պոկել
 Զայրուք եւ յուզմունք,
 Նրա խորքի մեջ ոչինչ չբողնել,
 Ո՛չ յոյս, ոչ զգացմունք...
 Եւ այդպէս աշխարհն առմիշտ անարգել
 Զբսիրել երբեք,
 Եւ հոգիս մարել, եւ սիրս խարել—
 Մոռացուի՛լ անհետս...
 Ուզեցի երբե՛ք, երբե՛ք չդառնալ
 Անհատ զգայուն.
 Ե՛ւ սրնջացի, ե՛ւ բողոքեցի
 Երկինք Աստծուն...

1896

I

Ես կառօս եմ քեզ
 Աղունճի՛կս հեզ.—
 Յիշո՞ւմ ես այգիին
 Գնացիմք միասին,
 Եւ քփերի մեջ
 Գզւում էի քեզ...
 Իսկ ձորի ափում,
 Աւեր պալատում,
 Ուր հայելազարդ
 Դահլիճն էր զուարթ —
 Մենք նստանք մօտիկ,
 Եւ քո գեղեցիկ
 Շրթունքների շունչ
 Զգացի լուռ-մունջ...
 Նոր վարդի նման
 Շողոտում էի
 Մասաղուքիցից,
 Եւ հեզ, առանց ձայն
 Վար էի գայում
 Անից, ամօրից...

II

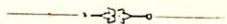
Դարունս անցաւ,
 Օրերս անցել են,
 Մենակ եմ հիմա.
 Սիրսս լցուել է,
 Մարդիք փոխուել են,
 Ի՞նչ անեմ, ասա՛...
 Բայց դու ինձ մօտ չես,
 Ինձանից հեռու —
 Կառօսել եմ քեզ.
 Արի՛, նախշունի՛կ,
 Արի՛, սիրունիկ,
 Իմ յոյսը դու ես...
 Եթէ քեզնից էլ
 Հեռանամ, գնամ,
 Զատնին մեր օրեր.
 Իմ կեանքը տարամ,
 Օրերս խաւար —
 Կրմեունի՛մ անսեր...

* * *

Ա՛խ, կուգեի ցնորք լինել՝
 Տաք արեւի—նեւմակ յոյսի
 Եւ քո սիրքը տաքացնել—
 Լցնել սիրով՝ կեանքի, յոյսի...

Ա՛խ, կուգեի ցնորք լինել—
 Բիւրեղ-ցնորք—լուսաշաղախ,
 Երազիդ մեջ զարթեցնել՝
 Խլել, տանել նիրհոյ խաղաղ...

1902

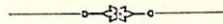
Ո՛ր, երբ իմ կուրծքի միջից
 Բողբոջեին վարդ, շուշան—
 Եւ ցրանցից կրճիւսէի
 Մի ցնորաբոյր որորան.

Այնտեղ, չքնա՛ղ, դու հանգչեիր՝
 Երգ ասեի քեզ համար,
 Եւ բուրմունքից արբենալով՝
 Դու քնեիր հեզաբար.

Օրորեի կուրծքիս վրայ՝
 Անուշ քունըդ երկարեւ,
 Մինչ երկնքից իջնեւ սերը—
 Երկրի տանջանքը մարեւ...

Եւ ի՛մ կուրծքը երբ չորանար,
 Վարդն ու շուշան քոցնեին՝
 Դու զարթնեի՛ր, դու զարթնեի՛ր
 Աւազանի մեջ, իմ անգին...

1893 Աղեֆա.

* * *

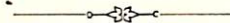
Կուգեցայի ես քեզ համար
 Եղբայր լինել սիրելի,
 Կուրծքիդ վրայ գլուխս խոնարհ՝
 Քեզ հմայով լսեի.

Երազանքով անուշ—գարնան
 Ինձ պատկեր ասուածքներ՝
 Մոմունջները հայրենական,
 Գաղտնիքներն ու առասպել...

Լինելիք ինձ ընկերունի
 Աշխարհի մեջ ցնորքի,
 Եւ հոգեգմայլ՝ ես առյաւես
 Քո սրտի մեջ սուգունի...

Կուգեցայի ես քեզ համար
 Եղբայր լինել սիրելի...

1895 Ադէս.

* * *

Քո աչերը ծովի նման՝
 Սահման չունի—սակ չունի,
 Քո աչերն են գիշերանման՝
 Աստղոս գիշեր զարունի...

Դո՛ւ, իմ պսիկ արեւ-մանկիկ՝
 Շուշանաբո՛յր, երագո՛ւն,
 Սիրսս այնպէս մաղիկ-մաղիկ
 Սիրուդ կարօտն է քաշում...

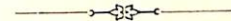
1905

* * *

Իմ նազելի՛ վարդերբունք—
 Դու ոսկեղոյ մազերով,
 Մի սալուի՛ ես՝ բուրալի՛ խունկ—
 Ե՞րբ կըլինինք իրար քով.

Կարօտալա՛ն ես համբուրեմ
 Քո մազերը ոսկեղոյ,
 Եւ փայփայեմ, եւ՛ զուրգուրեմ
 Քո մազերը ոսկեղոյ...

1908 Բագու.

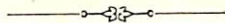
* * *

Այն, ո՞րտեղ են լոյս-շողերը—
 Լուսիկ-ծաղիկը լուսաւ,
 Այն, ո՞րտեղ են լոյս-հողերը,
 Վառ ջրերը, բորեաս...

Ես կուգեի սիրսս լցուեր
 Արեգակի ողջ լոյսը,
 Այդ լոյսի մեջ քո՛ղ սաւառներ
 Լուսանման շող-կոյսը...

Իմ լոյս-ծաղիկ, իմ լուսասր
 Դո՛ւ ես, սիրուն իմ Լուսի՛կ—
 Վառ ջրերը, բորեասը,
 Երազներս անուշիկ...

1907

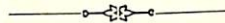
* * *

Դու, նազելի՛ս, մի կոյս էիր
 Երազիս մեջ—մի կոյս սիրուն,
 Եւ երկնքի բոլոր աստղեր
 Քեզնով էին զմայլանում:

Դու, աչա՛գեղ, մի կոյս էիր
 Երազիս մեջ—լոյս շարմաղուն,
 Եւ դաշտերի բոլոր ծաղկունք
 Նազանքներով քեզ հետ խաղում:

Անո՛ւշ, դու մի որոր էիր
 Երազիս մեջ—ծովի վրայ,
 Անո՛ւշ, դու մի օրոր էիր
 Երազիս մեջ—գլխիս վրայ...

1907 Բագու.

* * *

Կարմիր վարդի՛կ, սիրունիկ,
Իրիկուն ե զովագին,
Քո կուրծքը բաց անուշիկ—
Յօղը իջնի քո կուրծքին:

Առաւօտուն արեւ գայ՝
Թերթիկներդ համբուրե,
—Յօղ-ակներով շողշողա՛,
Քննուե կուրծքդ քո՛ղ բուրե:

Կարմիր վարդի՛կ, սիրունիկ՝
Նրբ դու յինիս քականաւ—
Քամին կ'աւե քեզ «նանիկ»՝
Անուշ քնի՛ր քեզ համար:

1908 Քաղու.

Վ Ա Ր Դ Ը

Գարնան օրուայ առաւօտ՝
Յօղում եի միշտ նրան,
Նրդում եին նրա մօտ
Բլբուլները փաղցրաձայն:

Անուշ հովիկն եր ընկեր
Գիշերները իմ վարդին,
Իսկ ցերեկը արեւն եր
Շողում վարդիս երեսին...

Ա՛խ, չըզարկե չար քամին
Սիրուն վարդիս բուրալի,
Նա միակն ե պարտեզում—
Սիրուն վարդս բուրալի...

1909 Քաղու.

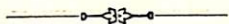
* * *

Վանդակի մեջ ես մեծացած
Թռչուն եի գարունին,
Դու քո ձեռքով ամեն անգամ
Փայվայեցիր մեղմագին:

Ազատքիւն եի խնդրում
Ես ամեն օր քեզանից,
Դու լսեցիր, ազա՛ս քոչուն—
Բացիր դուռը վանդակիս:

Բայց, ա՛խ, մի նոր վանդակի մեջ
Յայտնուեցի այս անգամ.
Օ՛, ազատի՛ր՝ ինձ կաշկանդեց
Քննու՛՛ւ սերդ կուսական:

1892 Ադէս.

* * *

Քո հոգու երկինքն է լուսամած՝
Հեզաբոյր, ե՛ւ մաքուր, ե՛ւ զուգուր,
Իսկ դու մի ծաղի՛կ ես հեզանագ—
Գեղանի, բուրալի եւ հուր-հուր.

Մազերդ, նազերդ երազո՛ւն...—
Ժպտում ես դու անմեղ, սիրունիկ,
Իմ սիրտը քեզ հետ է միշտ խօսում,
Իմ մեկիկ, իմ քննու՛ւ աղունիկ...

1911 Բագու.

* * *

Բուրեան, շափաղ
Վարդեր փռեմ
Հանապարհդ,
Սիրելի՛ս.—

Լուսաշաղաղ
Զարդեր հիւսեմ
Կուրծքիդ համար,
Նազելի՛ս.—

Դու ասղաշող,
Քաղցրամրմունջ
Գեղգեղումն ես
Երգերի.

Ծաղիկների—
Շողիկների—
Բոլլն, համբոյրը
Փարելի.—

Արշալոյսի
Ներշնչանով,
Երազելի
Կարօտով

Երգս եմ հիւսում
Երգս անարուեստ
Քո ծաղկաբոյր
Աշխարհում:

1908

I

Սո՛ւրն է կսրել
Իմ սիրք.
Թո՛ւրն է կսրել
Իմ սիրք.
— Սե՛րն է կսրել
Իմ սիրք...

Սրի կսրածը՝
Լա՛ւ է.
Թրի կսրածը՝
Յա՛ւ է—

Կըլաւանայ,
Դեղ կըլնի.

Սիրու կսրածը՝
Վա՛յ է,

Սիրու կսրածը՝
Մա՛հ է—

Զի լաւանայ,
Դեղ չի՛լնի...

II

Աղջի՛ ջան,
Աղջի՛ ջան,
Սիրսս ինչո՞ւ
Կսրեցիր,

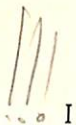
Սիրսս ինչո՞ւ
Զարկեցիր,

Ինչո՞ւ սիրով
Կսրեցիր,

Ինչո՞ւ սրով
Զրգարկիր...

Աղջի՛ ջան,
Աղջի՛ ջան...

1896 Աղեփ.

Աղջի՛ ջան, սիրո՛ւն ջան--
Վարդ դառնամ՝

Քո կուրծքիդ, շրթունքիդ
Շողոողամ.

Աղջի՛ ջան, սիրո՛ւն ջան—
Հով դառնամ՝

Մազերուդ, ծամերուդ
Հես խաղամ.

Աղջի՛ ջան, սիրո՛ւն ջան—
Սեր դառնամ՝

Միտք մեզ, հոգուդ մեզ
Ծաղիկ սամ...

II

Սիրելիս սեր չունի՝
Սիրս ունի.

Միտք մեզ աշխարհը
Տեղ ունի.

Միտք մեզ աշխարհը
Սեր ունի.

Միտք մեզ մենակ ես
Տեղ չունիմ,

Մենակ ես աշխարհում
Սեր չունիմ...

1896 Աղեփ.

* * *

Իմ կանաչ կեանքը արի՛ւն է դարձել,
Իմ արեւ-սիրտը արի՛ւն է դարձել,
Աւան երկինք է իմ սիրտը հոգին.
— Իմ սիրտը-հոգին լեղի է դարձել...

«Աղբրանց արուն» ցողել եմ, փողել
Արփայ-արեւի զառ-վառ շողերով,
Ոսկե մազերդ փողել եմ, շաղել
Բուրալի կուրծքիդ մարմանդ հովերով...

Ա՛խ, կանաչ կեանքս դառն, արիւնլուայ,—
Արեւս չկա՛յ, արեւս չկա՛յ,
Դժոխք-գիշերը իմ հոգու վրայ—
Կանաչս չկա՛յ, սմբուլս չկա՛յ...

1904

* * *

Խժժո՛ւմ է Զանգին,
Զարկո՛ւմ է ֆարին—
Աղջի ջան, ո՞ւր ես.

Խժժո՛ւմ է Զանգին,
Վժժո՛ւմ է Զանգին—
Փափագում է ֆեզ.

Այգու խաղողը
Նագելի, կոկիկ—
Քո կուրծքի նման.

Զորափի դեղձը
Նաշխուն, խասուսիկ
Նրեսիդ նման.

Աղջի՛ ջան, ֆամին
Զարկում է ֆարին—
Զանգու ջրերին.

Սի՛րսքս է վառուել,
Ծառի—ֆարի մեջ
Տալիս եմ հովին...

Ի՛մ լոյս աղաւնի,
Քննո՛ւ՛՛ սիրելիս—
Ի՞նչպէս ձորն իջնեմ.

Ի՞նչպէս այգու մեջ
ձուրք վեր առնեմ,
Բերանս սանեմ.—

Ի՞նչպէս քաւ դեղձը
Պոկեմ ծառիցը—
Առնեմ, հոս ֆաշեմ...

Զե՞ որ, սար ու ձոր,
Ծաղկունքներ բոլոր
Ինձ կըյանդիմանեն.

Զե՞ որ, Զանգուն էլ
Զիլ կըփրփրայ,
Կ'ելնի ավերից.

Պեճեր կը հանե,
Պեճեր կըցրե
Իրեն ջրերից...

1901 Նրեւան.

I

Ոսկի երա՛գ ես—շափաղաւն լո՛յս ես—
Հրաչի՛կ բազե.

Երգչի սիրսքն ես—ալմաստի յոյս ես—
Դու ֆովրս վազե՛.

Ա՛յս, մութ է կեանքս—օրս է գիշեր
Առանց ֆեզ, հոգի՛ս,
Քա՛նց գիշերուայ լեռ՝ ֆոգս եմ ծածկել
Ու կուլայ հոգիս...

II

Երագես քոայ—անու՛՛՛ երագես.

— Ու դու չկայիր.

Քամին լուռ ու մունջ կ'անցնէր դռներես.

— Ո՞ւր է՝ քե գայիր.

Զուլալ աստերը՝ ֆանց ֆո աչերը՝
Կ'աշէին վրես.

Թաւուս ծառերը՝ ֆանց ֆո մագերը՝
Կուլային վրես,—

Ու ես որքի պէս աշխարհում մենակ՝
Կուզէի ֆեզի.

Մագերուդ ոսկին՝ կարօս ֆո խօսին—
Կուզէի ֆեզի...

1897 Աղէֆս.

- Աղջի՛ ջան, աղջի—կանաչ բուսի լինիմ՝
Դո՞ւ ինչ կրլինիս.
- Կանաչ բուսի լինիս—կարմիր վարդ կրլնիմ՝
Քո բուսիդ զուգեմ:
- Տղա՛յ ջան, տղայ—ես պարսեզ լինիմ՝
Դո՞ւ ինչ կրլինիս.
- Դու պարսեզ լինիս—ես բլբուլ կրլնիմ՝
Պարսեզդ խօսեմ:
- Աղջի՛ ջան, աղջի—ես ֆեզ սիրս լինիմ՝
Դո՞ւ ինչ կրլինիս.
- Դու ինձ սիրս լինիս—ես ֆեզ քեւ կրլնիմ՝
Իրար հետ քոնենմ:

1896 Աղեփս.

ՎԵՏԻ ՈՒՐՈՒԱԿԱՆՆԵՐ

I

Մայրի՛կ, խօսք ասա՛,
Քո խօսքը լսեմ,
Սիրովդ տաճանամ.

Մա՛յր իմ, ինձ վրայ
Ոլորտ ե նստեմ,
Փախիժը մահուան...

Այս, մա՛յր, խօսք ասա՛,
Որդիդ կեանք առնի,
Սրափուռի որդիդ.

Մայրիկ իմ, կուգե՛
Որդիդ սիրելի
Կայչի ես կուրծքիդ...

Բայց հեռու ես դու
Նազելի ծնո՛ղ,
Չար կեանքիս ընկեր.

Մտեր անարկու,
Մտեր ծուռտու
Հոգիս եմ ընկնել.

Մա՛յր իմ հեռաւոր,
Իմ անգին մայրիկ,
Գեթ ինձ աղօթիր.

Քո սուրբ աղօթքով,
Քո արտասուքով
Ցաւս փառասիր...

II

Դու սո՞ւն ես գնում,
Իմ բո՞ւնն ես գնում,
Կարողի՛ն ծնող.
 Իմ դո՞ւնն ես ծեծում,
 Դու գուր ես ծեծում,
 Հոգատար ծնո՛ղ...

Ա՛խ փակ է դուռս,
Ծալած իմ կուռս՝
Հեռու եմ սնից.
 Մայրիկ իմ, հայի՛ր,
 Չալքուի տունս
 Յորդ անձրեւներից...

Կրակս մարել,
Լոյս չի քափանձում
Իմ լուսամուտից.
 Ես ի՞նչ եմ դարձել
 Ծնո՛ղ սիրելի—
 Տանջանք ու կսկիծ...

Ասա՛ աղօթքներ,
Հեռանայ չարքը,
Հեռանան մեքեր.
 Դու բարի հրեշտակ,
 Դու քո կեանքի մեջ
 Բարի ես տեսել.

Ասա՛, սրժիս մեջ
Թեպե՛ս սեր զարթնի
Աշխարհի համար.
 Դառնամ քո գիրկը,
 Մարի չար կիրքը
 Եւ գտնեմ դադար...

* * *

Դուք ինձ քաղեցե՛ք
Իմ հորական սան
Բարդիների սակ.
 Ծմակների մեջ
 Սառն ե, անարեւ—
 Լուսքիւն է անսակ...

Թո՛ղ բարդիները՝
Իրենց քափքվում
Մազերով զանգուր՝
 Շիրիմս ծածկեն
 Ստուերների մեջ—
 Շեղան Տխուր...

Թող օր ու գիշեր
Քամիների հետ
Լան գլխիս վերեւ—
 Ասեն, որ կեանքի
 Տխուր օրերի
 Որդին եմ եղել...

Ասեն, որ մեռակ
Տառապանքներով
Տանջուել եմ յամառ.
 Ու չարչարուել եմ
 Խոր, անգուսպ հագով
 Աշխարհի քեզ համար...

Եւ ես մութ տեղում
Մենուքեան որդիս
Ննջեմ խոր քնով—
 Ու հանգստանամ
 Ծեր բարդիների
 Տխուր օրորով...

* * *

Եկայ հայրենիք...
Անհամբոյր դեմքեր
Մութ ամպերի պէս շուրջս կ'երեւան՝
 Լուռ ու անտաքեր...
Տունս քար ու քանդ,— ինչպէս անտաք,
Եւ բարդիներս խճճում են իսուր,
 Շրջում են անլուռ...
Զուարթ պառաւս այնտեղ չի շրջում,
 Տնկում, դուրսդուրում,
Գորովով լցուած— կորովով լցուած,
Որ գիրկն ընկնեն, որ քիչ շունչ փաշտ...
Շունս է դեմ վազում, ոտիս պլուլում,
 Համբուրում, զգում...
Եւ ես բնաւեր մի հաւքի նման,
Մենակ նիւղի պէս փամուց երեւման—
 Որպէս խորք սրդին
 Նայում եմ չորս դին,
Ասես անծանօթ
Եկուոր մի նամբորդ...
 Կեանքն ինձ համար
 Երազների շար,—
Անվերջ սանձանքի, անվերջ վշտերի
Մի անհասնելի աղբիւր մշտաբոխ...
Եւ հայրենիքում ես չունիմ անկիւն
 Գլուխս վար դնեմ...

1908

* * *

Վախ, մարել են,
Սրտս անցել
Կարմիր շողեր
Երազիս,—
Առաջույսի
Շափաղները,
Տենչանքները
Վառ յոյսի...

Վախ, չփայտան՝
Շողի նման,
Լոյսի նման
Ասդերի՝
Ոսկիաւար
Դրուագները,
Նուագները
Դրախտի...

1908

* * *

Վա՛խ, մահուան նման
Դունաս ե կեանքս,
Սառն ե իմ հոգին.

Ի՞նչ կայ ապագան,
Ի՞նչ ե պահամի
Ասում իմ մասին...

Ես հերոսաբար
Դեգերանքի մեջ
Կրսպասեմ նրան.

Թո՛ղ նա ինձ համար
Բերե՛ մի կեանք վառ
Կամ լուռ գերեզման...

1901

* * *

Ե՛կ արհա միջից հանե վարդեր,
Նրանք պե՛տ չեն ինձ.
Ե՛կ, հանե ու սար, նրանց վառ սերը
Թառամաւ նորից.
Մնացին դժգոյն, բալուկ բերրիկներ
Առանց բուրմունքի,
Մնացին նրանց լացող աչիկներ
Առանց հրապոյրի.
Եւ անապատում բիւրեղն ե փշուռել
Ոսկեռոյ յոյսիս,
Հանե՛ վարդերը—նոր-նոր կոխներ
Բարդուան նակասիս...

1890

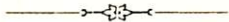

Ո՛, լուռ գիշեր, դու ուժ դարձի՛ր,
Դու կոպերս վրայ բեր.
Դու քոյն դարձի՛ր, արիացի՛ր,
Քունն սուր, աչքերս վրայ բեր.

Կամ անխնայ դու հարբեցո՛ւր
Թուլիչ ուժով նեկսարի,
Ինձ թուլացո՛ւր, անգորացո՛ւր
Կամ քող հոգիս դադարի...

Անհանդուրժ ե սիրսս լիուն
Տառապանքին, յոյզերուն.
Ո՛, լուռ գիշեր, դու ուժ դարձի՛ր,
Դու կոպերս վրայ բեր...

1897

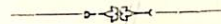

* * *

Ա՛խ, երագներս երե չփանան,
Իմ ծաղիկներն երե քաշամին,
Իմ անո՛ւրջ, իմ ա՛ստղ երե դալկանան,
Վառչիս քերթիկներ ցրիս. տայ փամին.

Դու այն ժամանակ իմ փոսք փռե,
Թարմ վարդեր շարե՝ իմ կուրծքի վրայ,
Չար բաղդը քող ինձ այնտեղ գլորե՛
Եւ սեւ ազդարը իմ գլխին դռայ...

1907

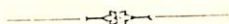

* * *

Բերե՛ք ինձ ծածկոց.
Վայրենի բնութեան
Սաղարքը բերե՛ք.
Արդէն հրապոյրքը
Եւ ծաղիկները
Մարելով անցան,
Մերկացաւ սիրսս...

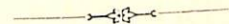
Բերե՛ք ես ծածկեմ
Զարկուած, վիրաւոր
Սիրսս, յոյսերս.
Թօշնած ծաղիկս
Դժգոյն է անձայն
Եւ իմ ծաղկաւոր
Անցաւ երազս...

Ամպերի նման
Թափառ ու անսեր
Ես երեւում եմ
Ոլորտում անվերջ.
Ո՛ր, բերե՛ք բնութեան
Սաղարքն ու բուփեր՝
Ծածկուեմ նրանց մեջ...

* * *

Ծովը մլարոս
Շողերի կառօս...
Նա հազագներով,
Աղաղակներով
Զարկում է յամառ
Ափին առապար.—
Մլարի միջից
Խարկրուած արջից
Զարկում է, երգում
Եւ սիրք հեփում...
Խոռոհներ ափին
Լսում են շաշին,
Լսում անարգանք,
Որ չկան գրգանք,—
Արեւներ ծիծղուն,
Բարեւներ շողուն,
Յոյսեր ու սիգանք,
Յոյզեր ու բուխանք...
Եւ հազագներով,
Աղաղակներով
Երգում է քախսկոս,
Երգում երազկոս
Ծովը մլարոս
Շողերի կառօս...

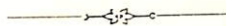

Ունո՞ւմ է քամին դաշտ-անապատում,
Սեւ ու մուր գիշեր, սեւ ու մուր մեծեր,
Եւ ես գնում եմ մեծակ ու սրտում,—
Սիրս անապատ եւ սիրս գիշեր...

Ես ո՞ւր եմ գնում, ես ո՞ւր եմ փախչում,
Եւ ո՞ւր է ձգտում միտքս վեհ, ազատ,—
Հպարտ ճակատիս քամին է փակչում,
Ունո՞ւմ է, սուր՞ում դաշտում անապատ...

1904

* * *

Ման եմ գալիս
Դաշտի միջին
Մեծակ-մեծակ,

Ձեն տուի
Դարունքին
Ու եկաւ,

Յար սիրս՝
Ման եմ գալիս
Ձոր ու քարափ...

Իմ արտին
Ձեն տուի
Ու չեկաւ.

Կռուկներու
Ձենն եկաւ
Երկնքէն.

Դարունք
Սրիս մեջ
Ա՛յս, չեկաւ
Կռուկներ...

Անուշ ձենը
Սիրս ընկաւ
Երկնքէն.

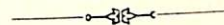
Ի՞նչ կրկնի
Ինձ տանէ—
Զրոյնէ.

Իմ ցար
Ջանս ընկաւ
Էդ ձենէն...

Ինձ մեծակ
Դաշտի մեջ
Զրոյնէ,
Կռուկներ...

Ասացի՝
Կռուկներ՝,
Ղարիպներ՝,

1897

* * *

Քամին գալիս դուռն ծեծում,
Պսիկ սանն փակուած դուռ,
Ձեն ու ծպսուն էլ չի՛ լսում,
Տունն կանգնած է մունջ-լուռ...

Ա՛յս, ամայի դասարկ մնաց
Փոքրիկ, ցածրիկ իմ տունը,
Բարդիները գիշերն իբաց
Խշխշում են բակումը...

Մայրս, եղբայրս գնացել են
Ամուր փակել դուռն-երդիք,
Քամուն տուել — գնացել են
Նա ծեծում է դուռն-երդիք...

Թռչուններս, իմ Սուրիկ շուն,
Ծաղիկներս ի՞նչ եղան,
Եւ պարեգս սիրուն, նախուն
Իմ յոյսերն ի՞նչ եղան...

Մայրի՛կ, էլ բաց դուռը, եկա՛յ... —
Քամին ծեծում է դուռը,
Բարդիներս գիշերն իբաց
Խշխշում են բակումը...

1898

* * *

Վախ, ես կրակը ո՞վ կրմարե.
Ծաղիկներս ի՞նչ եղան,
Իմ բլբուլը ու՞ր կորաւ,
Վառ ասղերը ո՞վ մարեց,
Քափուր վարդը ո՞վ փաղեց...
Վա՛խ, ես կրակը ո՞վ կրմարե...

1898 Ադեֆս.

* * *

Ընկե՛ր, ընկե՛ր, արի իրար հետ մենք լանք.
Մտերմութիւնը սրտերիս — կորուցիմք,
Քաղցրութիւնը ընկերական — կորուցիմք,
Ծաղիկ կեանքը, կանաչ կեանքը — կորուցիմք,
Գարուն օրը, ազատ օրը — կորուցիմք,
Վառ արեւը՝ մեր տաք սերը — կորուցիմք.
Ընկե՛ր, արի իրար հետ մենք նստիմք լանք,
Ել շողիկ չի ցայրի, էլ ծաղիկ չի բացուի...

1898 Ադեֆս.

* * *

Արտասուաշող դեմքը քննու՛
Ա՛յս, մարել է ինձ համար,
Անհետացել՝ երգերն անու՛ —
Դեղձեղանքը սիրավառ.

Քարերի մեջ այդպէս մեկ օր
Խարակուում են շուշաններ
Եւ չփանում՝ սիրասոյ՜ն
Կեանքի սիրուն նշաններ...

1908 Բալզու.

* * *

Վա՛խ, սարի վրայ
Իջել է մեռու,
Զոհել է ամպը...

Սեւ ամպը եկաւ
Ու սրժիս չոքեց —
Ծանրացաւ սիրսս.

Ծանրացաւ սիրսս,
Սեւացաւ սիրսս —
Ընկայ փառեփառ...

Շունչս՝ կտրուե՛լ,
Կրակս՝ հանգե՛լ,
Ու մթնաւ աշխարհ...

Վա՛խ, սարի վրայ
Իջել է մեռու,
Զոհել է ամպը...

* * *

Բարձր ժայռից ես նետուիմ ծով —
Ծովը հանդարտ ու լռիկ,
Խորը սուզուիմ ջրի միջով
Անդունդները անառիկ.

Սեւ այնտեղ շող-աւազի մեջ
Մամուռ ու փառ գլխիս տակ՝
Ննջեմ հանգիստ, խորը ննջեմ
Հանդարտ ու լուռ ծովի տակ...

Երեւան 1901

1907 Բագու.

* * *

Հայրենի բնից, հարազատ երկրից
Ես՝ մի անջատուած ու պոկուած սերեւ —
Տարուում եմ հողմով սիրած ավերից՝
Ես հայաժախան, ես մութ, անարեւ.

Ինձ դառնացրին կրքերն անյագուող,
Իմ բարեկամը, դաւանանողներ,
Ինձ փաթաթեցին շունչեր բարկ ու ցուրտ,
Մտովս սիրեցի... բայց սիրսս զարկուել...

Հարազատ ավից՝ իմ հայրենիքում՝
Անարգուած, զրկուած բարեկամի ձեռքով,
Աշուն սերեւի նման ես անտուն՝
Մտք ու սրտում տարուում եմ հողմով...

1899 Երեւան.

* * *

Կոծում է բուրբ, ուռնում է սեւ շուն,
Զիւն ու չոր սերեւ խաղի են ընկել,—
Ա՛խ, համբեղ մոլոր,— քո բունն ես ուզում,
Հողմավա՛ր քոչուն—հողմավա՛ր ընկեր:

Դուն ու՞ր ես քոչում, դուն դիպչում ես ու՞ր...
Քամին է շաչում—ձիւն, սերեւ ցրիւ,
Գալիս բնիդ փոխ շրջում ես իզուր...
Ա՛խ, դու բուն չունիս, ա՛խ, զուր է կոխ...

Մերիկը փանդեց, աւերեց քո բուն,
Փակեցին համբեղ փամփներ դժկամ,
Հիմա քո տունը՝ մեռու է, հեռուն—
Բնեգո՛ւրկ քոչուն—հոգո՛ւս բարեկամ...

1906 Ադեւ.

Ես՝ բեզարած նախորդի պես՝ աշխարհիցս շուռ եմ գալիս,
 Մարդից զարկուած, վարդից զարկուած՝ հովարդի պես
 ժուռ եմ գալիս,
 Լեն աշխարհում or չեսայ—սրսով եկայ, անսիրտ
 կ'երբամ,
 Բարեկամներ, երկրի մարդիկ ես ձեզանից շուռ եմ
 գալիս...

Մեզ չի մնայ ես աշխարհը—ես աշխարհը վարդ ու փրժի,
 Ինչպես եկանք՝ եկաք կ'երբանք—մերը չե կեանքը վարդ
 ու նրժի.
 Ունեցողն էլ՝ հողի բաժին, չունեցողն էլ՝ հողի բաժին,
 Լաւ ե ապրես հոգուդ ուժով, լաւ ե ապրես միշտ ան-
 բաժին.

Լեն աշխարհում, շեն աշխարհում մեմակ կ'երբամ,
 բեզարած կ'երբամ,
 Սիրս՝ դադրել—խորք եմ դարձել—խորք-մօրի եմ կեան-
 քում փարբամ.
 Հալալ մարդիկ, սրտի մարդիկ չկան էստեղ, ես աշխար-
 հում.
 Մարդու տեղից, մարդու խօսքից կետացել եմ, փախուս
 կուտամ...

Թե ես ասեմ՝ շատ եմ տանջուել, չեմ հաւատայ իմ
 տանջանքիս,
 Թե՛ ես ասեմ, շատ եմ լացել—կ'ասեմ՝ մեզ ինչ շատ ես
 լալիս,
 Վա՛յ ե նրան՝ սիրտ բաց ե, վա՛յ ե նրան՝ խօսք ազատ,
 Վա՛յ ե՝ հոգիդ շող՝ որոնե, վա՛յ ե՝ լինիս երազի մարդ...

1903 Սդեքս.

Հարսի նման դու գուգուել ես, Զանգու՝ ձոր.
 Շող-ծաղկունքի մեջ կորել ես, Զանգու՝ ձոր.
 Հաւ ու բզեզ ձեն են բռնել ջրիդ հետ,
 Հաւ ու բզեզ երգ են երգում սրտիս հետ:

Ժեռիդ վրայ շողշողում են աստղն ու ցօղ,
 Զրիդ վրայ վառում, ցոլում գոհար-շող,
 Ախ՞, մտքի մեջ՝ ափիդ կայնել եմ մօլոր,
 Անուշ ձենով, փափուր հոսով, Զանգու ձոր...

Գարուն օրով՝ ես ի՞նչ սուգ ե սրտիս մեջ,
 Գարնան աշխարհ, սիրս դարձաւ աւերակ,
 Հայրենիքիս ցաւն ե սրտիս մեջ վառուեց,
 Գարնան վարդի փուռն եր սիրս խոր ծակեց...

1899 Երեւան.

Ինչպես ոսկի ամպ նա երեւցաւ քո պարզ երկնքում
 եւ շողք սփռեց, մանուկ, քո անմեղ, սիրուն աչքում,
 եւ ամպի նման մեղմիկ սահելով սրտիդ մեջ անդաւ—
 Նա ցրիւ եղաւ անվերջ ոլորտում, նա ցրիւ եղաւ...

Եւ ծաղիկ դարձած՝ նա նորից եկաւ, ծաղիկեց սրտիդ մեջ,
 Երգ դարձած՝ հնչեց խաղաղ գիշերին—հոգուդ մեջ հնչեց.
 Մանուկ, ծաղիկի պես նա քառամեցու առնկի շնչով
 եւ երգի նման լուեց, երբ հողմը փչեց սխրաբով...

Ինչպես ոսկի ամպ ուզում ես կրկին երեսիդ ժպտայ,
 Կամ ծաղիկ դարձած՝ սրտիդ մեջ ծաղիկ—բուրե, գուրգուրա՛յ,
 Երգ դառնա՛յ՝ հնչե քո ջիւնը հոգու մեջ գիշերուայ ժամին.—
 Նայի՛ր, վաղուց ե նա աստղիկը չկա՛յ երկնքին...

1891 Պուլախի

* * *

Եւ նա՝ խաբուսիկ
Երագի նման՝
Հմայեց հոգիս,
Որպէս խոր ուկեան.

Եւ նա՝ կասաղի
Վիշապի նման՝
Զարկեց իմ սիրտը
Կայծակով վառման.

Եւ քափառում է
Որպէս ուրուական
Քաբանդ ու աւեր
Իմ սրտի վրան...

1937 Աղև.

* * *

Ա՛յն. խելսեում են բարդիներ
Իմ հորական բակի մէջ,
Երեւում են քաւ գլուխներ—
Տերը չկայ նրանց մէջ...

Պառ աւ մերիկս է դնդնում
Նրանց շուքում միայնակ,
Որդու համար է աղօթում
Բարդիների շուքի սակ...

1907 Բագու

* * *

Ո՛չ, գեղեցկութիւն, սոսկ գեղեցկութիւն
չորոնեցի քո մէջ,
Եւ զմայլանք, սոսկ հրապուրանք ինձ
չքհամակեց.—
Այլ սի՛րսը, սի՛րսը—կենսաբով սիրտ
սիրեցի քո մէջ,
Այլ դառն կեանք, քանգանքի կեանք մեզ
միացրեց:

1898 Աղև.

* * *

Ծաղիկը, գարունը, վարդերը, յոյսերը սրտումս
բուրեցին.
Արեւը, աղեղը, զարդերը, յոյզերը ինձ
պարուրեցին.

Ծաղիկը, գարունը, վարդերը, յոյսերը բռնել
են... խաւել,
Արեւը, աղեղը, վարդերը յոյզերը մարել են,
մարել...
1907 Աղև.

* * *

Կոկոն եր՝ չըբացուե՛ց—խորհակը զարկեց—
չորացել է այն.

Աստղիկ գեղաժայիս՝ երկում երեւեց—
կորա՛ւ յաւիտեան.

Թռչունի դայլայիկ՝ հրապուրիչ, չֆնաղ—
ընդհատեց չար հոգի.

Շատրուանի շիքեր՝ գլղուն, հրաշաղ,—
ցրուեցին չորս կողմ.

Երգ եր սրտումս՝ պոկուեց իմ սրտից,—
չդարձաւ այնեղ.

Յոյս եր կենսաբոյր իմ կրծքի միջից—
ենչուն ու գեղգեղ.

Մի վարդանշող գեղանի անուշ—մեղմիկ,
նեղալար,—

Զկա՛յ... ու աննե... Օ՛, սի՛րս իմ, մի լար,
Օ՛, սի՛րս իմ, մի լար...

1896 Աղև.

* * *

Գեհառն ե խաղում
Նորայ քաղի սակ,
Անուշ ե խաղում.

Ծիրանին, դեղձին
Խոնարհուել ջրին—
Շուաֆ են գցում.

Թաւիշ, դեղնաւուն
Ծաղկունքն են զարդեր
Խաղացող ջրին.

Այգիների մեջ
Հայունիք ազաս
Խաղող են քաղում.

Խոհերն ու կասկած
Խաղում են, կիսում
Իմ նամբի առաջ—

Շուաֆ են գցում,
Եւ սիրս մտնում
Սիրքս են քաղում...

1901 Երեւան

Տ Ս. Պ Ս. Ն Ս. Գ Ի Բ

Շողազարդ, ֆողազարդ արեւի նման
Ժպտացիր, խայտացիր վառվռուն Շողի՛կ,
Ա՛ն, քո գարունը դարձաւ գերեզման—
Գիշերը պատեց քո կեանքին ծաղիկ.
Եւ զարման սիրուն շուշաններ դժգոյն
Քո մասաղ կեանքը լալիս են սրտում...

1902 Ադիս.

ՀԱՅՐԵՆԻ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

* *

Ես սարի շիւղ, ես բարդու նիւղ—
Շորակեալի ծա՛ռն եմ ես,
Ես ձորի մուփ, դաշտի մեուշ,—
Շորակեալի սա՛րն եմ ես...

Դուրսն սեղր կանգ ա՛ն՝ ձէն սառ—
Շող-աչե՛րով ջա՛ն աղջիկ,
Արան սեղր կանգ առ—կուգա՛մ,
Նախշուն-երես հա՛յ աղջիկ...

1900 Աղէֆս.

* *

Անյայտ երգերս, իմ ուշեր, յոյսեր՝
Վաղ ժամանակից հոգուցս բխած—
Ես բաց եմ անում ահա քո առաջ
Չայրոյքս, սերս—իմ վիշտն, իմ յոյգեր.
Անհամբոյր կեանքի ծածկել եր նրանց,
Եւ անյայտութեան քանձը ֆողի տակ
Չեն ուզում մնալ լուռ, անյիշատակ—
Դալիս են աշխարհ—երազներս վաղանց...
Եւ հա՛յ ժողովուրդ, քո միջից ծնուած
Որդուդ երգերը քեզ են նուիրուած...

1907 Աղէֆս.

—33—

Հասուած «Երաւի գիւղերն»-ից

Ա՛խ, քո աշունն, իմ չոր երկիր, իմ նախնական
ճոխ Երաւի,
Քո գաշտերը հարթ ու նախշուն—շուրջը լեռներն
ու դարակ,

Ուր ոսկեշող քո գալարուն, մարմանդ զեռերն
են հոսում

Եւ արօտում ջրերի քով կերկերներդ անտնում...
Ես մտադրազ ման եմ եկել, մերկ լեռներիդ եմ
հաչել.

Ահա՛, մենակ, մենակ բարդին ջրաղացի մօտ գեղ-
նել...

Կանգնած է լուռ մեղմ օդի մէջ... Ես աչքերս եմ
ուղղում ձեզ՝

Դաշտեր, քարեր, չորցած գետին, դալար տափեր,
վալրի սկզ,

Իմ հալրերն օջախ և բուն, իմ հարազատ խիտ
երկիր՝

Գիւղականի ջանքին կարօտ և միշտ կեանքով
վշտակիր—

Ես սիրում եմ քո չորութիւն, քո սոսկ փուշը,
քո ծղօտ,

Քամուդ ձախը, քո խեղճ մարդուն, քո բարեկամ
եմ սրտոս...

Եւ երբ հիւզում քո գեղջուկներ զիշերներն են
հաւաքում՝

Նրանց խօսքին ու երգերին ունկնդիրդ եմ զդա-
շուն,

Եւ թմրուիր, փողն ու տիկը երբ լսում է տանդ
մէջ—

Ես սիրողդ եմ, ուրախացող, հետաքրքիրդ եմ
անկեղծ...

— Գիշերուադ մէջ խշխշում են ուռնի, բարդին
զլլտակոր,

Քամին շաչում—դադարում է, ոռնում շունը ալե-
ւոր,

Իր չունդուն է հնչեցնում փոքր եղբայրը մեղ-
մարար,

Եւ «մանկիկս» կեանքով լցուած՝ երգ է երգում ինձ
համար...

1902 Աղէֆս.

* * *

Օ՛, լեռնային երազելի տեսարան,
 Լեռների գագաթներ, բլուրներ, անդառնալիս—
 Մտեր եմ ներշնչում,—մտերս միացնում.
 Եւ պապերիս հողը սիրով եմ, ես սիրով...

Թե՛ գայ օր՝ երբ բաղդն ինձ անջատում վիճակե—
 Ես ի՞նչպէս պիտի պոկուեմ ձեր գրկից.
 Ի՞նչպէս կը քողմեմ ժողովուրդը ձեր միջի—
 Ձեր ոգին, ձեր շունչը, որ միշտ ազատ է...

Սակայն, սիրս իմ, սիրս,—հանգչի՛ր, հան-
 գիւտ առ,
 Սերը ժողովրդի կը մնայ քո մէջ վառ.
 Երբ մենակ եւ օտար՝ լինիս երկրից դուրս—
 Քեզ հետ միշտ կ'ապուած՝ քեզ կը լինի խախտյալ...

Եւ ես կը սիրեմ հողն իմ հայրենիքի,
 Չարսխնդաց հակասազի՛ր, նետի՛ր ինձ հեռու—
 Նրա քամու, չոր քամու լեզուին ցանկալի
 Կը մնամ ես լսող, հաւատարիմ եւ հիւս...

Իսկ իմ շունչը կը հանգչի՞ ալդ վայրերում,
 Ուր՝ բուրի կ, բուրիկներ, զուարթ ծամեր
 անցուցի,
 Ուր՝ ախորժ ու չմնաղ ձեր քննոյւ աշխարհում
 Երգչին գգուեցիք, երգչին ճանաչեցիք...

Կը հանգչի՞... քաղց ո՛չ. սիրեցիք ինձ այնտեղ...
 Ընկերուհի՛ս, կը մոռանա՞ս... եւ մի՞թե
 աշխարհում
 Չես մնալ մինչեւ վերջ դու ինձ հաւատարիմ,
 Եւ յիշատակս կը մեռնի այդտեղ...

1897 Հառիճ

* * *

Իմ գլուխը՝ ժեռիդ վրան,
 Հովդ զարկե՛ հակասիս,
 Երկնիդ դեմ աչքերս բանամ,
 Նայեմ զուլալ աստղերիդ:

Ազատ շնչեմ լեռիդ վրան,
 Սիրս բացուի ու լըցուի՛...
 Եւ իմ հոգին հովերուդ հետ
 Սար-ձորի մէջ քափառի՛.

Ծաղիկներուդ կուրծք սուզուի,
 Առուներուդ հետ գնայ,
 Սարիդ վրայ մշուշ լինի,
 Ամպի, քամու հետ խաղայ.

Քնած արևում, ճանջուած արևում
 Յոյսի նման նա զարթնի,
 Գուռէ... վարէ... անհետանա՛լ,
 Ինչպէս շնչուն մի ոգի...

1898 Երեւան

III

Առուն կ'երթայ ժիր, փչան,
Ուռն նիւղերը—քշոց,
Բանից պրծի՛ր շուտով, քո՛ւր ջան՝
Գործես, զամբիլ ու ֆոց:

Ահա՛ն ծագեց զառ-վառ լուսին,
Քամին խաղաց սուրալով,
Տերեւները դեղին-դեղին
Մեկ-մեկ քափուան դողալով:

Ես էլ երբամ ու բռնեմ ման,
Հողը վարենք ես զիւր,
Վե՛ր, փութի՛կ ջան, դու կապե՛ հաց,
Չուսիկներս վեր կաց բեր...

1905 Ադէս.

* * *

Մքնեալ զիւրեր՝ երկնականարին
Աստուղն արծաթե նոխ պար եմ բռնած,
Եւ լորիների սաղարթներ մքին
Լուռ նկարում եմ երկնի դիմաց.

Ես չեմ սպասում՝ մրրբիկ կուգայ,
Հանդարտ շրջում եմ հովիկն ու տերեւ
Եւ երազի պես առջեւս ահա՛
Իմ հեռու երկրում շողում է արեւ.—

Գարունը այնտեղ նոր կեանք էր բերել,
Ու նուիրական Ծաղկասօնի հետ
Այնտեղ ողջ կեանք ու ցնծում էր սիրել
Եւ գեղջկուհիներ երգում էին երգ...

Պուլաի. 1889.

* * *

Վիզդ ծռած, դարիպ ախպեր,
Ի՛նչ իստուր ես ման գալիս,
Յաւդ վաղուց եմ հասկցել,
Ա՛խ, ինչ դարդոս ես լալիս:

Ձե՞ որ՝ «ախ»-ով՝ զիւրեր-ցերեկ՝
Տափոս զարուն կուգի՛ր.
— Ձիւնը անցնի, բացուին նամբեք՝
Երբամ երբամ իմ երկիր—

Ա՛խ, եկաւ ու անցաւ զարուն,
Դու դեռ դարիպ մնացիր,
Քու նամբեք հե՛նչ չի բացում—
Ախպե՛ր, ծուռ վիզ մնացիր:

Աչիդ ֆգե՛—ուրիշները
Իրանց տուն ու տեղն ունին,
Հո՛ղ, աշխատանք,—իւրսերը.
Ի՞նչ է եղել քո ուժին...

Ի՞նչ այրուած է սիրդ. ախպե՛ր,
Արի՛, դարդիդ ես ընկեր,
Ա՛խ, քո հողը դու մի՛ քողմիր—
Հո՛ղն է, հո՛ղն է քո ընկեր...

1889 Պուլաի.

* * *

Հայ գիւղացու դեմքն—ամպ ու սուգ,
Զորին նստել է լռիկ,
Մութ աչքերը ծով-արսրում,
Սիրսն էլ կրա՛կ է սասիկ...

Անձրեւ չկա՛յ... հացի կարօ՛ւս...
Ախպե՛ր, խոր է քու վերքը,
Դրա համար այդպէս վճսոս
Տարածւում է քու երգը ..

Ա՛խ, շատ հին է, քու «խաղն» է հին,
Ախպե՛ր, ցաւ ու կսկիծ կայ,
Մընտել է քու պարզ հոգին—
Չե՞ որ՝ ձմեռը կուգայ...

Հայ գիւղացին վճսոս է շատ,
Ինձ պատասխան չի տալիս,
Քամին մռայլ ու յուսահատ
Գուժկանի պէս է լալիս...

Գուժկանի պէս ցաւ ու կսկիծ
Աշխատողին է բերում,
Նրա դռնից, լուսամուտից
Կարի՛ք—եղբայրն է գոռում...

1890 Ադէֆս.

* * *

Ասդեր շողան երկնի վրայ
Ու կըծպտին քանց աչքեր.
Թաւ ծառերի, ծաղկանց վրայ
Շողն ու ցողն է վար իջել.

Մայրը նստել դռան առջեւ
Ու կ'օրօրէ օրօրոց,—
Ահա՛ն լուսնեակ տեղէն ելաւ—
Շողքը քցեց մանկան ծոց:

Կըստորեն դառն մտքեր
Քննու՜ւմ սիրք մայրենի,
Իսկ մանուկը մաղիկ-մաղիկ
Կուլայ—քունը չի տանի...

Նրա հայրը չկա՛յ վաղուց—
Աշխատանքի է գնացել,
Մայրը նստած՝ կուլայ կուց-կուց,
Ճամբէն կ'առէ անհամբեր...

1893 Ադէֆս.

ԱՆԻ

Անին շէն, աշխարհն աւեր,
Անին աւեր, աշխարհն է շէն...
Հին ասուածք:

Դաշտի մէջ միայնակ երիւարս եմ հռում.
Առջեւս—հաղաւթ, աշտարակ ու պարիսպ.
Ողջոյն ձեզ շինուածքներ, մեծ հաղաթ լեզ ողջոյն.

Յուզուում է սիրս լուռ եւ միտս, իմ հոգին
Թախծում եմ անորոշ. այդ դաշտում, ուր հիւսա
Գնում եմ—խաղում եր երբեմն այրուծին...

Դիակի, արեան տեղ—ծաղկումն եմ անբառաւ՝
Քարերի կոյսերից նայում եմ ու բուռում.
Սմբուլներ, վայրի սե՛զ, քաջունի նոխ երա՛մ...

Ո՛, դաշտեր, երբ ձեզ լեզու տա մեծ Աստուած—
Կարո՞ղ եր գգայուն, վառ սիրտ չը լուզուիլ,
Լսելով ձեր խօսքեր, անուշիկ ձեր ասուածք.

Դուք չունիք խօսք, լեզու, բայց խօսք եք դուք ամբողջ—
Բերաններ բխրաւոր բացուած եմ ձեր միջից.
Դուք չե՛իք անապատ, դուք չե՛իք գայլի սրջ.—

Մեծեր եւ իշխաններ ապրել էին ձեր մէջ...
Ահա ես մօտեցայ. ձիս էլ է պահպանում,
Դարբասից հնադարեան սարսում է, չի մտնում.

Խոնաւ օդն է դիպչում, հով բերում երեսիս,
Եւ անեղ կամարներ քնդում եմ յասակից.
Մտնում եմ հաղաթ՝ աւերա՛կ ու քախ՛ծ.

ձպուռն է նռնում քարի տակ, խոտի մէջ,
Մոլեւոր պան մտնում հանդրաւած ծերպերում,
Պատի տակ սողում է, շուռն է օձը մեծ:

Մի ամբողջ, մի կանգուն ո՛չ մի շէնք ու տանաւ...
Շինուեցի՛ք, կործանուա՛ւ ա՛խ, ինչու, ա՞նձ համար՝
Փառքերի՛, մեծութեա՛ն, հայրենի՛ սրբավայր...

Անուրջի, մտքի մէջ լռիկ ջուրն Ախուրեան
Յամբաբայ հոսում է... նիրհի մէջ՝ մերք ընդ մերք
Մրմուռներ է հանում, տեսնում մեղմաձայն:

Օ՛, վիշտն ինձ տանջում է եւ զարկուած, վայր ընկած
Այդ այրուած քարերին՝ քափում եմ արցունքս
Եւ մտն ու մորմոք նայում եմ ես գետնին.

Կըզարբնե՞ս, կըշարժուի՞ս, ի՛մ հոգիս, դու նորից,
Կ՛ապրի՞ս նոր կեանքով... քե ինչպէս աւերակ՝
Կըլուե՛ս, կըմարիս՝ կործանուած վշտերից...

1894 Անի.

* * *

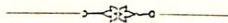
Տեսե՛ք—սարն է դումանն առել,
 Տեսե՛ք—հանդն է դումանն առել,
 Ծաղիկներն են ապուռ դարձել,
 Զուրն ու առուն կանգ առել...

—Չե՞ որ՝ Մարօն սարն է փախել,
 Մարօն քողել է եարին,
 —Չե՞ որ՝ Մարօն սերն է մոռցել,
 Օձ է սեղմել սափ կուրծքին...

Սիրած տղան խելքը կորցրած՝
 Սար ու ձոր է պսրսում,
 Սիրքը կրակ, սիրքը կսկիծ՝
 Սար ու ձոր է պսրսում...

Դրա համար սա՛րն է դուման,
 Մուծ է չորս դի՛ն—հանդ ու դաճ,
 Ծաղիկներն են ապուռ դարձել,
 Զուրն ու առուն կանգ առել...

1896 Ադէֆու.

* * *

Դաճի մեջ, ձորեղբեր
 Կարկաչում է կափաւ,
 Կաղկաչում է կափաւ
 Սիրոյ ե՛րգ—սիրոյ ե՛րգ:

—Ա՛յս ո՞ւր ես, դու, մարի՛,
 Քարի սա՛կ, փոսումն ես,
 Ընկերդ կուգէ քեզ,
 Նախճունի՛կ, շուճ արի՛:

—Թե՛ ձորում—ջրերի,
 Ծաղկանց քով ման կուգաս՝
 Կըլսես, կ'իմանաս
 Զայնը քո ընկերի:

—Բայց չի՞նի՞ զոհուեցիր
 Որսորդի կրակին—
 Ի՞նչու քո ընկերին,
 Ա՛յս, կափա՛ւ, մի՛ կանչիր...

1897 Անի

ԶԱՆԳԻ

I

Զանգի՛ն կուգայ... Զանգին եկա՛ւ զրնգալով, զնգալով,
Բաղ ու բաղչի միջէն կուգայ՝ խորունկ ձորք քունդ տալով,
Այագեագի բովէն կուգայ, բերնին փրփուր՝ սօք տալով--
Սրիս խորքէն ելել կուգայ, վռագ-վռագ՝ զնգալով...

Էս ի՞նչ տեսակ ցաւ կայ սիրսս,--անունն դարիպ եմ
դարձել.
Հայայ Զանգի՛, տուն-տեղ քողած՝ քեզի բնկեր եմ դարձել,
Անգին մօրս մեռակ քողած--ժեռիդ, բարիդ եմ կպել.
Սիրսս մուրազ, սիրսս կարօս՝ մի անբուն հաւք եմ դարձել...

II

Փռւս ու դուման կ'ելնի սարէն--վա՛յ վա՛յ չըլնի ձիւն
եկաւ,
Դառն ու դուրան, նար ու նամբայ չըլնի՞ իրեն տակն առաւ...
Զանգի՛, Զանգի՛, մասա՛դ ձենիդ--մեր սարից մի ծա-
ղիկ բեր,
Անգին մօրս արքաունքը, անգին մօրէս խապար բեր.

Քուրիկներիս, բնկերներիս արտի սերը պոկե՛ք բեր,
Վառուած արտիս, կարօս արտիս, ա՛խ, Զանգի՛ ջան, մի
դեղ բեր.
Ժողովրդիս երգն ու մումունջ, խօսքն ու տրտման շուն
ինձ բեր--
Զրիդ ձենին, շրիդ երգին մասաղ ըլնիմ Զանգի ջան...

III

Դումանն առա՛ւ սարք չօրս դին, դումանն առա՛ւ իմ
արտիս,
Զանգին կուգայ Այագեագէն--զրնգալով, զնգալով.
Սրիս ցաւին դարման չկա՛յ. խաբար չկա՛յ բնկերէս--
Ես ո՞նց մնամ անհայրենիք--Ես ո՞նց մնամ անընկեր...

1898 Երեւան.

ԻՄ ՎԱԹԱՆԸ

Ես եւ հողին լինիմ մասաղ, ի՛մ վարան,
Ես եւ ջրին լինիմ մասաղ, ի՛մ վարան,
Իմ արեւըս ես քեզի տամ, իմ հող ջան,
Զանել ջանս քեզի համար--ի՛մ վարան...

Ասա՛, եարաք, կը լինի՞, որ դու ծպստս,
Քանց զարնան վարդ՝ կարմիր հագնես, ի՛մ վարան.
Ասա՛, եարաք, կուգա՞յ մի օր՝ դու խնդաս--
Որդուն զսա՛մ մի ծերունի հօր նման...

Ես եւ հողից բուսած վայրի ծաղի՛կն եմ,
Այագեագի, Արիաչայի սմբու՛լն եմ,
Ես եւ ժեռի, բար ու փոյի մամուռն եմ,
Քու շունջ քաշող ժողովրդի մունջ շունջն եմ...

Քամին խաղայ սարիդ վրայ--երվերայ,
Ուռին խռայ ջրիդ վրայ--խրչխրչայ,
Արեւն ելնի, սարից ելնի--չողչողայ.
Սրեղ ելած՝ ես եւ շահիր--երգի՛չն եմ...

Հողդ համբուրեմ, տա՛մ համբուրեմ--ու երբամ,
Կար արցունքս հողիդ քալիւմ--ու երբամ.
Անուշ վարան, մասաղ լինիմ եւ հողին--
Կտորմ հող պանե՛ հանգչի եւ որդին...

1900 Ադեւ...

Մ Օ Ր Ե Ր Գ Ը

I

Բալիս կորուցի, լալիս կորուցի,—
 ու՞ր է, ել չկայ.—
 Գիշերը կուգայ—կ'աշեմ չորս կողմս՝
 ջանիկս չի գայ.
 Ես ոլոր-մոլոր՝ խելառ եմ դարձել—
 ենոր կը փնտռեմ,
 Ձազը կորուցած գազանի նման՝
 խելիս եմ կորուցել,
 Պաշերուն կ'երբամ, դռներուն կ'երբամ—
 ել ձեռք չի գայ,
 Գիրկս կը բանամ, որ կուրծքիս սրդմեմ—
 բալիկս չկայ,
 Խելիս վրես չե՛, ուշիս վրես չե՛—
 ու՞ր է իմ ձագս,
 Ձանս վրես չե՛, սիրես տեղը չե՛—
 կորաւ իմ ձագս...

II

Ա՛խ, բարի մարդիկ, աշխարհի մարդիկ—
 դուք տեսա՞ք ենոր,
 Խլվան բալիս, բլբլան բալիս
 տեսե՞լ եք մեկ օր,
 Արեւ աչքերը, գիշեր աչքերը
 աշե՞լ եք ենոր,—
 Թոքիկ քաքերը, բոբիկ տոտերը
 պաչե՞լ եք ենոր,—
 Բլբլան լեզուն, վրվրվան շրթունք
 պաչե՞լ եք ենոր,
 Հրեշտակի փունք—անուշ սուրբ փունք
 տեսե՞լ եք ենոր...

III

Կ'առնեի գիրկս՝ նանիկ կըսեի—
 անուշ կըմար,
 Թաւ քարիչները—խաւ քարիչները
 արեւ կը շողար,
 Ես ել կ'աշեի քաւ քարիչներուն,
 խաւ քարիչներուն,
 Շունչս բռնեի՝ ականջ կ'անեի
 բալիկիս շնչին.—
 Ախ, հարհանդ—մարմանդ անեղ հոգու պես
 կըճնար բալես,
 Ու սրժիս բեռը—սար-սար դարդերս
 կ'երթային մտքս...

IV

Հիմի եմ չկայ—բուի պես մեռակ
 բոլորս կ'աշեմ,
 Արեւածագի երգողս չկայ—
 քնիս մեջ լսեմ,
 Թռվռան, քոքիկ քոչունս չկայ՝
 ձեռքիս մեջ բռնեմ.—
 Ա՛խ, բարի մարդիկ, աշխարհի մարդիկ
 տեսե՞լ եք ենոր.
 Թե տեղը գիտեմ մասադիս, ջանիս—
 բերեցե՛ք մեկ օր.
 Թե կորուցել եմ ու տեղը չ'իտեմ
 մարդ ու բանական—
 Ես ել բուի պես վալելով պիտի
 իջնեմ գերեզման...

ԱՐԱԳԻԼ

I

Դու—արևան ծաղիկ,
 Դու—գարնան ծաղիկ
 Արագիլ ախպեր.
 Դու արևան ծաղիկ,
 Դու գարնան ծաղիկ,
 Տարագի՛ր ախպեր.
 Թե՛ «ուրին» չեկար՝
 «Ըննին» չես մնար—
 Արագիլ ախպեր.
 Թե՛ «ուրին» չեկար՝
 «Ըննին» չես մնար—
 Տարագի՛ր ախպեր...
 Դու—արևան ծաղիկ,
 Դու—գարնան ծաղիկ,
 Արագիլ ախպեր—
 Դու արևան ծաղիկ,
 Դու գարնան ծաղիկ—
 Տարագի՛ր ախպեր...

II

Սարերի վրայով,
 Ծովերով, ջրով—
 Կուգաս քեւաքափ.
 Ամպերի փեռով,
 Դուրանով, մեռով—
 Կուգա՛ս քեւածափ.
 Բու՛ք ու բորանը—
 Քամու բերանը
 Հեծել ես կուգաս.
 Տարուայ նշանդ
 Սիրուն բերանդ
 Առել ես կուգաս.—
 Թե՛ «ուրին» չեկար՝
 «Ըննին» չես մնար,
 Արագիլ ախպեր.
 Թե՛ «ուրին» չեկար՝
 «Ըննին» չես մնար,
 Տարագի՛ր ախպեր:

III

Դռանս հարքին
 Կ'օրօրայ բարդին՝
 Վրան քո բունդ.
 Դռանս մայքին
 Կ'երերայ բարդին՝
 Վրան քո տունդ...
 Կուգաս, որ բերես
 Նշանած օրուան
 Խորհուրդը տարուան.
 Կուգաս, որ իջնես
 Հիմաւուրց բնիդ—
 Օջախիդ, շէնիդ:
 Դու—արևան ծաղիկ,
 Դու—գարնան ծաղիկ,
 Արագիլ ախպեր,
 Դու—արևան ծաղիկ,
 Դու—գարնան ծաղիկ,
 Տարագի՛ր ախպեր...

IV

Ընկերներ ենք մենք,
 Վաղուայ եղբարք ենք,
 Տարագի՛ր քոչուն.
 Երկուսս էլ սիրող,
 Երկուսս էլ սիրող
 Հօր օջախ ու բուն.—
 Ու—փափագ, կարօս՝
 Քու համբեղ կ'աշեմ՝
 Մոլոր ու զազագ.
 Ու—պապակ, կարօս՝
 Ձենդ կրփնսեմ՝
 Մոտի մեջ երագ.—
 Թե՛ «ուրին» չեկար՝
 «Ըննին» չես մնար
 Արագիլ ախպեր.
 Թե՛ «ուրին» չեկար՝
 «Ըննին» չես մնար,
 Տարագի՛ր ախպեր...

V

Ա՛խ, բնիկեր քոչուն,
 Եարա՞ք էս սարուն
 Ի՞նչ առել կուգաս.
 Եարա՞ք, էս սարուն
 Կրբերես արո՛ւն—
 Արունո՞վ կուգաս.
 Թե՞ ոսկի ծղօն
 Կրբերես մեզ խոն՝
 Արեւո՛վ կուգաս.—
 Թե՛ բերես մեզ մօս
 Դու շուրն արունոս—
 Ա՛խ, սիրսս՝ արուն.
 Թե՛ բերես ծղօն՝
 Կրբերես մեզ խոն—
 Սիրսքս է ծաղիկ:
 Դո՛ւ— արնան ծաղիկ,
 Դու— գարնան ծաղիկ,
 Արագի՛լ ախպեր,
 Դո՛ւ— արնան ծաղիկ,
 Դու— գարնան ծաղիկ,
 Տարագի՛ր ախպեր...

VI

Թե՛ արուն բերիր
 Ու սիրսդ արուն՝
 Եղար սարեգիր—
 Արագի՛լ ախպեր
 Չեմ մնալ էս ել—
 Լինինք սարեգիր.
 Թեւերիդ ա՛ն ինձ՝
 Էն ձիւն ամպերով,
 Ասդերի միջով—
 Հեռասան սար ինձ՝
 Լինինք սերս բնիկեր
 Աշխարհի միջով...
 Թեւերիդ ա՛ն ինձ՝
 Թունենք Աստու մօս,

Լինինք զանգասուր...
 Դարկիւն եղած
 Օջախից բնից՝
 Լինինք զանգասուր.
 Թե՛ «ուրին» չեկար՝
 «Բննին չես մնար,
 Արագիլ ախպեր.—
 Ա՛խ «ուրին» արի՛,
 «Բննին» մի՛ մնար,
 Արագիլ ախպեր,
 Տարագիր ախպեր...

1905 Ադեֆու..

Արեւն եկա՛ւ—սարերն անցա՛ւ,
 Մրցեաղ է, յոյս չկա՛յ.
 Քամին փչեց—ծառերն անցաւ,
 Տեւեաքափ է, յոյս չկա՛յ.

Յար սիրսս՝ քափառ, մոլոր՝
 Քուրի՛կ, կարօսդ եմ փառում,—
 Ինչո՞ւ քողիւր մենակ, մոլոր,
 Դարիպ քողիւր ու սրտում...

Ասդունք ելան, մրնեն ելան,
 Քուրի՛կ, դեմքդ միսս եկաւ,
 Մուծը փաքքեց, սիրսս փաքքեց—
 Ասդունք ւրիս մեջ վառուան...

Վա՛յ, վա՛յ, քուրի՛կ, դարիպ ախպօր
 Կարօս ւրսով մի՛ քողնիր,
 Իմ օջախից, պսիկ սնից
 Խապար դրկե՛—մի՛ քողնիր.—

Սիրսս լիքն է, սիրսս կրակ,
 Կարօսն ինձի կրկառէ,—
 Տանս, օջախս, իմ վաքանիս
 Կարօսն ինձի կը վառէ...

1898 Երեւան.

I

Անձրեւն եկաւ,
 Հողը քոչեց,
 Բոյսը սրբեց—
 Ձա՛ն անձրեւ.
 Ամսն է փաքեւ,
 Յողը՝ կաք-կաք,
 Շողը՝ հաս-հաս
 Սիրսն է ցաքեւ—
 Ձա՛ն անձրեւ...
 Անձրեւն եկաւ
 Հողին՝ շաղ-շաղ,
 Սրիս՝ մաղ-մաղ—
 Լա՛ւ եղաւ.
 Հողի սիրսը,
 Մարդու սիրսը
 Հովցաւ, գովցաւ,
 Լա՛ւ եղաւ.
 Ժողովրդի,
 Գիւղականի
 Սիրսը բեռ ցաւ—
 Սրի ցաւը,
 Սրի դաւը
 Փարստուեցաւ,
 Լա՛ւ եղաւ—
 Ձա՛ն անձրեւ...

II

Էս ի՞նչ տեսակ
 Ամպեր ելան
 Խաղացին,
 Քամու դիմաց,
 Զօռի դիմաց
 Կռուեցին.
 Վերջը բամուռն
 Յաղթեցին,
 Աշխարհ ջրով
 Լցրեցին—
 Ջուր արին—
 Ձա՛ն ամպեր...

1899 Երևան.

Հայդուկն է ընկել սարերի յետեւ, դարերի յետեւ,
 Ի՞նչ գործի վրայ ե՛ք—հայդուկը լուռ-մուռ ընկել է
 անշունչ.

Է՛յ, սարի ռե՛րֆ—ձեր սուրբ մեռելին դե՛ք ձեր ուսին,
 Հայդուկին բերե՛ք ուսերիդ վրայ՝ մեր մեջ երեսայ,
 Արիւնք տեսնեն մեր որդիները—քոյ սրտներն եռա՛յ,
 Արեւը ծագի՛ր—ծաղիկը բացուի՛ հայդուկի վրայ...

1903 Ադեմ.

Դաւեսերն ու ձոր զուգեց գարուն,
 Բլբուլ կ'երգէ սար ու դար,
 Չորս դի՛ն կարմիր՝ քանց ալ-արուն,
 Չորս դի՛ն լալայ—լալայ-գար...

Է՛ս դաւեսեր ի՞նչ դաւես եմ,
 Է՛ս լալաներն ի՞նչ լալայ,
 Է՛ս կարմիրներն ի՞նչ կարմիր եմ,
 Է՛ս բլբուլը ի՞նչ կուլայ.—

Էս դաւեսերն եմ արունի դաւս,
 Էս սարերը՝ արունի,
 Անքիւ հոգիք ընկա՛ն, մեռա՛ն—
 Լալայ բացուել է հիմի...

Քափուր հոտն է բռնել չորս դին,
 Բլբուլ կ'երգէ սար ու դար—
 Մեռածների գարուն հոգին
 Ծաղկանց միջեւ վառելառ...

1906 Ադեմ.

ՀԵՐՈՍԻ ԵՐԳԸ

Անո՛ւշ փութիկ, իմ նազելիս,
 Քնի՛ր քո նուշ քնիդ մեջ—
 Վաղն առաւօտ դու կըզարթնիս
 Վարդ ու զարդը սրտիդ մեջ.

Թաւ մազերդ՝ շողուն, ցողուն՝
 Ոսկե սանրով կըսանրես,
 Հիւսիդ վրայ, ուսիդ վրայ
 Ակներ-ասղեր կըշարես...

Սարի քելիք, տուեց շողին
 Լուսնակ մարմանդ, ոսկեշաղ,
 Շողքը գցեց, ցոլքը գցեց
 Թարթիչներուդ մընշաղ...

Հոգուս հոգի՛ն—ձի եմ նստել,
 Սարը կ'երթամ շուտ ու սափ,
 Իմ սուրն, ասպար վար եմ առել՝
 Վաղո՛ւց սեւցած ժանգի տակ...

Ա՛խ, եղբայրդ ժանգոտած սուր
 Պիտի ներկե կաս-կարմիր,
 Նա կը բանայ մի արեւ-դուռ,
 Պիտի հագնի խաս-կարմիր...

Դու աղուծի՛կ, դու անո՛ւշիկ,
 Քնի՛ր,—ուռուն խռալեն,
 Լուսնակ շողայ նամբուս վրայ—
 Թռա՛ւ տափ ձիւս հրեղեն...

1906 Սդեփո.

ՍԻՐՈՅ՝ ՊԱՏԿԵՐ.

Արեւ տղեն, ջանով տղեն
 Դուրս փառեց իր նժույգ-ձին
 Ու քոչելով տկուր մեջքին՝
 Զուրք գնաց խաղալեն...

Մեր է մտնում արեւը վառ,
 Փեշը փռեց մընշաղ,
 Դեսը—կրակ է ոսկեշաղ,
 Սեւանում են բլուր, սար...

Իր նժույգի նման առույգ,
 Դեղեցիկ է ջան-տղեն,
 Նրա այտեր, նրա աչք, ունի
 Փայլփայլում են ինչպես գեղեցիկ.—

Վար է քոչում, բաց է քողնում
 Զրի վրայ ուժով ձին,
 Խմում է ձին ու փռնչում,
 Բաշը տալով հով-գովին...

Նա մեկ խմում, մեկ փռնչում,
 Մեկ նայում է դես ու դեն,
 Զանով տղա՛յ, աչքերդ շողուն
 Ինչո՞ւ հեռուն գնում են...

Նժույգիդ պես ծարա՞ւ ես դու,
 Բայց դու ինչո՞ւ չես խմում,
 Այլ նրա պես—վառ, անլեզու,
 Առաջ նայում ես —փռնչում...

Լեռի կողքին՝ ես գիտեմ, հա՛,
Գիշեր-աշերն է կանգնած,
Կուժը ուսին եկել է նա,
Բայց նա էլ է կախարդուած.

Տարած ջրի պես՝ պարզ, զուլալ--
Նրա աչքի բխրեղներ,
Իր կծի պես՝ խառն էն, խալ
Նրա այտերն ու ունքեր...

Եւ իր երկրի երկնի պես
Նրա հոգին բաց ու վառ,
Եւ իր երկրի բլբուլի պես
Նա երգում է սիրավառ...

Քո նժոյգը, ջանով սղալ,
Էլ տուն տանել չես ուզում,
Ծեղր առաւ լուսնակն ահա՛,
Մարդ չմնաց եդ տեղում...

II

«Ու՞ր է, չկաս, աղջիկ Մարօ՛»
Մայրն աղջկան է կանչում,
Գիշեր եղա՛ւ, դու ջրի մօտ
Ու՞ր մնացիր ես պահում...

«Մընձա՛ղ է. լուսնակն ելա՛ւ,
Էլ կլլիկի՞ն՝ ջուր բերեն,
Չե՞ որ՝ ջրից, նրմից հրեւներ
Էս ժամանակ դուրս կ'ելնեն...»

Սիրուն Մարօն եդ չի լսում,
Նա կանգնել է լեռի հով,
Իսկ էն հեռուից ջանով սղեն
Նրան կանչում է ւրսով...

Պուլաի 1889.

ՄԱՄԻԱ ՕՐՀՆԵՆԲԸ

Նուիրում եմ Նագեղի մամիա քաղցր յիշատակին

Միսս է զալիս օտարութեան մեջ անգամ
Մամիա պատմած հեքիաթներն իմ մանկութեան,
Երբ ցուրտ ձմեռն գիշերները բոլորած
Նրա շուրջը՝ լսում էինք վափազած:

Ես յիշում եմ, ի՜նչպէս սարսափում էի,
Սովոր կեանքը իմ առջեւից փախչում էր,
Եւ այդ պատմած հեքիաթները իմ մամի
Վառում էին վախով անուժ իմ մեներ:

Պառկում էի ես քնելու. շատ անգամ
Հեքիաթների հրեւներն իմ առջեւից
Չէին գնում... սիրս խփո՛ւմ էր անկամ...
Ես վերմակս քաշում էի իմ գլխին:

Ահա՛ անցան այն օրերը եւ հիմա
Անհոգ ժպտով նայում եմ իմ անցեալին,
Պառաւ մամիա հեքիաթները ձմեռուայ՝
Քաղցր յիշատակ ւրտումս քողած՝ գնացին:

Ասացի ինձ՝ երբամ ասեմ. «բարեւ, մամի,
Չեմ մոռացել հեքիաթներդ վաղեմի,
Ահա՛ եկայ քեզ պատմելու, դու լսե՛,
Անցած օրը մարդու համար միշտ քաղցր է»:

Ծերութիւնը մամիա այնպե՛ս էր ընկնել,
Ինձ տեսնելիս ուրախացաւ ւրախի,
Հեկեկալով ինձ սկսեց աղօթել,
Վերջին օրհնեմն այս էր պառաւ իմ մամի.

«Բարով եկա՛ր, անուշիկ բոռ, անուշ որդիս,
Ա՛յն, ինչ կը լինի դարիս սեղից ազատուիս,
Ուր որ երբաս՝ յաջողութիւնը քեզ հետ,
Ազիզ բոռ ջա՛ն, կանաչ բացուի քո համբէդ:

«Գաբրիել հրեշտակ քեզ պահապան լուսաշաղ,
Առողջ եղի՛ր, դարիս բոռս, քեզ մասալ,
«Նօքն-վիրաց» աչիւ վրէժ միշտ լինի,
Մրհիդ մուրազն ուզածիդ պէս կատարուի:

«Թե՛ չոր քարին երբաս՝ քոյ պարզ ջուր վազե,
Թե՛ հող բռնես, որդի՛ս, քոյ ոսկի դառնայ,
Փակ դուռն երբաս—դուռը առջեւդ բացուի,
Նօքն որդոցով սեղան նստիս անխնայ:

«Երկար արեւ, ներմակ մօրուք դու լինիս,
Աստուածային անհասնելի հացն ուտես,
Արեւդ կանա՛չ, հե՛ջ չբաշես «ախ ու վախ»,
Շէն օջախով դու ծառ լինիս, նիւղեք տաս»:

Ես լսեցի պառաւ մամիս խօսքեր,
Նրա դողդոջ ձայնը քաղցր էր ու մեղմիկ,
Ես գնացի. նիւանդ մամիս օրերը
Դժուար էին,—ոսկի ժամե՛ր, ո՞ւր գնացիք:

Եւ երդում եմ՝ կեանքիս մեջ միշտ գուրգուրել
Նրազանքը նախնիքներիս, օջիւ սէր,
Եւ երբ դժուար, դառն օրեր եմ տեսնում՝
Մամիս վերջին գրոտ խօսքերն եմ յիշում:

1886 Քաղու.

ԳԻՒՂԱՅՈՒ ԿԵԱՆՔԸ

I

Սիրեցի՛ կեանքդ, զիւղացի՛ եղբայր,
Եւ հեռու կեանքում իմ պանդխտութեան՝
Կարօտով, սիրով ես երգել եմ այն:

Ես քո գարունը անչափ սիրեցի,
Նրբ նա բացում էր մանկական ժպտով,
Եւ բնութիւնը զուգում ծաղկունքով...

Նրբ որ լեռներդ զարդարում էին,
Կեանք էր ներշնչում նոր զարթոյն երկիր,
Նրբ դու գութանով դաշտ գնում էիր:

Բըռով ցորե՛նը—առո՛յգ հասիկներ,
Պա՛րզ առաւօտեան սփռում՝ ու սփռում՝,
Եւ Սեղծողին դու աղօթք անում...

Վերից արտուքը նուողում էր հեզ,
Լեռնային կրճից փախ տուած վտակ—
Սանում, խոխոջում էր փրփրադեզ.

Արեւը իրան արծաթե շողեր
Պայծառ երկնքից սփռում էր գետին—
Յօղազարդ բոյսերը շողշողում էին.

Ամբողջ բնութիւնը կեանք էր խոստանում
Յանաճ հասիկիդ, ջանքիդ քաղցրաբեր,
Եւ քո մանուկը անհոգ երգում էր...

II

Սիրեցի՜ ամուսն կեանքդ, երբ արդեն
Ոսկով փայլում եր քո ցորենի արս
Եւ անուշ հովից լինում ավեգարդ...

Դուն՝ ուսիդ դրած փայլուն գերանդին՝
Առաւօտ-կանուխ գործիդ կ'երբայիր,
Հագա՜ր փառք սալով արսիդ Պահողին...

Գլորում էիր—պարարուն, առոյգ՝
Դեղին ոսկու պէս, խոսն ու նոյս հասկեր,
Շողուն արեւից դեմքդ վառւում եր.

Ճակասիդ վրայ ֆրսինքը հեղեղում,
Լցւում եր ջրերդ կրակով եռանդի,
Ու կցում էիր խորից մի «մեանի»...

Իսկ կեսօրներին՝ երբ որ շոգն ընկներ,
Կային քեզ համար շուքոս ուռիներ...

III

Աշունքդ կուգար մեղմաշունչ հողմով.
Զէյրան եզներդ՝ սիրով, հոնալով,

Բարձած օրանդ կալն էին գլորում,
Այնտեղ կամերդ շարժուելով սահում...

Ես քեզ շատ անգամ մօ՛ճ տեսնում էի,
Կարմի՛ր շապիկով, մազոս կո՛ւրծքդ բաց,
Ծաղկե քաշկինակ գլուխդ կապած.

Փայտե փոցիս ձեռդ՝ խուրձ էիր գլորում,
Դո՛ւ կանչում էիր, դո՛ւ հրամայում—
Դեզից վար իջնում՝ կամերիդ նայում.

Մրջունի նման՝ մինչեւ երեկոյ՝
Աւստում էիր առանց յոգնելու,
Առանց սրտունջի—հոգոց հանելու...

Իսկ երբ երեկոն իջնէր աստղալից՝
Բոլորում էիր ծիր բանուորներիդ,
Դու կանչում էիր ջահել հարսներիդ...

Եւ հենց լեռներից փչեց մեղմիկ հով,
Լուսինն էլ ելաւ՝ շող սփռեց չորս հով,
Թիակըդ առար.

Ծեծածդ տուր հովին ու զովին,—
Թա՛ւմ, ոսկի ցորեն ու դեղին դարման
Այսօր քեզ համար արդեն պատրաստ կան:

IV

Սիրեցի՛՜ ձմեռդ. կալիցդ պրծած՝
Դու հագիւ էիր բերդ ամբարում,
Ահա՛ պաղ ֆամին սարից իջաւ ցած.

Ծածկում էր ձիւնով դաշտերն ու լեռներ,
«Ձմե՛ռ է» — գուարք դու ասում էիր,
Դեպ՛ ախոռ բռնւմ եզն ու գոմեշներ.

Դուռն, երդիք, ծակ-ծուկ լաւ ամրացնում,
Գցում էիր մի կողմ գործիքներ դաշտիդ
Եւ տաք գոմի մէջ վերջ դնում գործիդ:

Ձմե՛ռ էր գալիս... ծածկւում էր ներմակ...
Հայի ձմեռը սասի՛կ է, դժուար,
Արագած լեռան բուքը անդադար. —

Կես գիշերուայ մէջ լուռ-մունջ զարթնելով՝
Դիւղի մէջ ձայն ու աղմուկ էր գցում,
Աղֆառ խնիքիդ դուռն, երդիք ծեծում:

Ծեծում էր. ասես՝ նշում էր, լալիս.
Մերք մեղմանում էր, լեռն գոռում էր,
Ծեփում էր ձիւնով փունջերն ու նեղներ...

Իսկ դու քեք բնկած՝ սովոր այդ ձայնին,
Զիլ ձգում էիր սիրածդ «մեանին»,
Պապերիդ այդ հին երգը տարալի...

Բուք ու բորանք սուլում էր սասիկ.
Ձեան փաթիլները բերում, ոլորում...
Վերել բարձրացնում... վար բռնւմ, ցրում...

Դուրսը, չորս կողմը ֆոյ էր սպիտակ,
Այսեղ կազմել էր մի ձիւնե բլրակ,
Այնտեղ բռնել էր համբաներն արձակ:

Իսկ տանդ շուրջը, քո դուռն ու երդիք,
Փակել էր, բռնել այդ ձիւնը սասիկ:
Բագու 1887.

Ձ Մ Ե Ռ Ն Ա Մ Ո Ւ Տ .

(Լեզենդ)

I

Պայծառ դիմիկ մեռւ պատեց, չես երեւում, արե՛գակ,
Օրը՝ հաւ է, էլ երկնում չես շողողում միայնակ,
Արար-աշխարհ քուխպի մէջ է, ձիւն է հագել եղեւնին,
Արշը մտաւ իրան որշը, գորսը մտել է գետին...

Թեւաւորի հնչիւն չկայ սառն օդի մէջ, երկնում,
Ոսնաւորի շունչ չի լսում հողի վրայ՝ աշխարհում,
Պապանձուել է խեղճի լեզուն, — ցուրտ է տրեղ հոգու մէջ,
Պապանձուել է խոխոջ առուն, — շունչս սառեց բերա-
նիս մէջ...

Բեւեռների լեռ-սառոյցներ[՞] քեզ գրկել են, պարփակե՛լ,
Տիեզերքի սառնամանի՛ն արեւ-շունչդ կապկապե՛լ.

Կաշկանդուել ես, բանդն ես ընկել, քո արտի մեջ սառ-
նութիւն,

Ա՛յս արեգակ, ճափ արեգակ, դու մտել ես սառցասուն...

II

Պանդուխտ եղբա՛րք, պանդուխտ փոյրե՛ր, ձեզ համար եմ
երգս ասում,

Ձեր արտերում արեւ չկայ, ձեր դիմերը լուռ, սրտում.

Սառցի վրայ, ցուփը ձեռիս ման եմ գալիս ձեր տներ,

Կամենում եմ նեղ օրդ երգել, բայց լեզուս է պապան-
ձուել.—

Պանդուխտ եղբա՛րք, պանդուխտ փոյրե՛ր—կամենո՞ւմ եմ
ես երգեմ.

Բուք ու բորան, սառոյց ու ցուրտ երգիս միջից դուրս
կ'ելնեն,

Անտէր անտուն քափառում եմ, սեր չեմ տեսնում աշ-
խարհում,

Մայրե՛ր, փոյրե՛ր, ա՛յս եղբայրներ, արեւը մտաւ սառ-
ցասուն...

III

Երկրի վրայ ել ջերմ չկայ, իմ արտիս մեջ չկայ սեր,
Ցուրտ է իմ շուրջ, ցուրտ է հոգիս, դիմքս մտուռ է պա-
տել,

Աշխարհի մեջ ես կապուե՛լ եմ, ինչպէս արեւը բանդում...

Ձմեռնամա՛ռս... սե՛րս մարաւ... սիրտս մտաւ սառցա-
սուն...

Սդեփ. 1896.

Ս Ե Կ Ե Ա Յ *

(Լեզենդ)

I

«Ա՛յս իմ անուռ, իմ աննման, իմ սիրելիս գեղեցիկ,
ես գերի եմ, քո ձեռքն ընկել, ես չոքել եմ քեզ մօտիկ,
Դու իմ հոգու արքունիսն ես—դու աստղերից ե՛լ խօսակ,
Դու իմ արտի ճափ մուրազն ես, իմ հուրին ես, իմ
հրեշտակ...

Ա՛յս իմ անուռ, իմ աննման, իմ գեղեցիկ նազելիս,
Ազրու-Մազդէն, լոյս-Աստուածը քող չստեղծեք բռնաւիս,
Դու իմ հոգին կաշկանդել ես, սիրոյդ կապով պինդ
կապել,
ես փութիմ եմ, դու՛ իմ ճանար, դու ինձ մի կուռք ես
դարձել...

«Ա՛յս, Շիրազի փափուր, ալ վարդ, սիրելուս պէս հոտով չես,
Ա՛յս, Բուշերի անուռ փափ, նազելուս պէս փնուռ չես,
Փարսիսանի ողջ աղջիկներ, ձեզ չեմ փոխիլ մեկի հետ,
Կարմիր նուռը, կամար ունեք ես չեմ փոխիլ ողջիդ հետ...

II

Մթնշա՛ղ է. հարհանդ, մարմանդ ծառ ու ծաղիկ ննջում են.
Տափ գիւղերը վրայ կուգայ. հով ու գոլեր ննջում են.
Չուհար աստղեր, սմբուլ ու սեզ դուրան դաշտում
ննջում են.

Դադրած ոտներ, մաշուած արտեր հարհանդ մարմանդ
ննջում են...

*) „Սեփեհի“—ը մի տխուր եւ գեղեցիկ պարսկական եղանակ է,
որի հեղինակը ըստ աւանդութեան միայն այդ երգն է երգել եւ երգե-
լուց լեռնայ մեռել է:

Վառ աշուղը՝ պարսիկ երգիչ՝ հարհանդ-մարմանդ չի
ննջում.
Դառն աշուղը սրտի բոցից անդորր, անխօս չի ննջում,
Հայ սերսերի ջան աղջիկը, հայ աղջիկը անմման,
Զիլ վառել է, զիլ դադել է երգչի սիրտը անմման...

III

«Ա՛խ, իմ անուշ, իմ անմման, իմ նազելի՛ս գեղեցիկ,
Դու ի՞նչ կուզես, որ ես լինիմ, դու ի՞նչ կուզես, գեղեցի՛կ.
Խորասանու կապերս լինիմ, փռուած լինիմ քո առաջ,
Բիրիջանու քրտու դառնամ, փաքթեմ քո լանջ, քո առաջ...

«Ա՛խ, իմ անուշ, իմ անմման, իմ գեղեցի՛կ նազելիս,
Դու ի՞նչ կուզես. երկինք դառնամ, փերուզ-երկինք քեզ
համար,—

Առաւօտուն գիւլի-սապանն հենց որ բացուի հրաշալի՝
Հրեշտակային շնչով բանամ քարքիչներդ բոցավառ...

«Քո քաղաքն գոհարազարդ վերելից վար՝ կոնակուն,
Սիրսս է դադուում, ա՛խ, նախշուն ջա՛ն, կոնակներդ են
հմայուն,

Ա՛խ, չի բացուի կուրծիդ ինձ համար, ա՛խ չի բացուի,
չի՛ բացուի,
Բայց ես կ'երգեմ, մինչեւ որ նա սիրուս առաջ բաց-
բացուի...»

IV

Եւ երգիչը չոնգուրն առած՝ լցուած խանդով, եռանդով,
Դեռ-Քեֆիրի օղի մման՝ քեծ ու եռուն աւիւնով,
Սիրականի առջեւ չոփած երգ է երգում անմման,
Մինչեւ քանդուին հայ աղջկայ կոնակները անմման...

«Ա՛խ իմ անուշ, իմ անմման, իմ նազելիս գեղեցիկ,
Ցաւիս ուժին չեմ դիմանայ, սիրսս է կծկում, գեղեցիկ.
Դու չե՞ս կարող քանդել շորդ... կոնակներդ արձակել...
Դու չե՞ս կարող սիրսս բուժել, դու չե՞ս կարող ինձ
սիրել.

«Զե՞ որ մեղք եմ, չե՞ որ այսպես կը նուաղիմ, կը մեռնիմ,
Շուն ու գայլեր ինձ կը պատեն, հողոց-մոխրոց կը լինիմ,
Զե՞ ես որք եմ, անխրակամ, իմ ընկերն է չոնգուրը,
Երբ որ մեռայ՝ նա կը լռէ,— սեւ կը շարուի իմ դուռը...

«Ա՛խ անմման իմ նազելիս, իմ սիրելի սիրելեան,
Սիրսս ելա՛ւ, լացս ծո՛ւլ է... իմ կսկի՛ծը անդարման...»
Եւ հեկեկաց դառն-դառն... եւ բացուեցին կոնակներ,
Ապա իսկոյն կոնակները կոնկուեցին վարից-վեր...

V

Դառն գայլոյք, ծովի չափ կիրք, բովի պես խանդ բռնկեց,
Եւ երգիչը ելաւ տեղից, ցատկեց որպէս մի յովազ,
Ամպոռոտի մման գոռաց, կայծակի պէս փայլակեց,
Դիմաւեղի հեղեղի պէս, փոքորի պէս վազեւազ...

«Մե՛ծ ասուածներ—գորե՛ղ քաջներ, զիլ հերոսներ նա
արե՛ք...

Դուրան դաշտի, վեր սարերի նախրուն հաւեր նա արե՛ք...
Երկնուց վրայ պեծ-կեծող ասդեր՝ նախր ինձ հասե՛ք,
Զի՛լ փոքորիկ, բու՛ք ու բորան ցաւիս, վերքիս դեղ արե՛ք:

«Մեծ աշխարհի ուժեղ մարդիկ, գոռ աշխարհի հզօրներ,
Անապատի հովիտ վագր, կաճանների գազաններ,
Որջերի մեջ խորը քմրած՝ անասուններ, գօրեղներ,
Գազան ծովե՛ր, վզգան հովե՛ր իմ խոր վերքիս նա արե՛ք...»

Հանց քեժ կրակ, հանց փոքորիկ վառ երգիչն է բոր-
բոխուած,
Նուրբ լարերին, նուրբ քելերին նա զարկում է զայրացած,
«Ա՛խ անուշիկ իմ սիրելիս, ա՛խ սիրելի սիրական,
Երգիս վերջն է, ուժ չըմնաց, կոնակներդ չըբացուան...»

Եւ լարերը կտրուեցին, երգը մարա՛ւ ու լռե՛ց,
Եւ երգիչը իր նագելու ոտների տակ գլորուեց...

Աղեք. 1903.

IV*)

Անսեր աղջիկ, անսեր աղջիկ
Դու ինչո՞ւ ես քանջում ինձ,
Երկինքն անգամ լաց է լինում
Մըսիս ցաւից-քանջանքից,
Քամին անգամ լաց է լինում
Մըսիս խորունկ քանջանքից...

Մընշաղին ինչո՞ւ ապա խօսք տուիր,
Մընշաղին աստղերու հետ շողք տուիր,
Քո մագերդ ես կոկեցի, զարդ-աղջիկ,
Երբ մագերդ քամին ցրեց, դարդ-աղջիկ.

Սարի սմբուլ, սարի ծաղիկ դողդողաց
Քո անիցը, քո զարիցը քո սիրուց,
Հովը շնչաց կուրծքիդ վրայ, շնչաց
Ու պապանձուեց քարի նման՝ քո սիրուց.

Սի՛րսս է դադրել. միտքս քու ու գնաց,
Ես հիւանդ եմ, ես գինով եմ, աղջի՛ ջան,
Մենակ շուրջ դու երեւցուր սիրտ առնեմ,
Հոգուս դեղ ես, սըսիս դարման, աղջի՛ ջան...

1896 Աղեք.

Ս Ա Ր Ի Վ Ր Ա Յ

Տղան պառկած դարին, սարին,
Երկինք դիտում է աստղեր.
— Հե՛յ աննման, հե՛յ սիրուններ,
Ի՞նչ նման եմ իմ եարին:

Գառն արծու է... Տղան առաւ
Իրան շրուին ու փչեց,—
Ջա՛ն, հայ տղայ—ձենդ զրնգայ,
Գառը փոխ բոլորուեց.—

Խաղիդ ձենին, փառփի տակ
Աղջիկն եկաւ պահ մտաւ,—
Հե՛յ աննման, հե՛յ արեգակ,
Մութ գիշերը լոյս դարձաւ:

Խոտերի մեջ, ջրին մօտիկ,
Նա պառկել է ու դիտում,—
Արի՛ աղջիկ, արի՛ Աստղիկ.
Քու տեղին է կարօտում:

Գառն արծու է... Տղա՛յ, տղա՛յ,
Վե՛ր առ շրուիդ—ու փչե՛ց,—
Ջա՛ն, հայ տղայ—ձենդ զրնգայ,
Գառը փոխ բոլորուեց:

1892 Աղեք.

*) տե՛ս էջ 143 „Գեղջուկ երգեր“.

Ա Ր Փ Ա Չ Ա Յ

Արփաչայր ափին զարկում է, անցնում,
 Արփաչայր արփա զարկում է, անցնում...
 Գարնան օրուայ զարուն-օրերս է պատմում,
 Արփաչայր արփա զարկում է, անցնում...

Քեզի անունը մարմանդ ջուրըդ, Արփաչա՛յ,
 Զբիդ վրայ ձիով մենակ ես անցայ,
 Քու ափերը դատարկ տեսայ, ու անցայ—
 Գարուն օրս, մենակ օրս, Արփաչայ...

Բարդինների, ուռիների մեջ մտայ,
 Խոտի վրայ ուրախ ձիուս բաց բողի,
 Թարմ ու կանաչ դառերին ես առեցի,
 Ափիդ վրայ իմ սիրածին ման եկայ...

Արեւն եկաւ, սարերն անցաւ ու իջա՛ւ,
 Արեւն իջաւ, ոսկի շողեր շաղ տուեց,
 Քամին եկաւ, ուռին շարժեց ու անցաւ—
 Վշտոս արփա, փափագ արփա ցաւ բերեց:

Վշտոս սիրս, փափագ սիրս կսկծաց,
 Սերս չկար ափիդ վրայ, Արփաչա՛յ,
 Երկար-երկար առանց ընկեր ման եկայ,
 Զիւսս բռայ, մթնշաղիկն տուն եկայ:

Ա՛խ, անուշ ջուր, ափիդ զարկում ես, անցնում,
 Ափիդ զարկում, արփա զարկում ես, անցնում
 Ասա՛, հիմի դուն իմ մտերն իմացա՞ր—
 Անուշ ձենով իրեն պատմես, Արփաչա՛յ...

1897 Ադէֆս.

Աղջի՛կ ջան.

Կոռնիկները շարքով հկան գնացին,
 Հէ՛յ, սարերից հովին իջել է տափին.
 Ո՞ւր է, մենք էլ չենք պատահում միասին,
 Աղջի՛կ ջան...

Աղջի՛կ ջան.

Սարի ջուրը ձենն է կտրել, ու ստուել,
 Հէ՛յ, ծաղկունանք ո՞ւր են կորել, ո՞ւր փախել,
 Սրտիդ սէրը, արեւ-սէրդ է պաղել.
 Աղջի՛կ ջան...

Աղջի՛կ ջան.

Գիշեր է պարզ. դուրս եմ եկել՝ ման կուգամ,
 Երկինք կ'աշխմ, աստղերու մէջ ման կուգամ—
 Աչքերուդ շողն է՛նտեղ գտնեմ՝ դուրսմամ,
 Աղջի՛կ ջան...

1893 Ադէֆս.

ՎԵՐՈՆԻԿԱ ԲՈՅՈՒ ՔԱՂՐ յԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Նղբա՛յր, առջեւդ բոլ կանաչ բացուի, ուր էլ որ գնաս,
 Թո՛ղ նպասակդ կեանքի փորձանքից մնայ անվնաս,
 Դու ասում էիր՝ «զգում եմ հոգիդ, եղբայր իմ
 Եւ քննոյս սիրտդ մեղմ բաբախում եր, երագով
 փառում...»

Այդ ի՞նչ երագ եր, փութի՛կ, կուրծքիդ մեջ շողում
 Եր այդպես,
 Զլինի՞ երկինքի վառել եր այնտեղ սրբազան կրակ.
 Դու քիթեռի պես դեպ շողուն ափեր բռնում էիր ինձ հետ
 Եւ երգում էիր, քե ե՞րբ է գալու լոյսի յաղբանակ.—

Դու երգում էիր լուռ, արձարածայն, դառնակի հոգով,
 Որպես ոգեւունչ սոխակը զարնան խաղող գիշերին,—
 Ես ներշնչանով հրապուրում էի՝ հոգի առնելով,
 Եւ զգում էի, երբ լալիս էիր դու խանդաղագին...

Ահա՛, գալիս եմ՝ քո քարի շիրմին ծաղիկներ սփռեմ.
 Գարունը՝ ինչպես ծաղիկ հասակդ— աշխոյժ, գեղեցիկ.
 Շիրմիդ վրայ՝ նա շուտանագարդ ու զուարթակ.
 Քուրիկ, մարգարտե արցունք է քափում աչքերից գուրբիկ...

1890 մայիսին. Էջմ.

Մ Ա Ր Տ Ա Կ Ո Չ

Ծիրանի շողով արփին վառիվա՛ն—
— Վեր ելե՛ք—օրը բացում է գուարք.
Ռազմական երգեր կ'երգեմ ձեզ համար,—
Եւ քայլե՛ք առաջ, եւ քայլե՛ք հպարտ...

Անյոյս երկնի սակ, անջերմ սավերում
Դո՛ւք քափառեցիք որպէս գերիներ,
Դո՛ւք սառապեցիք արեան ավերում
Անհուն արիւնե՛ր, անհուն արիւնե՛ր...

Կարօտ արեւին՝ կեանքներով հազար,
Երազանքներով առ միշտ տոգորում՝
Չարդ՝ ւա՛հ, տոգորում նրանի հաւասար,
Եւ հեղեղներով հոսեց ձեր արիւն...

Ժողովո՛ւրդ, յաւիտեա՞ն պիտ մնաս սրտկ,
Մահաբեր շորան ձեռքիցդ կախում,
Թմբե՞ց յաւիտեան քո աջը կտրուկ,
Եւ արի հոգիդ՝ երեւում, ծախում.—

Ահա, հասել եմ օրերն յաղբումի,
Առկայծող հուրը վառուեց արեւում,
Չա՛նգն է զօղանջում վերագարքումի.
—Դե՛հ, ելե՛ք—կեանքի խնդում է բերում...

Մահաշունչ հողմին կուրծքես դեմ քան,
Վե՛հ ազատութեան լինինք մարտիչներ,
Մեր արեան գնով կեանքի տիրանանք
Եւ վառենք առ միշտ յաղբութեան ջահեր...

1914 հոկտ. Բագու.

Վ Տ Ա Ր Ա Ն Դ Ի Ժ Ո Ղ Ո Վ Ի Դ Ի Ն

Ձեր սառապանքը լսեցի հեռուից—
Յուպս վեր առած ձեզ մօտ եմ գալիս.
Մենաւոր նամբորդ՝ հեռաւոր երկրից,
Իմ հոգին արի, բայց սիրտս լալիս...

Ձեր սառապանքին վերջ չկա՛յ յաւեհ,
Աստղերն են մարում արեան ծովի մեջ.
Չկա՛յ ձեզ համար ծաղկուն արահեհ,
Ձեր ցաւերն անվերջ—կսկիծներն անշեշտ...

Իմ մե՛ծ ժողովուրդ, գալիս եմ քեզ մօտ,
Դամ լիացնեմ քո հոգու կարօտ,
Դամ սափացնեմ, իմ շնչովս գամ՝
Վերերդ լուա՛մ, վերերդ լուա՛մ...

Հոգիս տեսնում է եւ սիրտս ասում՝
Նրանք հե՛ծում են տարածում մահից,
Նրանց վարդաշող արիւնն է հոսում,
Խորունկ վերերը աշուն են ժահրից.

Չարկում, բնեզուրկ, տարամեծ, տարած—
Բուերն են վույում նրանց յարկերում,
Եւ բորենիներ ոռոգում են լալկան՝
Անտէր մնացած, ձիւնած արեւում...

Ժողովո՛ւրդ, կուգայ կեանքիդ լուսադեմ,
Կորովդ արի, կ'ելենս վսանգից,
Թեւդ կըբռնեմ, վերդ կը կապեմ,
Եւ դու վեր կ'ելենս քո սառապանքից...

1915 մարտին. Բագու.

ՎԵՐՋԻՆ ԶԱՐԿ

Սրիւններն են ծով-ծով վառվռում,
Հառաչի ու լացի մրմունջներ,—
Ա՛խ, կորան օրօրան անուրջներ,
Եւ շունչեր հանգչում են ու մարում...

Գարունքին շեփորուկն հազարգեղ,
Նաւըսը քերական ու բուրեան
Մերկացան զարդերից ու մեռան
Դաշտերում ամեն տե՛ղ, ամեն տե՛ղ...

Մահաբեր շիրիմներ ու աւե՛ր,
Կերոններ մահաշող, դալկապաակ.
Թո՛ղ լցուի, լիք լցուի քոյն-բաժակ
Եւ կեանքեր քո՛ղ լինին բնաւեր...

Գանգերից ուղեղներ քո՛ղ ցրուին,
Մայր-մանուկ շամփրուած տեղի ծայր,
Կուսաններ, շուշաններ աշնահար,—
Հերոսներ անյոգնել քո՛ղ կուռին.

Ժանտ հողմեր, հուր-բոցեր անյագուրդ,
Դժոխսներ, դժոխսներ մահալի
Թո՛ղ քափուին, քորափուին սոսկալի,
Իմ հպա՛ւրս, իմ անպա՛ւրս ժողովուրդ.

Վերջինն է, վերջին շունչ, վերջին զարկ,
Կուսնուէց բազուկի զօրաւոր,
Սյլ եւս ստուկ չես դարձա՛ւր,
Եւ չկայ քեզ համար լուծն անարգ.

Գրոհներով, զոհերով սոսկանքի
Դու բացիր նորաշունչ հանապարհ,
Ու գնա՛, դու գնա՛ զինավառ
Ուղիներն յաղթանքի, պարծանքի

1915 յունիս, Բագու.

Ո Ր Ո Ն Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

Բ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Մի՛ լար, իմ մանուկ, մի լար աշխարհը քեզ չե՛ վտարել,
Եւ արշալուսի շողը քեզ համար դեռ եւս չե՛ մարել,
Մի՛ լար, կասադի չե՛ բուռն ալիք—
Եւ ահա՛, ասիք մօտի՛կ է, մօտի՛կ...

1888 Սեւ ծով.

* * *

Լուռ, մեռած գիշեր...

Ամպշող երկինքը սո՛ւս՝ ձայն չի հանում...

Քնած է փողերը...

Ահա՛, դնկոցը մեծ կարաւանի—

Ուղտերն են նեղում սրբնայն փայլերով եւ ուղտապանը հետեւում նրանց արագ վազ ճալով...

Եւ զրնգո՛ւմ է եւ զրնգո՛ւմ է ողջ կարաւանը,

Եւ հեռանում են ուղտերն արագ՝ լայն նանապարհով՝ դեպի դարձիվեր, դեպի սարճիվեր, դեպի մշուշ, դեպ ամպշող երկինք, դեպի անապատ, դեպի հեռասան— ուր կես-գիշերին, հարհանդ օդի մեջ, կար-երկնքի սակ...

Եւ զրնգո՛ւմ է, եւ զրնգո՛ւմ է...

Ա՛խ, ես մեռակ եմ. միայնակ կանգնած մտքիս բեռի սակ, հոգուս բեռի սակ եւ կամենում եմ նրանց հետ վազել, դնգա՛լ, զրնգա՛լ—նրանց հետ նեղել դեպի դարձիվեր, դեպի սարճիվեր, դեպ ամպշող երկինք, դեպի անապատ, դեպի հեռասան...

1904 Ապրիլ.

* * *

Տարամերժ, տարամ եւ կսկիծների քոյրը սրճիս մեջ՝ ես ֆնել էի...

Մեղմիկ, ուրուռ, անապատային հնչուն հողմի պես դողանջն եմ լսում մեծ կարաւանի...

Յուշերը անա մանուկ օրերիս՝ երբ մեղմահնչյուն այդ դողանջները օրորներ էին.—հիմա ալիքներ՝ խիզախ, սրբնայն, հեռաւոր, անհուն անապատներից...

Եւ զրնգո՛ւմ են...

Նրանց սկիզբը անյայտ եւ վերջերն անհուն, անխմանալի.—անապատներից, լուսքեան ու վեհ անդասաններից հնչում են, զրնգում, պատգամն են բերում ժողովուրդների.

— Վեր կացե՛ք, վեր կացե՛ք. կամք կռանցե՛ք, ջանք կռանցե՛ք...

* * *

Այդ չնաշխարհիկ նոխ հնչյուններից—հողմերից հիւսուած, անապատային շողուն աւազից եւ խեցիներից խասուտ գեղեցիկ՝ մանուշակագոյն շղարճների մեջ, անծայր տարածուն եւ շուշանաքոյր տափերի նման—գարբնում է հողիս.

— Դո՛ւ կաս... քո նանապարհին քեզ պեսներ շատ կան,—մեռակ մի՛ գնայ...

1913 Քաղու.

Եւ հողիս, ինչպես ծովը ծովի, սահուն,
Ունի ներհոսուս, ունի տարհոսում.
Եւ ծփծփում է հողմից անալի՝
Հողիս՝ յոյգերով, հողիս ծովալի—
Եւ, ծովի նման վիթխարի, վայրագ,
Հեւում է մեռակ, մարում է մեռակ...

1909 Քաղու.

* * *

Ես փայլում եմ վե՛ր—
Քայլում զառիվեր...
Եւ որոնում եմ
Նոր հորիզոններ.

Թո՛ղ բացուին նրանց—
Նոր շէղ երանգ,
Խոր մտքերի բեմ,
Նոր երգեր ու կեանք...

Փլչի՛ն պատուարներ
Եւ սիրող ձեւեր—
Մենք որոնում ենք
Նորանշան բեւեր:

Քայլում եմ անոյթ,
Հողիս անյագուրդ—
Քայլում դեպիվեր,
Դեպի զառիվեր,

Եւ որոնում եմ
Նոր հորիզոններ...

1908 մայիսի 6. Քաղու.

* * *

Եւ կարապներ, ահա, ջրասույզ՝
 Լողում են, շողում անհանգիստ, անյոյս,
 Եւ երերում են ջրերի նման,
 Թեւերը բացել ձիւնաքոյր ու լայն,—
 Թափահարում են, իրար են փարում
 Կապոյտ ջրերում եւ յորձաններում...
 Ա՛ն, ծովն է այդպէս նրանց երեցնում,—
 Անորոշութեան հորիզոնները,
 Մշուշ սահմանները, վշի երազները...
 Գեղեցկութիւնը ցնորք է միայն.
 Կեանքը երերուն՝ ջրերի նման...
 Եւ մենք սուգում ենք, կարապների պէս,
 Մտքի աշխարհը, հոգու աշխարհը
 Եւ որոնում ենք, եւ որոնում ենք,
 Եւ երերում ենք...

1908 Բագու.

* * *

Էն սարից դէն ամպ է, մշուշ,
 Փուս ու դուման, ծովերու պէս,
 Էն սարից դէն՝ ջրերու պէս
 Դուրսէիներ փրփրայայզ...

Էն ո՞ւր կ'երթայ են մշուշը—
 Ամպի կտորը մենակ ու սուս,
 Էն ո՞ւր կ'երթայ ծառի նիւղը,
 Քամու քելին հեծած անյոյս...

Էն ո՞ւր կ'երթայ հոգիս-մշուշ
 Էն սարից դէն՝ հողմերու մեջ,
 Էն ամպից դէն՝ մշուշի մեջ—
 Էն աշխարհը համր ու սուս...

1904 Ադեֆու.

* * *

Ա՛խ, երբ մի օր ողջ հորիզոններ
 Բացուէին լայն-լայն, ազա՛ս՝ իմ առաջ,
 Եւ մեծ, անսահման տարածութիւններ
 Տափ շնչով լցներ լոյսն համատարած.

Եւ անհոյզ, անհուն այդ վայրերի մէջ
 Վիթխարի շէղջեր ջրերի շարժութիւն,
 Հրահրուն արեւը, շողալով անշեշ,
 Ոսկիագոծեր նրանց հայելին.

Վայրագ քամիներ, կիրճերից փախած,
 Ամպն ու մշուշը ցրէին անհետ
 Եւ ալեճաղիկ լեռներ վերամբարձ
 Ներքեւ նայէին, որպէս նահապետ.

Եւ ջուրն ու անտառ, մափն ու որոշ,
 Զանգակն ու նարգիզ ձէն-ձէնի տուած,
 Բանային հոգուս խորհուրդներ բոլոր,
 Որ սփռել էր կեանքն աշխարհ առաջ...

Ա՛խ, գէթ մի պահիկ կրհանգչէր հոգիս
 Այդ երազական լուսեղէն պարում,
 Որտեղ ամեն ինչ պայծառ շողալիս,
 Կը բերէր նոր յոյզ, նոր շունչ, նոր ապրում...

1904 Ադեֆու.

Իմ հախրուն հոգին, իմ հոգին անդուլ
Որոնումներով սնվում է մենակ.
Միսքը, իմ միսքը՝ անսանձ ու անյագ՝
Կուզե՛ք քափանձել խորհուրդներն անուր:

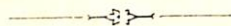
Անհուն գիշերներ, գործոն սանմանում
Նա անդադար է՝ իմ միսքը արթուն ..
—Ո՞ւր ես, ո՞ւր տանում ինձ՝ ոգու մարդուն,
Կեանքի ելեւեջ, ո՞ւր ես, ո՞ւր տանում...

Թե՛ գահավիժել կուզես բարձունքից՝
Հոգու բարձունքից իմ աչք ետքին,
Թե՛ կուզես ապրել—սալիս ես ինձ քոյն,
Վշտի մեջ ապրեմ՝ հեռու կոչունքից.—

Ինչո՞ւ ես միտքս վառում խոհերով,
Սիրս լցնում ես սիրով ներդաշնակ,
Ո՞ւր ես խոստանում յուսոյ յապրանակ
Եւ հոգեպարտ մի կեանք շողերով...

Ա՛յս, հախրուն հոգիս, իմ հոգիս յամառ
Մշուշում, մեզում ասդերն է փնտռում,
Ուղին շողաւոր, յոյզեր քրոքրում
Եւ տառապում է աշխարհի համար...

1904 Ադէս

Իմ միսքը անգուսպ ծծում է անյագ
Գիտութիւնը-ծով, գիտութիւնն-երկինք,
Եւ նոյն խոհերով ուղեղս՝ պարփակ,
Զգում եմ մտքս եւ սրժս դաշինք:

Սակայն, ի՛մ հոգի, ինչո՞ւ դու յոգնած,
Ընկնում ես անուժ, որպէս ապիկար,
Ինչո՞ւ տխրամած նայում ես յառաջ
Եւ հեկեկալով ցանկանում ես լալ.—

Միքե՛ ապագան չե՞ք քո յաղթանակ,
Հեռու ապագան, զինում գիտութեամբ,
Եւ միքե՛ ներկան չե՞ք խաբխուլ տակ,
Եւ դու կանգնած ես ոգուդ գորութեամբ:

Սակայն, ի՛մ հոգի, ինչո՞ւ, դառնացած,
Սիրսդ քոյնով լի՝ դու մահն ես ընտրում
Եւ, քո հայեացք դեպի նա յառած,
Նրա մեջ դու վեհ խորհուրդ ես փնտռում...

1904 Ադէս

Գիշեր է մարմանդ, վեհ ու գուլալ,
Փռել է լուսնակ յոյս ու ստերներ,
Եւ՝ չոր, կծկրում. հանց փայլուն գոհար,
Գեանքն շողում եմ վերջին տերեւներ...

Մահուան ժպիտն է—ժպիտ վերջին.
Գնացին նրանք... Լոյս, պայծառութիւն
Լսել եմ տալիս նոր կեանքի երգին,
Եւ դու զգում ես հոգու յարութիւն.

Ուզում ես ապրել. մահուան ժպիտ
Զոր տերեւների ասում է՝ «կուգայ
Կենդանութիւնը—արեւոյ սիրտը—
Ասում է կուգայ—հանդուրժի՛ր, տոկա»...

1906 Ադէս

* * *

Մի նո՛ր արշարոյս — քափառուն յոյսե՛ր,
Ընկե՛ր իմ, ընկե՛ր, նայիր դեպ հեռուն,
Շողաւոր յոյսեր եւ անյայտ յոյզեր,
Ա՛յս, նայիր հեռուն՝ աղօտ, երեւուն. —

Այնտեղ եմ դրել իմ սիրտն երազուն,
Այնտեղ է հոգիս որոնում կեանքներ,
Անյայտ սահմանում, չերգուած երգերում
Իմ սիրտը, հոգին այնտեղ եմ դրել...

Մի օր այդ կուգայ՝ նոր գեղեցկութիւն,
Նորաշունչ նուագ, նորածայն հնչիւն,
Մի անեղ նուագ — ձեւ, փարթամութիւն,
Ա՛յս նայիր հեռուն, ա՛յս նայիր հեռուն...

1909 Քաղու.

* * *

Կ'աւրեմ պատուարներն իմ նամբի վրայ,
Կը փռեմ ձեռքիս դարեւոր շորան,
Կամփից ու ջանից կը կռեմ գրան
Եւ ես, ինքնավար, նոր նամբա կերբամ. —

Ահա իմ նամբին վիթխարի հրեռ —
Նա կուգէ կուլ տալ ինձ և իմ բաժին.
Կ'ասեմ ընկերիս՝ դու էլ ես ինձ պէս,
Ե՛կ, քցնամու դեմ կռուենք միասին:

1913 Քաղու.

* * *

Ծաղիկներ, շողիկներ սիրեցի
Եւ յոյսեր, եւ յոյզեր, եւ զարուն,
Ես հեռուն, երեւուն փնտռեցի
Մշուէներ, անուշներ վարարուն:

Իմ հոգին արբանով, ծփանով
Մտի մեջ ալեկոծ ու երեր,
Իմ հոգին որոնեց սանջանով
Հեռաւոր — շողաւոր սահմաններ:

1909 Քաղու

* * *

Ես երազում եմ տալ, լուռ անապատ՝
Ձիւնէ աւազի վառվռուն շողով,
Փերուզ-երկնի հետ զրկուել է ազատ,
Սփոռուած մշուռ ու ֆնուռ ֆողով.

Եւ քեժ արեւի շողերը ոսկի
Խաղում են այնտեղ՝ այն անապատում,
Եւ ես էլ, որպէս արեւի որդի,
Շողերը զրկած՝ հրնւում անապատում...

1905 Աղ. քա.

* * *

Ծովի վրայ՝ լուռ, ծփծփան՝
Նազում է կարապ,
Որոնում է ջրի մեջ բան՝
Անհոգ ու պարապ.

Նա անցնում է սահմաններ՝
Հեռուն, լայն արանետ,
Իմ սիրտն էլ, իմ սիրտն էլ
Թռչում է նրա հետ...

1908 Քաղու.

Ես վսար, մի օսար ուղեւոր—
Գնում եմ կեանքի բեռն իմ վերաս,
Իմ հոգին վշագին ու մոլոր—
Փնտրում եմ օտարեմ մի երազ:

Եւ մասադ, անխարդախ քաղաքայր
Յուզում ե, յուշում ե իմ հոգին,
Ես միայն, երազան, անհամբույր—
Դու չե՞ս գալ արհիս վառ քաղաքին:

Դու չե՞ս գալ մի անմար երազով՝
Իմ արհիս շող բերես հրահրուն,
Համակես կենսաշող կրակով,
Իմ արհիս ցող բերես վառվրուն...

Ա՛խ կեանքի, խնդանքի գարուններ
Շողում են քո դեմքին մշտական —
Դու արի՛, դու վառի՛ կերոններ,
Խնդանքի կերոններ ինձ համար:

1907 թագու.

Ես հնչիւնն եմ ժողովրդի
Եւ բխում եմ նրա երգից.
Նրա շունչը — նրա սրգի,
Բայց եւ վեր եմ նրանից:

Իմ ուղիներ չունին սահման,
Տարածւում եմ վեր եւ վար,
Տիեզերքի շէնքի նման —
Խորհուրդս՝ խոր, միսքս՝ անմար:

Եւ իմ հոգին՝ մի անվախնան,
Կենդանաբար մի ոգի,
Կ'ապրեմ ազատ եւ անսահման
Եւ յայնքի չեմ ոչոքի...

1900 Աղէքս.

I

Յուշեր, յոյզեր,
Երազներ վառ
Մեղմ, հեզալար
Շրուն են.—

— Սի՛րս, դադարի՛ր,
Իմ անուշ-սիրս—
Ծովն երգում է
Մեղմօրէն.—

Շողուող հեռուն՝
Մեռե եւ լոյս,
Ափերն անյոյս,
Երազուն.—

Միսքս քափառ,
Ա՛խ, ոսկեվառ,
Արեւ-ափերն
Երազում...

II

Հարհանդ, մարմանդ,
Շողուողն ծո՛ւլ,
Ալիքներով
Ինձ գրկե՛.

Տար, գուրգուրե՛
Քո ցոլներով,
Կուրծքիդ վրայ
Օրորե՛.

Շրուն երգը՝
Լուռ գիշերը՝
Իմ ականջին
Դու երգե՛.

Անուր-սիրսս,
Անուշ-սիրսս,
Ա՛խ, գրկիդ մեջ
Թո՛ղ նիրհե...

1907 թագու.

Ազաւոր կոյսը — սիրունիկ գիշեր
լուռ է ու սրտում.

— Ինչո՞ւ, սիրուն կոյս, քո գեղուն աչեր
անուշ չեն ժայտում.—

Ազաւոր կոյսը — գիշերը սիրուն
լալիս է երեւ,

Նրա աչիկներ — ասղերը ցոլուն
մեզն է պարուրել

1891 ժնապո՛.

ՊՈՒԼԱՒԻՒ ՍՈՆԵՏՆԵՐ

I

Դուրսը ծաղկում է սիգանեմ գարուն:
Դալարուն է բոյս, քաւագեղ՝ անառ,
Եւ՝ սիրասոչոր սոխակի համար՝
Վարդերի կուրծքեր սիրով պարարուն:

Խաղաղ պուրակում՝ զով, ստուերամած,
Մի խորհրդաւոր ձայն է դողանջում,—
Այդ տեղաբար կկուն է կանչում,
Այդ բոյսեր, բզեզներ շրջում են կամաց...

Իսկ քաւ անառք պատմում է յուշեր
Գարնան օրերից մարդկային կեանքի—
Ի՞նչպէս ծաղկել է սերն երազանքի,

Թէ կոյսերն ի՞նչպէս երգեր են հիւսել.
Այդ սեր են երգում բզեզն ու կկուն,
Իսկ անսեր հողը սառն է ու սրտում...

II

Մրցեալն իջա՛ւ. հարհանդուն քամին
Սփռեց յամիկի բուրմունքն հմայիչ,
Եւ բզեզների համերգն օղակիչ
Նոր կեանք ներշնչեց լուռ ծառասանին:

Շէե՛ղ է ու հոխ նիրհը բնութեան.
Մտնող արեւին գեղգեղեց սոխակ.
Խշուում է բարդին. զարթնում է լուսնակ,
Եւ ասդեր կամաց-կամաց չհացան...

Ճիւղաւոր բարդին հասել է երկինք,
Որպէս մի հսկայ խա՛խս է, հսկուն,
Ծով խաղաղութիւն սիրեց գիշերին.

Ձայն ու ոտ չկա՛յ, բուրում են ծաղկում.
Թիթեռներ քոչում... սաղարթի խորում
Քնած չէ՛ սոխակ, քամում է արցունք...

III

Շողում են ասդեր երկնքի վրայ
Եւ երգ են երգում. այդ երգը չհնաղ
Տառապող երկրում հնչում է խաղաղ
Եւ սփռում է մեծ վիշտը նրա:

Գիշեր է՝ սահուն, վեհ երազների,
Ճոխ սաղարթներից ցողն է կաթկաթում,
Իր քերթիկներից մանրիկ ու ցայտուն
Յափուկն է սփռում բուրմունք նագելի:

Դեպ երկինք նայիր հրաշագեղ աչեր,—
Երկրի տանջանքը հողիդ տոգորեց,
Կարիքի ձայնը հնչեց արհիւ մեջ.

Աղօթի՛ր—ասդեր քող երգեն յաւերժ,
Տառապող երկրի վշտերն ու լացեր
Նրանք կըստփոխեն, նրանք կուտան վերջ...

1891 Պուլաւի.

Հ Ա Մ Ե Ր Գ

Պարզ երեկոյ է—մեղմ, հեղահամբոյր.
Ձուարք անառում մեղակ եմ շրջում.
Եւ հպուռները հոռում են անդուլ,
Անհանգիստ կկուն միակերպ հնչում...
Բուրալի ծաղկանց, խոտերի շարում
Մեղմ պլս-պլսում է լորր խորամանկ,
Կսցահարք քակում... արագիլը «գարկում»,
Տարմը տնկում է... գեղգեղում սոխակ.
Եւ դադարում են, քմրում են կամաց՝
Ուրեւմսին՝ երգեր մեղմասաց...
Բնութեան այդ դիւքիչ համերգի ժամին,
Վարդի ու ծաղկի—արօտի ցնծուն,
Գունեղ շարքերում—պատկերդ փայլեց՝
Լռիկ, մտախոհ—եւ ինձ ես կանչում...
Միքէ, իմ սիրքը այդտեղ չէ՛ մարել,
Եւ ինձ սիրելուց դու չե՛ս դադարել...

1896 Էջմ.

3 ՈՅ Զ

Տե՛ս, տե՛ս, գալիս է սահուն առագաս
Պարզ հորիզոնի անծայր սահմանից,
Եւ պարտեզի մէջ ծաղիկը զգաս
Բացել է կուրծքը գարնան արեւից:

Տեսնու՞մ ես, եկան գարնան երգիչներ,
Հնչում են ագաս, այնպե՛ս գեղաշունչ,
Եւ կենսաժպիտ, կապոյտ արիւններ
Ափքն են շփում հագով, անհրաժեշտ:

Եւ ի՛նչպէս լաւ է բնութեան այս կեանք,
Ամեն ինչ, երբ՝ յոյզ, եռանդ է շնչում,
Բայց ի՛նչպէս վառ է քո սրտի սրովանք—
Զրիւնի՞ք լեզ կ'է մի յոյզ է սանջում...

Ահա՛ առագաստն արդէն հասաւ արի,
Արեւն էլ գնաց, իջաւ սարերից,
Ի՞նչ է, դեռ չանցաւ քո սրտի շագնապ,—
Բայց ցոյ է կարում եւ քո աչերից...

* * *

1889 Պուլաւի.

Մտնջալով՝ այնպէս քամին
Տարօրէն երգ է հնչում.
Խղնաւ օդը, ամուկ գետին
Սառնութեան շունչ են փչում:

Եւ ասդալից երկնակամար
Սեւ ամպերով է լցուել,
Մերք շողալով՝ յուսինք վառ
Երեւում է այս գիշեր...

Բարբառում են անտուն ու ջուր,
Մարին, փայտփորն՝ հեծեծում,
Բարբառում է սիրտս անլուս՝
«Որքա՛ն բոյլ է քո լեզուն»...

1889 Պուլաւի.

Եւ հեռում է հեւի-հեւի՝
Ծովը հպարտ, անյասակ.
Որորները՝ քեւի-քեւի՝
Սաւառնում են սակեցակ.
«Ծի՛ւ» ծուռ են, կայմին հստում,
Լսում ծովի հեւոյին—
Եւ հայում են այնպէս տարաւ
Ետուն ջրի երեսին...

Հեռու, մոլոր, ինչպէս օրօր,
Երեւում է տարմար.
Զրեւու մէջ լողում անգէն—
Սփ չի սիրում մարդաշէն.
Նա ամալի, կոծի, «վայ»ի
Անապատն է խուսափում,
Որտեղ անի, կեանքի, մանի
Կոհակներն են շփոթարկում...

Եւ ստուերներ, եւ ստուերներ
Անքիւ, անքիւ, անհամար.
Լոյսեր, լոյսեր... մութ ստուերներ
Զրեւի մէջ մարեմար...
Այնտեղ արիւնք—իր սիրտը լի՞
Շրպապցնում է անտարբեր,
Ու երգում է իրեն համար,
Ու երգում է անհամբեր...

Նա էր ոգին—արիւնագոյն
Զրեւի մէջ բնկումուց—
Ինչպէս շոգին արեւնագոյն՝
Երեւեցաւ ու ցնդեց.
Եւ, քանց հանգչող երգն հեռեւանց,
Լռեց մթնում գիշերուան,
Փայլեց քանց շող—երազ վաղանց,
Մարաւ լոյսում վաղորդեան... 1908 Բազու.

* * *

Ննջում ե շողածին բագունին,
Գիշերը հիւսերը լայն փռում.
Աչիկներ—ասդիկներ վառվում,
Իմ հոգին հեռում ե, իմ հոգին...

Մ Ա Ն Ո Ւ Ր Զ (1)

Մեղմ, ամառնային գիշերն իմ առջեւ.
Լուսինն ե ծագել ոսկով շողշողուն.
Պարզ, քնեցե օդում, ծառերի միջեւ
Թռչում են անունն քիթունն՝ դողդողուն:

Յօդն ե ցոլցում, կարում ծառերից.
Թռչունը ննջում նիրհով մեղմերագ,
Եւ ծաղկունքն իրենց շնչով բուրալից
Սփռում են մտքի, եւ արքանք, եւ նազ...

Անուրջի ժամ ե... եւ կոյսը նստել
Քարին, ջրի մօտ—վարագեղ, հովանի—
Խաղում ջրի հետ—լոյսը ոսկեքել
Ողողել նրան ցոլում գեղանի.—

Եւ երգում ե նա... երգի մեջ գեղուն՝
Լոյս եւ մեղմին օդ, ծաղիկներ—մտք,
Թռչունը նիրհած, քիթունն դողդողուն,
Շողաւոր ցօղեր, անուրջներ մոլոր...

Լցում ե սիրս... եւ դիւրութեամբ այդպէս,
Ծով գիշերուայ մեջ այս անուրջներին՝
Անձայն նստել եւ խորհում եւ ես—
Մտքերս անձայր, մտքերս ամենի...

1897 Աղեքս.

Խելքիս կըզարկեմ ու չեմ հասկընար քո եղնեկը,
անխմաց աշխարհ,
Դու որ կաս, կըլինիս, դու որ եղել ես,—գիտեմ,
վկայ եմ, գիտեմ ողջ աշխարհ,
Դու որ կաս, կըլինիս, դու ինչո՞ւ կըլինիս, կամ
որ եղել ես, ինչո՞ւ ես եղել
Շն ծէրէն եկել, էս ծէրէն կ'երթաս,—էլի գալու
ես, անխմաց աշխարհ...

Թէ դու խորհուրդ ես, մեր խելքէն վեր ես, մի՞ծ
ծամբայ ունիս—ծամբէքդ հազար,
Թէ դու տէր ունիս, մեզնից շատ վեր ես,—թէ
դու տեղ ունիս՝ ուշ Թէ շուտ հասնես,—
Էլ ո՞ւր մէկ կ'երթաս, էլի յետ կուգաս, մէկ սեւ
կըքերես, մէկ կարմիր—կանաչ,
Էլ ո՞ւր վար կ'իջնիս, բռնեղ կըմտնես, թզուկ
կըզառնաս, ըսմբատակ աշխարհ...

Թէ որ դու վեր ես, մենք ինչացո՞ւ ենք, Թէ դու
ես խելօք՝ մենք խելքս ի՞նչ կամենք,
Թէ մենք ենք տէրք, դու ես մեր ծառան—ինչ
որ դու կ'անես, ո՞ւր չես հարցնի,
Թէ դու ես տէրք, մենք ենք քո ծառան—անք
չես ասի՝ դու ո՞րտեղ կապրես,
Ո՞րդից ես եկել եւ ո՞ւրտեղ կ'երթաս եւ որի՞
համար կ'ապրես, փուշ աշխարհ...

Ես պիտի մտնեմ, դու պիտի մնաս,—դու որ իմ
չես, ես որ քուկդ չեմ,
Ես որ փչացայ, դու չես փչանայ,—ես որ հող
դարձայ, դու հող դարձող չես,
Թէ էսօր իմս ես, էգուց իմս չես,—Թէ էսօր
եկար՝ էգուց էլ չես գար,
Թէ որ իմս չես, ապա ես ո՞ւմս եմ, Թէ որ էլ չես
գար—ես ո՞ւր եմ եկել...

Շատեւ եկել ես ու էսպէս կ'երթաս—քեզ համար
մէկ է՝ ով—որտեղ եղաւ,
Շատեւ եկել ես, որդից եկել ես—քեզ համար
մէկ է՝ ով եղաւ—չեղաւ.
Թէ ցաւի բուն ես, Թէ խաղի բուն ես—Թէ որ
մեծ բուն կայ՝ դու մէջս ես մտել—
Զո՞ մեզ չես ասել—էն մեզ ասել չես—հազարի
ծոցն ես, դու պոռնիկ աշխարհ...

1903 թ. հոկտ. Աղեքս

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գրքիս ռսանաւորները՝ 1887—1915 թուերի ընթաց-
 քում գրուած՝ առաջին անգամն են լոյս տես-
 նում, բացի վարսունի չափ ռսանաւորներից, որոնք
 լոյս են տեսել պարբերական քերթերում զանազան ժա-
 մանակ եւ ցանկի մեջ նշանակուած են աստղանիշով:

Իւրաքանչիւր ռսանաւորի անկողնում է այն թուա-
 կանք, երբ գրուած է եղել ռսանաւորը՝ անկախ լոյս
 տեսնելու ժամանակից:

Բացառիկ հանգամանքների շնորհիւ՝ զիրքս զերծ
 չմնաց սպազրական սխալներից, որոնք տեղ-տեղ խան-
 գարում են ռսանաւորի չափը, իսկ մի քանի տեղ էլ
 աղաւաղում են բնագրի միտքը, ուստի, խնդրում եմ գրքիս
 ընթերցողից վրիպակների ցանկը աչքի առաջ ունենալ:

ՀԵՂԻՆՍԿ

Յ Ա Ն Կ

	Էջ.
Մօրս. Կեանքիս գարունին ցօղեցիւր հոգիս, մայ- րիկ կարօղին	4
ՆԵՐՇՆՉՈՒՄԻ ԽՈՀԵՐ	
Կեանքն է վառ իմ մեջ	6
Սիրսն է ինձ սանում եւ ես մի պոյետ . (Տիկիսիս)	7
*Մարգարէ	8
Մնայ թող հուրը, թող զոհարանը ընկնի՜, փշուրի	9
*Յառաջէ իմ նաւ	10
*Հակասագրին	11
Գալիս է Մուսան	12
*Տիեզերքի լեզուն	14

	Էջ.
*Կաղնին	(Աղեքս.) 15
*Լեռ-գագաթներից վեհապանձ ու վեհ	16
Պոյետի արտասուքները	17
*Նքէ մարած չէ արտիկ կրակը	18
Ապրում են նրանք, ուրախանում են	19
*Թէ մոռալ, դժնեալ	20
Աղ. Մեցկեւիչի յիշատակին	(Երեւան) 22
*Բեզ սիրում եի	24
Ասին՝ արի, ուսուցիչ ես մեզ համար	25
Ես տրիքունի մարդ եմ.	(Աղեքս.) 26
Բռնել եմ սանձը, նմոյսս տնում	(Բագու) 28
*Աշխատի, երբեք ես չեմ դառնալ	(Աղեքս.) 29
*Մարգարէի խօսքը	30
Տանար	33
Թող դիւրիչ աշխարհ եւ կեանքը բնութ . (Պուլաւի)	34
Մահաբոյր ամպեր, մահաբոյր ամպեր . (Աղեքս.)	35
Դառնութեան օրը, արհաւիրքի մեջ	36
Հողմերի անձաւը	37
Եւ քեզ կախում են, դու պիտի կախուես	38

ԿԵՍՆՔ ԵՒ ԽՈՀԱՆՔ

*Նքէ ուզում ես զօրութեամբ ապրել	(Աղեքս.) 40
Նանիւր յոյսերի	(Բագու) 41
Կեանքը	(Աղեքս.) 42
*Բախում են արտի փակուած դռները	43
*Նա եւ դուք	44
*Կարիք եղբայր	45
Կեր ու խումի մեջ աշխարհը տփայ	46
*Ընկեր, թող որ նրանք հրնուին, յղիւնան	47
Զառ-վառ յոյսի	(Բագու) 48
Կեանքի երգը I II III IV V	49
Յիսուսի սերը	53
*Ո՛, գիշերային խաղաղութեան մեջ	54
*Հասիկ	55

Ա՛խ, այս շարժումը, որ ճանում է մեզ .	էջ. 56
Կեանքն է անուրջ	57
Երբ քո հոգին չի զսնում պաշար	58
Ահա նրանք են, իմ ընկերները	59
*Ժողովուրդ	60
Խաւար խորհերում, կապանքների մէջ	61
Քո շղթաների շառաչուն ձայնը	62
Դաւանանքի՞ք ձեր բարեկամին	63
Դուք, որ բարձրաձայն այդպէս խօսում եք	64

ՍԻՐՈՅ ԱՆՈՒՐՋՆԵՐ

Քո վառ շողերի (Աղեփ.)	67
Հոգուս նիրհի մէջ (Բագու)	68
Մարմանդ զեփիւռը (Աղեփ.)	69
Աչերդ վառ, ինչպէս երազ "	70
Բարի լոյս ես, ծաղիկ եմ հիւս ես "	71
Դու իմ նարգիս ոսկիերես "	72
Դու լուսանման մի արեգակ ես "	73
Դու հոգուս հոգին, աղջիկ լալազար "	74
Եւ ոսկեգոյն շղարժի մէջ (Բագու)	75
Շողուն շղարժ (Բագու)	76
Ծովի ափին բուն եմ շինել "	77
Ա՛խ, քափուս եմ ուսուսալով (Աղեփ.)	78
Արի՛, միասին քոչենք դէպ երկինք "	79
Սիրում եմ միշտ սրտում քո սրտում "	80
Ես երգիչ եմ վսեմ կեանքի "	81
Գաղտնի կերպով ես մի ծաղիկ (Վարձաւա)	82
Մի նշող շող ընկներ սիրս (Աղեփ.)	83
Շուշան ծաղիկը քարքեց աչիկներ "	84
Շող է կաքում աստղիկներից "	85
Նուրմաւոր ծաղիկներ փողոցաբոյր "	86
*Բեզ չասացի կ'անցնի գարուն (Պուլաւի)	87
Մի խառնուկ ծաղիկ դարձած (Աղեփ.)	88
Որպէս լաւ էիր, քոյր գեղեցկուհիս (Պուլաւի)	89

Դալար ափեր, քաւուս անառ (Աղեփ.)	էջ. 90
Եւ իմ սիրք ես նետեցի (Բագու)	91
Թեղին դողողաց, քալկացաւ, քափուեց (Աղեփ.)	92
Երբ սաղարթի մէջ սոխակը լսեց "	93
Ես կարօտ եմ քեզ (Երեւան)	94
Դարունս անցաւ "	95
Ախ, կուգի ցնորք լինել (Աղեփ.)	96
Ո՛ր, երբ իմ կուրծքի միջից	97
Կուգեցայի ես քեզ համար	98
Քո աչերդ ծովի նման	99
Իմ նազելի վարդերբունք	"
Ա՛խ, ո՛րքեղ եմ լոյս-շողերը	100
Դու նազելի՛ս, մի կոյս էիր	101
*Կարմիր վարդիկ, սիրունիկ	102
Վարդը	103
*Վանդակի մէջ ես մեծացած	104
Քո հոգու երկինքն է լուսամած	105
Բուրեան, շափաղ	106
Սո՛ւրն է կրեղ իմ սիրք	107
Աղջի ջան, սիրուն ջան	108
Սիրելիս սեր չունի	"
Իմ կանաչ կեանքը արիւն է դարձել	109
Խռչում է Զանգին	110
Ոսկի երազ ես—շափաղուն լոյս ես	111
Երազես քոյս—անուշ երազես	"
Աղջի՛ ջան, աղջիկ-կանաչ բուսի լինիմ	112

ՎՇՏԻ ՈՒՐԱԿԱՆՆԵՐ

Մայրի՛կ, խօսք ասա՛ (Երեւան)	115
Դու տո՛ւն ես գնում "	116
Դուք ինձ քաղցեցիք (Աղեփ.)	117
Եկայ հայրենիք	118
Վա՛խ, մարել եմ (Բագու)	119
Վա՛խ, մահուան նման	120

*Ն'կ, արսիս միջից հանե վարդերը . . .	121
Ո', լուռ գիշեր, դու ուժ դարձիր . . . (Աղեփս.)	122
Ա. խ, երազներս երե չֆանան . . . (Բագու)	123
*Բերե'ք ինձ ծածկոց . . . (Մոսկուա)	124
Ծովը մլարոս՝ շողերի կարոս . . . (Բագու)	125
Ոռնում է ֆամին դաշտ անապատում (Բալախանի)	126
*Ման եմ գալիս դաշտի միջին . . . (Աղեփս.)	127
*Քամին գալիս դուռս ծեծում . . . (Երեւան)	128
Վա՛խ, ես կրակը ո՞վ կը մարե . . .	129
*Ընկե՛ր, քնկեր, արի իրար հետ մենք լանք	"
Արտաւառող դեմքը քնուռ . . .	"
Վա՛խ, սարի վրա իջել է մշուռ . . .	130
Բարձր ժայռից նետուեմ ծովը . . .	"
Հայրենի բնից հարազատ երկրից . . .	131
Կոծում է բուրբ, ոռնում է ֆամին . . .	"
Ես բեզարած համբարդի պես . . .	132
Հարսի նման դու գուգուել ես, Զանգու	133
Ինչպես ոսկի ամպ նա երեւեցաւ . . .	133
Եւ նա խաբուսիկ երագի նման . . .	134
Ա. խ, խեղճում են բարդիներ . . .	"
Ո՛չ, գեղեցկութիւն, չորոնեցի քո մեջ . . .	"
Ծաղիկը, գարունը, արտումս բուրեցին . . .	135
Կոկոն եր չբացուեց . . .	"
Գետառն է խաղում . . .	136
Տապանագիր . . .	"

ՀԱՅՐԵՆԻ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

Ես սարի շիւղ, ես բարդու նիւղ . . .	138
Անյայտ երգերս՝ իմ ուշեր, յուշեր . . .	"
*Հասնում «Շիրակի գիշերներ»-ից . . .	139
*Օ, լեռնային երագելի տեսարան . . .	140
Իմ գլուխը ժեռիդ վրան . . . (Երեւան)	141
Արօրը . . .	142
*Գեղջուկ երգեր I II III . . .	143

*Մրցադ գիշերը՝ երկնականարին . . .	144
Վիզդ ծած, դարիպ ախպեր . . .	145
Հայ գիղացու դեմքն ամպ ու սուգ . . .	146
*Ասդեր շողան երկնի վրայ . . .	147
*Անի . . .	148
Տեսե՛ք, սարն է դումանն առել . . .	150
Դաշտի մեջ, Զորեգեր . . .	151
*Զանգի . . . (Երեւան)	152
*Իմ վարանը . . .	153
*Մ'or երգը . . . (Աղեփս.)	154
*Արագիլ . . .	156
*Արեւն եկաւ—սարերն անցաւ . . . (Երեւան)	159
*Անձրեւն եկաւ . . .	160
*Հայդուկն է քնկել սարերի յետեւ . . .	161
*Դաշտերն ու ձոր գուգեց զարուն . . . (Աղեփս.)	"
*Հերոսի երգը . . .	162
Սիրոյ պատկեր . . .	163
*Մամիս օրհնեմք . . .	165
*Գիւղացու կեանքը . . .	167
*Զմեռնամուտ . . .	171
*Սեկեան . . . (Աղեփս.)	173
Անտր աղջիկ . . .	176
Սարի վրայ . . .	177
Արփաշայ . . .	178
Աղջի՛ ջան . . .	179
Վերոնիկա ֆրոջս յիշատակին . . .	"
*Մարտակոչ . . . (Բագու)	180
*Վարանդի ժողովրդին . . .	181
*Վերջին զարկ . . .	182

Ո Ր Ո Ն Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

Մի՛ լուր, իմ մանուկ . . .	183
*Լուռ մեռած գիշեր . . .	184
Տարամերժ, տարամ . . .	"
Ես ֆայլում եմ վեր . . .	185

Եւ հոգիս ինչպէս ծովը	185
*Եւ կարապետեր, ահա, ջրասույզ	186
Էն սարից դէմ՝ ամպ է, մեռւե	186
Ա՛յս, եթէ մի օր	187
Իմ նախուրն հոգին	188
Իմ միտքը անգուսպ	189
Գիշեր է մարմանդ	"
*Մի նոր արեալոյս	190
Կ'աւրեմ պատուարներն	"
Ծաղիկներ, շողիկներ սիրեցի	191
Ես երազում եմ	"
Ծովի վրայ՝ լուռ, ծփծփան	"
*Ես վսար, մի օտար ուղեւոր	192
Ես հնչիւնն եմ ժողովրդի	"
Ծովի երգը	193
Սգաւոր կոյսը—սիրունիկ գիշեր	"
Պուլաւի սոնետներ I II	194
Պուլաւի սոնետներ III	195
Համերգ	"
*Տե՛ս, տե՛ս, գալիս է	196
*Մ'ամշալով՝ քամին այնպէս	"
Եւ հեւում է հեւի-հեւի	197
Եւ սուներներ, եւ սուներներ	"
Հեռու, մոլոր, ինչպէս օրօր	"
Նա եր ոգին	"
Ննջում է շողածին քաղահին	198
Անուրջ	"
Խելիս կը զարկեմ ու չեմ հասկնար	199

Վ Ի Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ի

Էջ	տող	սպուած է	պէտք է կարդալ
4	27	մենակ	մենակ
7	4	նիւքն	նիւքը
8	7	կուռներն	կուռները
"	10	հօտիդ	հօտին
14	7	հիւսուածքն է այն	նոյս հիւսուածքն է այն
15	4	սիրքդ	քո սիրտն
16	8	մարդիք	մարդիկ
17	29	1892	1893
18	14	քո մաղձը	քո մաղձը
19	11	սահմանած	սահմանուած
23	6	միախառնում	միախառնուում
24	8	լայն նանապարհով քո անձնականիդ	ունայն նանապարհով քո անձնականի
25	14	կեանքն	կեանքը
30	23	ցուէ քող	քող ցրէ
"	30	գերի էք ուզում	միմեանց յօշոտում
31	4	հեծ-հեծ	անվերջ
"	10	ցւուեցեք	ցւուեցե՛ք
"	27	ծնծղայ էի	ծնծղայ էք
"	32	խաժամուծ հետք	անշող սերունդներ
35	8	շաքերն	շաքերն
41	7	ասդ	մի ասդ
42	11	հեծ-հեծ	հեծեծ
43	11	բախում էր	բախում են
50	8	աչից չամէ	չամէ աչից
51	2	երգիչը	երգիչը
"	17	սապառոյ	սառապոյ
"	23	խնդում է իրար	կցում է իրար
53	—	սանջուած	սանջուած
"	—	կրփնւեմ	կը փնւեմ

58	10	չես սահում	չեն սահում
59	24	սժգերել	դեգերել
61	3	մրցութեան	մրցութեան
70	8	երկրնապարգել	երկնապարգել
81	3	գաղսնիփներն	գաղսնիփները
77	6	լոյսն	լոյսը
„	13	երգն	երգը
79	11	բոյն է	բոյնն է
83	9	փոփաղուն	փողփաղուն
90	2	մեղմ	մեղմ
118	13	զգւում	զգւում
122	1	դարձիւ	դարձիւ
123	2	իմ ծաղիկներն	իմ ծաղիկները
128	16	իմ յոյսերն	իմ յոյսերը
131	17	դիպչում	դիպչում
133	22	սրսիդ	սրսիդ
134	15	երերում են	երերցում են
„	20	բարդիների	բարդիների
139	6	բարդին	բարդին
„	7	օդի	օդի
140	1	սեսարան	սեսարան
„	21	բայց	բայց
142	14	գետեղերք	գետեղերք
149	6	կ'ապրիս	դու կ'ապրիս
154	26	պաշել էք	լսել էք
155	24	մարդ ու բանական	մարդիկ բանական
162	14	սարք կ'երբամ	կռիւ կ'երբամ
175	2	չեմ դիմանայ	չեմ դիմանար

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0345467

36508

